

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavsrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i marginen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- **Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål**
Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.
- **Ikke bruk automatiske søk**
Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.
- **Behold henvisning**
Google-"vanmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.
- **Hold deg innenfor loven**
Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavsrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på <http://books.google.com/>

University of Wisconsin Library.

ZT
K52

N°. 2807

MIMER'S SUBDIVISION.

11.6

253
März 1867

Nordmændenes

fra
Willehelm Winslow
Cane. Theol.

Religionsforfatning

Sedendommen,

fremstillet

af
Jakob N. Rensler,

Profesor i Historien ved Norges Universitet.

—•••••—
Christiania.

C. A. Dybwad.

1847.

1851 - 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 57 - 58 - 59 - 60 - 61 - 62 - 63 - 64 - 65 - 66 - 67 - 68 - 69 - 70 - 71 - 72 - 73 - 74 - 75 - 76 - 77 - 78 - 79 - 80 - 81 - 82 - 83 - 84 - 85 - 86 - 87 - 88 - 89 - 90 - 91 - 92 - 93 - 94 - 95 - 96 - 97 - 98 - 99 - 100

Handwritten text, possibly a list or index, written in a cursive script.

Printed text: **Printed by W. C. Fabricius.**

2809

BZT

.K 5R

Forord.

Det lille Arbejde, jeg her forelægger mine Landsmænd, udgjør egentlig et Afsnit af en Række Forelæsninger, som jeg har holdt over Norges Tilstand i Oldtiden.

Ikke alene den vorende Almeen-Interesse for Fædrelandets Oldtid, men ogsaa den studerende Ungdoms Trang til en efter dens Lærø nogenlunde afpasset Billedning til Kundskab om Nordmændenes Oldtids Liv har opfordret mig til efterhaanden at offentliggjøre for en videre Kreds, hvad jeg gjennem en Række af Aar har foredraget for en engere. Jeg har gjort Begyndelsen med en Fremstilling af Nordmændenes Religionsforfatning i Hebdommen, baade forbi denne bærer den naturlige Baggrund i Skilbringen af Nordmændenes Oldtids Folkeliv, og forbi dets største Ejendommeligheder knytte sig til deres Hebdomstro, hvis Virkninger paa Folkecharacteren strakte sig langt ud over dens eget Fald.

I Fremstillingen af Hebdommens Troeslære har jeg fattet mig i muligste Korthed. Jeg har holdt mig til Hovedmytherne alene i disses naturlige Sammenhæng og Følge, for saaledes at lette Opfatningen af Religionsystemets egentlige Bæsen og Grundtanke. Jeg har saameget heller troet i dette Stykke at burde være sammentrængt, som vor Literatur i Prof. P. A. Munchs høist fortjensfulde Skrift: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn,

allerede besidder en udførlig Fremstilling af Nordmændenes Hebdoms Myther, der kan tjene dem til Beseledning, der ønske at kende disse i deres Enkelthed og ikke have Leilighed til at opsøge dem i selve de gamle Kilbestrifter, til hvilke jeg blot har henviist. Udtvningen af Troeslærens Myther er naturligvis lempet efter disse Fremstilling og derfor ligeledes kortfattet. I Skildringen derimod af Religionsforfatningen, saadan som denne fremtraadte i Nordmændenes offentlige og private Folkeliv, har jeg troet at burde være udførligere, deels fordi en klar og grundig Dypatning heraf synes mig at være af fortrinlig Bigtighed for Enhver, der vil lære Nordmændenes Folkecharakter i Hebdommen ret at kende, deels ogsaa fordi denne Gjenstand hidtil er bleven mindre udførlig og omhyggelig behandlet.

Maatte nærværende Skrift med dets vist nok mange Ufuldkommenheder nyde det Held at vinde mine Landsmænds Bifald, vilde dette være den største Dymuntring for mig under mine Bestræbelser for ved lignende Arbejder at opklare andre Dele af det norske Folks Fortids Liv.

I n d h o l d.

Indledning	Side	1.
I. Asetroens Læresætninger.		
§ 1. Verdens Tilblivelse	—	4.
§ 2. Verdens Opholdelse	—	6.
§ 3. Guberne og Gubeholgerne	—	7.
§ 4. Det Dades Udbredelse; Verdens Forfald	—	12.
§ 5. Gubernes og Verdens Undergang	—	14.
§ 6. Gimle og Rastrønd; Verdens Gjenfødselse	—	15.
II. Ase lærens Betydning.		
§ 7. Om Ase lærens Fortolkning i Almindelighed	—	16.
§ 8. Om Stabes læren	—	19.
§ 9. Om Yggdrasil	—	24.
§ 10. Om Ase lærens mythiske Verdensinddeling	—	28.
§ 11. Om Guberne	—	30.
§ 12. Om Verdens Forfald	—	42.
§ 13. Om Tilstanden efter Døden	—	46.
§ 14. Om Verdens og Gubernes Undergang og Gjenfødselse	—	50.
§ 15. Overblif	—	52.

III. Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

§ 16.	Religionens Tjenere	Side 53.
§ 17.	Aferne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse	— 59.
§ 18.	Ringere Gudsdomme, Gjenstand for Dyrkelse	— 70.
§ 19.	Gudebilleder	— 82.
§ 20.	Hellige Bygninger	— 89.
§ 21.	Den hedenske Gudstjeneste	— 97.
§ 22.	Dyrkelse af Aføde og af Naturgjenstande .	— 108.
§ 23.	Æb; Tvekamp og Berserksgang; Orbaler eller Gudsdomme	— 112.
§ 24.	Trolldom	— 132.
§ 25.	Udforskning af det Tilkommende; Spaadom	— 145.
§ 26.	Anden Døvertro	— 159.
§ 27.	Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeand	— 168.
§ 28.	Asetroens Forsalb	— 174.

Indledning.

Nordmændene vare før deres Overgang til Christendommen og saa langt tilbage i Tiden, som Historien fermaacer at følge dem, Tilhængere af en Religion, som almindelig benævnes Ase-Troen efter Aserne¹ de Guder, om hvilke den lærte. Denne Ase-Religion maa i sin ejendommelige Skikkelse antages at være fremspiret med den germaniske Folkeklassse, og i sine Grundbestanddele at være nedarvet og udbredt gennem denne Folkeklasses tvende Stammer — den norrøne og den tydske —, saaledes at dens Hovedlærdomme vare fælles for begge, skjønt den i sin videre Udvikling uidentivt hos hver enkelt af dem har fulgt en særegen Retning.

¹ Jeg veed vel, at efter de almindelige Bogstav-Overgange fra vort ældre til vort nyere Sprog Navnet Ase-Flt. Aesir burde gaae over til: Aas Flt. Aaser eller Afer; men da Formen Aas og Afer nu engang har vundet Hævd i Brugen, ikke alene overalt i Norden, men ogsaa udenfor, saa har jeg fundet det betænkeligt at forlade den. Hvad Benævnelsen Ase-Tro angaaer, da er den ikke ret gammel. Nordmændene selv benævnte i de første Aarhundreder efter Christendommens Antagelse deres Gædendoms Tro almindelig: den gamle Tro, den gamle Skik (forn trúa, forn siðr) i Modsetning til Christendommen, som de kaldte den nye Tro.

Til at opklare Ase-Troen i dens tydske Form ere Hjalpekilderne, om end ikke ganske ringe, dog vanskelige at benytte, da de ere vidt adspredte og deels maae søges i høist forvanskede Folkesagn, deels i Skrifter fra Middelalderen, hvor de leilighedsviis findes indfødte, og hvor man ofte mindst skulde vente at træffe dem¹. I sin norrøne Form derimod er Asetroen langt bedre bekjendt. Man har nemlig her til sin Vejledning ikke alene flere religiøse Kvad, digtede medens Asetroen endnu blomstrede, men endog et heelt Troesystem, rigtignok optegnet i den christelige Tidsalder, men dog, efter alle Kjendtegn, uden at de christelige Begreber have haft nogen synderlig Indflydelse paa, eller væsentlig forvansket Fremstillingen.

Kvadene findes i den Samling, som almindelig benævnes: den ældre Edda eller Sæmunds Edda, hvilket sidste Navn den har erholdt, fordi man har antaget Islandingen Sæmund hiin Frode d. e. lærde (f. 1056 + 1133) for Samleren. Troesystemet findes i den yngre Edda, ogsaa kaldet Snorres Edda efter den formodede Forfatter eller Samler, den berømte Sagamaand Snorre Sturlason (f. 1178 + 1241).

Paa disse Kildekrifter er efterfølgende kortsatte Fremstilling af Ase-Troens religiøse Lærdomme støttet. Men til en Skildring af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen hører naturligviis ikke blot en Fremstilling af den herskende Troes Dogmer; den maa ogsaa omfatte en Udtydning af disse, forsaavidt en saadan med nogenlunde Sikkerhed kan gives, og endelig et Billede af Religionen saadan som den fremtraadte i Livet: i Gudsdyrkelsen og de religiøse Indretninger, i Folkets Forestillinger om Guderne, i dets hedenske Døvtro i det Hele.

¹ Jacob Grimms Flib og Starpsindighed har i hans ypperlige Værk Deutsche Mythologie spredt et nyt Lys over denne Gjenstand.

Hvad Ase-Mythernes Fortolkning angaaer, da have flere af den nyere Tids Værde deraf store Fortjenester, og deres Arbejder ere i denne Deel af Fremstillingen stadigen benyttede, thi ingenlunde slaviske fulgte.

De vigtigste nyere Værker, der fremstille Ase-Mytherne med deres Fortolkning, ere følgende:

Finn Magnusen: Oversættelse af den ældre Edda 1821—23. 4 B. 8vo; — Edda-Lære 1824—26. 4 B. 8vo; Lexicon mythologicum, tilføjet den 3die Deel af den store Arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda.

N. F. S. Grundtvig: Nordens Mythologie eller Sindbilled-Sprog, historisk poetisk udviklet, 2den Udg. Kbh. 1832.

M. Hammerich: Om Ragnaroks Mythen og dens Betydning i den oldnordiske Religion. Kbh. 1836.

N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hebenold. Kbh. 1834—37. 3 D.; Ase-læren findes omhandlet i 3die Deel.

E. G. Weiser: Svearikes Hæder 1 D. Stockh. 1825, og hans: Svenska folkets historia. Drebro 1832—36, hvor Ase-læren omhandles i 1ste Deel.

F. J. Mone: Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa 1822—23. 2 D. 8vo; Ase-læren omhandles i første Deel.

Jac. Grimm: Deutsche Mythologie: Göttingen 1835; anden forbedrede Udgave: Göttingen 1844.

P. A. Munch: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn. Christiania 1840.

For Skildringen af det religiøse Liv afgive vore gamle nordiske-islandske Sagaer en herlig Kilde, hvilken hidtil neppe er udtømmende benyttet.

Det er Ase-Troen, saadan som den af Nordmændene i Norge og paa Island opfattedes og hylledes, hvilken de oldnordiske Kildekrifter egentlig fremstille. Det er ogsaa under denne Form, den her vil blive betragtet. Man har vistnok ingen Grund til at betvivle, at jo de to øvrige Grene af den norrøne Folkestamme, Svearne og Danerne, i Hovedsagen have bekjendt sig til samme Tro, fulgt samme religiøse Skikke og havt samme religiøse Indretninger; men i det Enkelte kjender man dog ikke de svenske og danske Forholde

i denne Henseende med Sikkerhed. Her mangle nemlig paalidelige indenlandske Kilder; og skjønt de norsk-islandske Oldskrifter ikke sjælden handle om hedenske religiøse Forholde i Sverige og Danmark, saa seer dette dog overhovedet kun leilighedsviis, og desuden næsten altid saaledes, at Opfatningen øjensynlig er norsk, og Skildringen altfor meget lempet efter det i Norge Bestaaende, til at man af den tør udbrage afgjørende Slutninger.

Efterfølgende Fremstilling vil altsaa nærmest omfatte de religiøse Forholde under Hedendommen i Norge og paa Island, og som ovenfor antydet dele sig i tre Hovedafsnit: det første indeholdende Ase-Troens Læresætninger; det andet; Ase-Lærens Udtydning; det tredje Ase-Troens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

I.

Ase-Troens Læresætninger.

§ 1.

Verdens Tilblivelse.

I Tidens Ophav var der tvende Verdenner: i Syden var Muspel (Muspell) lys og luende; for den raader Surt (Surtr), som med sit Flammeværd sidder ved dens Grændse; — i Norden var Niflheim (Niflheimr), kold og mørk, med Brønden Hvergelmer (Hvergelmir) i sin Midte, hvor Dragen Nidhugger (Nidhöggr) boer. Mellem disse Verdenner var Ginungagab (Ginungagap) — det svælgende Dyb, stille som den vindløse Luft. Fra Hvergelmer udstrømmede iskolde Edderaaer (Elivágar). Rimet af dem mødte i Ginungagab Muspels Gniester; da belivedes Rimdraaberne ved Hedens Kraft,¹ og Totunen Ymer (Ymir) tilblev, der

¹ eller efter en anden Læsem. i d. y. Edda: "ved dens Kraft, som udsendte Hedem."

igjen af sig selv avlede en Slægt af onde Jotner, Rimthurser eller Bergtiser.¹

Med Ymer tilblev Koen Audhumla, af hvis Melk han næredes. Koen slikkede de salte Rimklumper; — da fremkom Bure, et stort, skjont og mægtigt Væsen. Hans Søn var Bor, og dennes Sønner med Jotunkvinden Bestla, Balthorns Datter, vare: Odin (Ódinn), Vile (Vili) og Ve (Ve). Odin blev Fader til de skjonne og lyse Aser, Himmels og Jordens styrende Guder; derfor kaldes han Alfader (Alfaðir).²

Bors Sønner dræbte Ymer, og i hans Blod druknede hele Rimthursernes Et paa eet Par nær, som undkom, og fra hvem nye Jotunætter stammede. Bors Sønner førte den fældede Ymer midt ud i Gimngagab; de dannede Jorden af hans Krop, Søen af hans Blod, Bjergene af hans Been og Træerne af hans Haar; af hans Hovedskalle skabte de Himmelen, som de hvælvede høit over Jorden og prydede med Gnistester fra Muspel; men Hjernen spredte de i Luften, og af den bleve de tungsindige Etver. Rundt om Jordens Ekve lode de det dybe Hav strømme, og ved dets yderste Strande toge de undkomne Jotner Boliger i Jotunheim (Jötunheimr) og Utgaard (Útgarðr). Til Værn mod dem dannede de blide, skabende Magter af Ymers Djenbryn et Hegn om den indre Jord, en Borg kaldet Midgaard (Míðgarðr). Fra Himmelen til Jorden lagde de Broen Bifrøst eller Regnbuen.³

Den sorte og dunkle Nat (Nótt), der stammede fra Jotnerne, blev ved Ase-Sonnen Delling (Dellingr) Moder til Dag (Dagr), der var skjøn som sin Fader. Odin satte Moder og Søn paa Himmelen og bød dem at kjøre hvert

¹ Den yngre Edda (Rasks Udg.): Gylfaginning 4—5; den ældre Edda (Muncks Udgave): Völuspá 3, Vafþrúðnismál 31—33.

² D. y. Edda: Gylfg. 6.

³ D. y. Edda: Gylfg. 8, 13, 15; d. æ. Edda: Vafþr. 21, Grimnism. 40—41.

Døgn over Jorden. Nat kjører foran med Hesten Rinfaxe, som hver Morgen dugger Jorden med Skummet af sit Bidsel. Dag følger efter med Hesten Skinfaxe, hvis Manke spreder Lyg over Luft og Jord.¹

Aserne skabte Sol (sól) og Maane (máni) af Gnister fra Muspel, men satte Mundilfares Børn til at kjøre deres Bogue over Himlen. Datteren kjører Solens Bogn, men Sønnen Maanens. De ile skyndsomt afsted; thi tvende Jotner i Ulveham forfølge Sol og Maane for at sluges dem.²

Dverge (dvergr Fkt. dvergar) vare livnede som Masheder i Dmers Kjød. Paa Guderne's Bud fik de Menneſteforstand og Menneſte-Udſeende; men deres Bolig var i Jorden og Stenene. Fire Dverge ere af Guderne satte til at bære Himlen. Ved Himlens nordlige Ende sidder Jotunen Hræsvelger (Hræsvelgr) i Orneham, hans Vingeflag volde Stormen.³

Endnu var der ei Menneſter paa Jorden. Engang gik de tre Aser, Odin, Høner (Hœnir) og Loder (Lódur) ved Søens Bred. De fandt her tvende Træer og skabte af dem de første Menneſter, Manden Ask (Askr) og Kvinden Embla. Odin gav dem Mand, Høner Forstand, og Loder Blod og fager Farve. Det nyſkabte Par fik af Aserne Midgaard til Bopæl, og fra Ask og Embla ſtammer den hele Menneſteſlagt.⁴

§ 2.

Verdens Opholdelse.

Aſken Yggdrasil (Yggdrasill) er det herligſte af alle Træer; dets ſtedſe grønne Grene omfatte al Verden. Det ſpirer fra tre Rødder. Den ene er i Brønden Hvergelmer i Niſf-

¹ D. v. Edda: Gylf. 10; b. æ. Edda: Vaſfrm. 11—14.

² D. v. Edda: Gylf. 11; b. æ. Edda: Grimm. 37—39.

³ D. v. Edda: Gylf. 8, 14, 18; b. æ. Edda: Völuspá 9—16, Vaſfrm. 36—37.

⁴ D. v. Edda: Gylf. 9; b. æ. Edda: Völuspá 17—18.

heim, paa den gnaver Dragen Nidhugger; den anden Rod er i Jotunheim; den tredje hos Aserne i Himlen. I Afsens Top sidder en meget vidende Orn; i dens Grene løbe 4 Hjorte, der bide dens Lov; men op og ned ad dens Stamme farer Ekhornen Ratatosk (Ratatoskr), der bringer Avindsord mellem Ornen og Nidhugger. Under den Rod, som spirer fra Jotunheim, er den vise Jotun Mimers Brønd. Her glemmes Odins Dje, som han pantsatte for en Drik af Brønden; og hver Morgen drikker Mimer af sit glimrende Horn den Miod, som strømmer over Odins Pant. Under den Rod af Afsen, som spirer fra Himlen, er den hellige Urdar-Brønd (Urdar-brunnr), ved hvilken Gudernes Domsted er, og hvorhen de hver Dag drage over Bifrost. Ved denne Brønd have de tre store Korner (Nornir. Eft. Norn) sit Sæde: Mæerne Urd (Urdr), Verdande (Verdandi) og Skuld (Skuld). De pleie Træet ved at oversøe dets Stamme med Brøndens rensende Vand. De uddøle Livet og raade for Skjebnen. Deres Udsendinger, snart gode snart onde, ledsage Mennesket fra Fødselen til Døden, og skabe det Held og Uheld. Intet kan røkke Kornernes Dom.¹

§ 3.

Guderne og Gudeboligerne.

I Himlen er Asernes Bolig, Asgaard (Asgarðr). I dens Midte er Ida-Vold (Ida-völdr), Gudernes Samlingssted, og Odins Høisæde, Hlidskjalf (Hlidskjálf), hvorfra han fluer ud over alle Verdener. Men over Asernes Himmel strække sig høiere Himle, og i den høieste staaer den uforgjængelige guldtækkede Sal Gimle (Gimli), klarere end Solen.²

Odin eller Alfader (Alfadir) er den høieste og ældste af Aserne; hans Hustru er Frigg (Frigg) Tjorgyns Dats

¹ D. y. Edda: Gylfg. 15—16; d. æ. Edda: Völuspá 19—22, Grimm. 31—35, Atlam. 46, Hamdism. 31.

² D. y. Edda: Gylfg. 14, 17; d. æ. Edda: Völuspá 62.

ter; fra dem nedstammer Asernes **Æt**. **Odins** **Hal** er den store **Valhal** (**Valhöll**). **Spyd** danne dens **Loft**, med **Skjolde** er den **tættet**, og med **Brynier** ere dens **Bænke** prydede. **Did** og til **Vingolf** (**Vingólf**), **Gudindernes** **Hal**, indbyder **Odin** alle vaabenbidte **Mænd**, alle i **Strid** **Faldne**; derfor kaldes han **Valfader** (**Valfadir**) d. e. de **Faldnes** **Fader**, og de af ham **Indbudne** kaldes **Einherjer** (**Einherjar**). **Deres** **Ekjemt** er det hver **Dag** at **stride** og **fælde** hinanden; men de **livne** om **Aftenen** op igjen og **ride** forligte hjem til **Valhal**, hvor de **mættes** med **Flejsk** af **Galten** **Sorimner** (**Sæhrimnir**), og hvor **Valkyrier** **række** dem **Misod**. Ved **Odins** **Side** staae **tvende** **Ulve**, **Gere** og **Freke**; paa hans **Skuldre** sidde to **Ravne** **Hugin** og **Munin**, hvilke jævnlig **flyve** ud og **vende** tilbage med **Lidender** fra den hele **Verden**. Hans **Hest** er den **graae**, **ottefødede** **Sleipner**. **Odins** **Ravne** ere **mangfoldige**; thi **aldrig** kaldte han sig med samme **Ravn**, naar han **foer** iblandt **Folkene**.¹

Thor (**Þórr**) er den anden af **Aserne**, en **Søn** af **Odin** og af **dennes** egen **Datter**, **Jord** (**Jörð**). Han er den **stærkeste** af **Guderne**; hans **Bolig** er **Thrudvang** (**Þrúðvangar**) eller **Thrudheim** (**Þrúðheimr**), hans **Hal** det **uhyre** store **Bilskirner**. Til ham **komme** **Trælene** efter **Døden**. **Thor** **kjører** i en **Kjerre**, der **drages** af to **Gjedefulle**, og kaldes derfor **Age=Thor** (**Óku-Þórr**). Han kaldes og **Gløride** (**Hlórríði**) d. e. **Jldkjøreren**. **Hjældene** **bæve** og **revne** og **Jorden** **brænder** under hans **Vogn**. **Jld** **luet** af hans **Djæne**, naar han **vredes**. **Styrkebeltet** (**megingjörð**) **fordobler** hans **Asekraft**. **Stedsse** **strider** han mod **Jotunerne**, der **stjælde** for hans **Hammer**, **Mjølner**, **smedet** af **kunstige** **Dverge**. Hans **Hustru** er **Sif**, der har **Guldhaar**. **Drengen** **Thjalfe** og **Pigen** **Koskva**, to **Sodflænde**, **ledsage** ham paa hans **Reiser**.²

¹ D. y. Edda: Gylfg. 14, 20, 36, 38—42; b. æ. Edda: Grimm. 8—10, 18—20, 22, 25—26, 48, Vafþrm. 40—41.

² D. y. Edda: Gylfg. 9, 21, 42, 48, Skálda 4, 17, 18, 35; b.

Balder (Baldr) er en Søn af Odin og Frigg. Han er saa skøn, at Alt lyser af ham; han er elsket af Alle og en Trost for de Ulykkelige. Hans Hustru er Nanna og hans Bolig Breidablik, hvor intet Ureent findes.¹

Njord (Njördr) fødtes i Vanahheim (Vanabeimr) blandt de vise Vaner (Vanir), men optoges blandt Aserne, da Vanerne ved sit Forlig med disse gave ham som Gidsel og sit Høner i Stedet. Njord raader for Vindens Gang, stiller Sø og Ild og uddeler Rigdom blandt Menneskene. Ham skal man paakalde til Søfart og Fiskefangst. Hans Hustru er Skade (Skadi), Jotunen Thjassers Datter. Men Njord og Skade enes ei sammen. Njord boer i Noatun (Noatún) ved Søen; Skade holder til i sin Faders Bopæl, Thrymheim (Thrymheimr), hvor hun farer paa Ski i Bjældene og flyder Dyr med sin Buc.²

Frey (Freyr) er Njords Søn og raader for Regn og Solskin og Jordens Frugtbarhed. Ham skal man paakalde til gode Aaringer, Fred og Rigdom. Han er blid og god; ei volder han Nogen Sorg, men løser de Bundne af deres Lænker. Hans Bolig er Alfheim (Alfheimr). Han kører med Galten Gullinburste, eller seiler paa det herlige Skib Skidbladner, et Værk af Dvergene. For at faae Jotundatteren Gerd (Gerdr), som han elskede, bortgav han sit gode Sværd, og derfor er han vaabenløs i Asernes sidste Kamp.³

Tyr (Týr), den Genhaandede, er den djærveste blandt Aserne; ham skulle tappre Mænd paakalde.⁴

α. Edda: Völuspá 30, Grímn. 4, 24, Harbarðsl. 24, Hymiskv. 4, 36, Hamarsheimt 21, 27 o. fl. St., Ægisdrekkja 55, 57.

¹ D. y. Edda: Gylfg. 22, Skálda 5; d. α. Edda: Grímn. 12.

² D. y. Edda: Gylfg. 23; d. α. Edda: Vafþrm. 28—39, Grímn. 11.

³ D. y. Edda: Gylfg. 24, 37, 43, 49, Skálda 35; d. α. Edda: Ægisdr. 37, 42, Grímn. 5, 43—44, Skirnismál, Hyndlul. 29.

⁴ D. y. Edda: Gylfg. 25; d. α. Edda: Egdr. 37—40.

Brage (Bragi), den Sidstfjæggede, Odins Søn, er Staldkunsten Gud; hans Kone er Idun (Iduna), der gjenner de Æbler, af hvilke Guderne bide for aldrig at ældes.¹

Heimdall (Heimdallr), den hvide Æs med de gyldne Tænder, ni Jotunmøers Søn, er Guderne's Vogter og boer paa Himinbjørg, der hvor Broen Vifrost naaer Himmelen. Han er aarvaagnere end Fuglen, og seer 100 Mile fra sig. Naar han blæser i sin Luur Gjallarhorn, da gjenlyde alle Verdenr.²

De øvrige Æser ere: Den blinde, kraftfulde Hød (Hödr), Odins Søn.³ Vidar (Viðarr) med Jærnskoen, Odins Søn med Jotunkvinden Grid (Gríðr), kaldes den taus Æs. Han er næst Thor den stærkeste, og boer i det øde Landvide (Landvítí).⁴ Æle (Ali) eller Vale (Vali), den sikkre Skytte, er en Søn af Odin og Rind (Rindr), født i de vestlige Sale.⁵ Ull (Ullr), Thors Stifson, er Jagtens og Skiløbningens Æs, paakaldes for Held i Tvekamp og har sin Bolig i Ydal (Ydalir).⁶ Forsete (Forseti), Balders Søn, jævner alle Trætter mellem Guder og Mennesker; han boer i Glitner (Glitnir), hvis Solvtag hviler paa gyldne Støtter.⁷

Æf Asynjerne (Ásynja Flt. Ásynjur) eller Gudinderne er Frigg den høieste, Fjörgyns Datter, Odins Hustru; hendes Bolig er Fensal (Fensalir).⁸

Næst hende er Freya (Freyja), Njords Datter, Freys

¹ D. y. Edda: Gylfg. 26, Skálda 10.

² D. y. Edda: Gylfg. 17, 27; b. æ. Edda: Hyndluljóð 34—35, Grímm. 13, Egdr. 48.

³ D. y. Edda: Gylfg. 28, Skálda 13.

⁴ D. y. Edda: Gylfg. 29, Skálda 11, 18; b. æ. Edda: Egdr. Juhl., Grímm. 17.

⁵ D. y. Edda: Gylfg. 30, Skálda 12; b. æ. Edda: Baldrsdr. 11, Hyndl. 28.

⁶ D. y. Edda: Gylfg. 31, Skálda 14; b. æ. Edda: Grímm. 5.

⁷ D. y. Edda: Gylfg. 32; b. æ. Edda: Grímm. 15.

⁸ D. y. Edda: Gylfg. 20, 35.

Æster, Kjerlighedens Gudinde. Tvende Ratte drage hendes Vogn. Hendes Bolig er Folkvang (Fólkvangar), hendes Sal: Sessrymner. Naar hun rider til Strid, ejer hun Hælfsten af de Faldne med Odin. Hendes Mand, Od (Óðr), foer langt bort; Freya græder gyldne Taarer af Længsel efter ham. Hun kaldes Vanadis, d. e. Vane-Gudinden, og nævnes ellers med mange Navne, som hun fik, da hun foer blandt ukjendte Folkeskæder for at søge sin Od.¹

Saga boer i det store Søkkvabel (Sökkvabekkr), under kjelige Bølger; der drikker hun og Odin hver Dag af gyldne Kar.²

Der ere foruden disse flere Gudinder af ringere Værdighed, deels i Frigg's, deels i Freyas Tjeneste.³

Valkyrier (Valkyrja Flt. Valkyrjur) udsendes af Odin til hver Kamp, for at kaare Gjester til Valhal og stifte Seieren. I deres Tal er Skuld, den yngste af Nornerne. Omgivne af Lynglands ride de i blodige Brynjer med straalende Sphid gennem Luft og over Hav. Naar deres Heste ryste Mankerne, falder Dug i de dybe Dale, Hagl i de høie Stove.⁴

Havets Hersker er Dger (Ægir) ogsaa kaldet Gymer (Gymir) og Hler (Hler). Han er en Jotun, men dog Afsersnes Ven. Naar disse besøge ham, da oplyses hans Hal med skinnende Guld. Hans Hustru er Ran (Rán). Hun ejer et Net, hvormed hun opfanger de Søfarende. Dgers og Rans Døtre ere Bølgerne; de ere de Seilende fiendste og stræbe at vælte Skibene.⁵

¹ D. y. Edda: Gylfg. 24, 35; d. æ. Edda: Grimm. 14.

² D. y. Edda: Gylfg. 35; d. æ. Edda: Grimm. 7.

³ Eir, Gefjon, Fulla, Sjöfn, Lofn, Var, Syn, Hlyn, Snotra, Gna, og desuden Sol, Jord og Rind, ere de Gudinder, som ikke allerebe ovenfor ere nævnte. D. y. Edda: Gylfg. 35—36.

⁴ D. y. Edda: Gylfg. 36; d. æ. Edda: Helgakv. Hjørvarðssonar 28, Helgakv. Handb. I. 15, II. Till. mellem 3 og 4.

⁵ D. y. Edda: Bragarœdur 55, Skálda 33, 61; d. æ. Edda:

§ 4.

Det Ondes Udbredelse; Verdens Førfald.

I Verdens første Tilværelse var der en herlig Fredens Tid blandt Guder og blandt Mennesker. Men Jotunkvinder kom til Asgaard, og Aserne forbandt sig med dem; da spildtes Lyksaligheden, Lusten forgiftedes af Ondskab, og Strid begyndte i Himmelen og paa Jorden for at vedvare til begges Undergang. Jotnerne angribe Aserne snart med Magt, snart med List; ifkun Thors Kraft formaaer at tvinge dem.¹

Anstifteren af de største Ulykker, som have rammet Guder og Mennesker, er Loke (Loki) eller Lopt (Loptr). Han er af Jotun=Æt, men optagen blandt Aserne og allerede i Tidens Morgen Odins Fostbroder. Han er fager af Afsyn, men ond i Sind. Han kaldes Asernes Bagtaler, flest Lumsheds Dphav, en Skjændsel blandt Guder og Mennesker. Han ledsagede Aserne, og disse benyttede ofte hans Kraft og List; men endnu oftere virkede han i Ledtog med Jotnerne til Asernes Fordærvelse.²

Loke avlede med Jotunkvinden Angerbode (Angrboða) i Jotunheim trende Børn: Fenris=Ulven (Fenrisúlfr), Midgaards=Ormen (Midgarðs-ormr), ogsaa kaldet Jord=Slangen (Jörmungandr), og Hel (Hel) eller Døden. Aserne vidste, at dette Lokes Afkom skulde volde dem stor Ulykke. Derfor bandt de Ulven paa en øde Holme, og satte et Sværd i dens oppilede Gab. Midgaards=Ormen kastede de i det dybe Hav, hvor den omslynger hele Jordskiven og bider sig i sin Hale. Men Hel nedstyrkedes i Nifheim, og Alfader hød, at Alle, der døde af Sot og Alderdom, skulde fare til hende. Hendes Bolig, Helheim (Helheimr), er stor, men

Ægisd. Inbl., Hymiskv. 1—3, Helgakv. Hundb. I. 28—30.

¹ D. v. Edda: Gylfg. 14, 42, Bragar. 56, Skálda 17; b. α. Edda: Völuspá 8, 25—30.

² D. v. Edda: Gylfg. 33, 45—48, Bragar. 56; b. α. Edda Ægdr. 9 og forresten det hele Digt Hamarsheimt.

kræftelig. Selv er hun halv blaabelg og halv hvid, alvorlig og grum af Udseende ¹.

Den største Sorg voldte Loke den hele Verden, da han ved sin Ewig fældede Valder hiin Gode. Aserne vidste, at Fare truede Valder, og Frigg, hans Moder, tog Ed af den hele Natur, at Intet skulde skade ham. Men hun forglemte en spæd Kvist, Mistelteen (Mistilteinn). Denne oprykkede Loke, og overtaler den blinde Hød til at kaste den paa sin Broder Valder som for Spøg. Loke styrer selv Høds Haand, og Valder fældes. Aserne forstumme af Sorg og Rædsel. Endelig sender Frigg Odins Svend, Hermod (Hermódr), til Hel for at udløse Valder af Helheim, og Hel lover at frigive ham, hvis hele Naturen begræder hans Død. Det gjør den ogsaa: Mennesker, Dyr, Jorden, ja selv de haarde Stene græde. Kun en gammel Jotunkvinde vilde ikke græde, og Hel beholdt sit Bytte. Men denne Jotunkvinde var den omskabte Loke, der har afstedkommet mest ondt blandt Aserne. Valders Hustru, Ranna, døde af Sorg og blev brændt paa sin Mands Sigbaal; men Odins Søn Vale, skjønt kun een Nat gammel, bevuede Valder ved at dræbe Hød, hans Vasnemand ².

Forsulgt af Aserne flygtede nu Loke op paa et Fjæld, hvorfra han kunde see til alle Verdenskanter, og naar han saa Aserne nærme sig for at søge ham, skabte han sig i en Laxes Signelse og skjulte sig i en Fos. Men Odin saa ham fra Vidfjalf, og Aserne fangede ham. De bandt ham nu ved hans egen Søns, Nares, Larme over tre skarpe Steenheller i en mørk Hule, og Skade fæstede en Edderorm over hans Hoved, hvis Gift stedse skulde dryppe ned over hans Ansigt. Sigrún, hans troe Hustru, staar hos ham og holder et Bækken under Edderdraaberne; men naar det er fuldt, og hun

¹ D. y. Edda: Gylf. 33—34; d. æ. Edda: Egd. 38—41.

² D. y. Edda: Gylf. 49; d. æ. Edda: Völuspá 36—37, Baldrsdr. Hyndlul. 28.

gaacr bort for at tømme det, da drypper Edderet ned i Lokes Ansig, og da vrider han sig, saa hele Jorden bæver. Deraf kommer Jordfjælv. Der skal Loke ligge i Baand til Verdens Undergang.¹

§ 5.

Gudernes og Verdens Undergang.

Engang skal Verden forstyrres, og Aserne gaac under i Ragnarok (Ragnarökkr) eller Gudernes Mørke. Vorende Fordærvelse og Strid i Verden forkynder denne store Begivenheds Nærmelse. Vintrene rase uden mellemkommende Sommer med vilde Storme, Snefog og Mørke. Sol og Maane sluges af de forfølgende Jotun=Ulve, og Himmelen besprenges med Blod. De klare Stjerner forsvinde, Jorden bæver, og Fjældene styrte sammen med Dragen. Da slides alle Baand og Lænker, og Fenrisulven vorder løs. Midgaardsormen vrider sig i Jotunraseri og søger til Land over de oprørte Bølger. Skibet Naglfar flyder og bærer over Havet Nimthurernes Hær, anført af Jotunen Hrym (Hrymr). Den løste Loke kommer ogsaa i Epidfen for Hells Skarer. Fenrisulven fare frem med opspærret Gab, der fylder Rummet mellem Himmel og Jord; Midgaardsormen ved dens Side fnyser Edder over Luft og Hav. Ved dette Gny revner Himmelen, og gennem Abningen fremride Muspels Sommer i straalende Fylking. I Epidfen er Surt, omgiben af Luer; hans Flammesværd skinner klarere end Solen. Alle søge de frem til Kamppladsen, den uhyre Slette Vigrid (Vigridr).

Nu reiser Heimdal sig og blæser stærkt i Gjallarhornet. Alle Guder samle sig til Thinge. Dgdrasils Afl Fjælver, og Alt i Himmelen og paa Jorden er opfyldt med Rædsel. Aser og Einherjer væbne sig og drage til Kampen. Odin rider i deres Epidse og møder Fenrisulven; Thor kjæmper ved hans

¹ D. y. Edda: Gylfg. 50, Skálda 33; b. æ. Edda: Völuspá 38, Egisdr. Slutn.

Side mod Midgaardsormen. Frey strider mod Surt, men falder, da han intet Sværd har. Loke og Heimdal fælde hinanden. Thor dræber Midgaardsormen, men kvæles i dens Edder. Fenrisulven sluger Odin, men falder selv for den stærke Vidar, som splitter dens Gab. Da slynger Surt sin Ild over Verden. Røg hvirvler om det alnærende Træ, de høie Lucr lege mod Himlen, og den forbrændte Jord synker i Havet.¹

§ 6.

Gimle og Naströnd; Verdens Gjenfødelse.

Det guldtækkede Gimle, der straalere klarere end Solen, forgaaer ei i den store Verdensbrand. Dib skulle efter Ragnarok alle Gode samles for at nyde Glæde evindeligt. De Døde derimod skulle nedstyrtes til Naströnd (Náströnd), Ligstranden, der omgiver Svergelmer. Der skulle de vade i tunge Edderstrømme og pine af Dragen Nidhugger².

Verden er heller ikke for steds tilintetgjort. En ny Jord, evig grøn og fager, skal opstaa af Havet. Med Vidar og Vale, der have overlevet Branden og Vandfloden, forene sig Thors Søner, Mode og Mague, som have sin Faders Hammer; ogsaa Balder og Hod vende tilbage fra Hells Boliger. Alle tilsammen indtage de Asernes gamle Sæde paa Idavold. Solen har, før den slugtes, født en Datter, der ligesaa stjaa som den selv vandrer sin Moders Bane i den fornyede Verden. Lif og Lifthraser (Lifþrasir) have skjult sig under Branden og havt Morgenduggen til Føde; fra dem skal nedstamme en ny Menneskeslægt. Alt Ondt skal ophøre, og ingen Sorg eller Noje mere herske paa den gjenfødte Jord.³

¹ D. y. Edda: Gylf. 13, 51; d. æ. Edda: Völuspá 32—35,

² 44—56, Vafpr. 18, 52, 53.

D. y. Edda: Gylf. 17, 52; d. æ. Edda: Völuspá 42—43, 62.

³ D. y. Edda: Gylf. 53; d. æ. Edda: Völuspá 57—61, Vafpr. 44—47.

Da kommer den Mægtige fra oven, han som raader for Alt, hvis Navn man ei tør nævne; han kommer i sin Vælde til den store Dom, neddykker Trætter og stifter en hellig Fred, som skal være evig. Men den skumle Drage, den edderspraglede Nidhugger, kortfløyer over Sletten bærende sig paa sine Vinger¹.

II.

Afelærens Udtydning.

§ 7.

Om Afelærens Fortolkning i Almindelighed.

Om Afelærens Oprindelse og Betydning har der været og er endnu meget forskellige Meninger.

Hvad dens Bæsen i det Hele angaaer, da betragte Nogle den som en oprindelig monotheistisk Lære, der ved den menneskelige Forstands Udfejlsler er udartet til en polytheistisk. Man søger da dens første Grundvold enten i en umiddelbar guddommelig Aabenbaring, meddeelt Mennesket ved dets første Tilblivelse, og følgelig fælles for alle Folkeslag og alle Religioner; — eller i en renere Religion, som i en fjærn Oldtid har været egen for den Franiske eller Indo-Europæiske Folkearts første Stamfædre, og som under mange Forvansninger og Udartninger er nedartet gjennem Aetens forskellige Grene, saaledes at Grundlaget meer og mindre tydeligt skimter igjennem alle derfra stammende Folkeslags hedenste Religionsystemer; hvorledes da igjen denne Franiske renere Urreligion er opstaaet — om ved en umiddelbar Aabenbaring eller ved Menneskaandens stigende Udvikling — kommer ei i Betragtning. Andre antage, at Afelæren, som et for sig bestaaende Heelt, har udviklet sig hos den germaniske Folkeklaſse selv fra Polytheismens

¹ D. æ. Edda: Völuspá 63—64, Hyndlul. 41. Google

laveste Standpunkt til et religiøst System, hvori Polytheismen er paa Veie til at bukke under for monotheistiske Ideer, til hvilke lysere Hoveder blandt Folket ved egen Aandens Kraft og gennem Polytheismens naturlige Fremstriden efterhaanden have hævet sig.

Med Hensyn til den reelle Gjenstand for Afslærens Myther, da have Nogle søgt denne i den germaniske Folkelasses og navnlig den norrøne Stammes Historie, — Andre i Naturens Fænomener i Almindelighed, — Andre endelig i Menneskets enslige Natur, især fra dens moralske Side betragtet. Der har saaledes udviklet sig en historisk, en fysisk og en ethisk Fortolkning; dog har sjælden nogen Fortolker fulgt een af disse Retninger aldeles udelukkende, de fleste have forenet dem, dog saaledes at een er den forherkende.

Med Hensyn endelig til Afslærens ydre Form, da betragte Nogle den som en gennemført Allegori, hvis Billeder, selv i det meest Enkelte, de stræbe at føre tilbage til Virkeligheden, medens Andre ikkun søge at udrede Mytternes Hovedideer af den poetiske Iklædning, hvorimod de ansee det forgæves at ville forfølge Billedet gennem alle Phantasieens Irgange.

Hvad nu det første Slags Meningsforkjæl angaaer, da peger en vis Grundlighed mellem alle bekjendte Religionsstykker, tilhørende Folketærd af den Germaniske Art, hen til en for dem fælles Oprindelse. Afetroens Lære om Verdens og Gudernes Tilbliven, Striden mellem det Gode og Onde, Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødsel, har, naar man ei altfor strengt holder sig til Billederne, i hvilke den udtales, en umiskjendelig Lighed med de gamle Indiske og Mediske Myther om samme Gjenstand, — en Lighed, som man neppe kan fyldestgjørende forklare sig uden af deres Udspring fra en fælles Rilde. Man maa altsaa antage, at den germaniske Folkelasse, da den løste sig fra de beslægtede Folkelasser som et selvstændigt Heelt, allerede havde opfattet —

ihvortvel uklart. — hine Ideer, hvilke den siden har udtalt og videre udviklet overensstemmende med sin eiendommelige Folkecharakter, samt forbundet med en paa egen Verdensanskuelse bygget Gudelære, der efterhaanden — idetmindste hos den store Maaße — har fordunklet de monotheistiske Ideer og ladet dem træde i Baggrunden for Polytheismen. Afetroen i sin Eiendommelighed synes saaledes at være fremspiret hos den Germaniske Folkeklaße af visse religiøse Grund-Ideer, fælles for hele den Franiske Folket.

Hvad det andet Slags Meningsforstjæl angaaer, da er den historiske Fortolkning af Afelæren meget gammel. Antagelsen af en historisk Odin og historiske Aser, af et jordist Aßgaard i Egnene ved Tanais o. s. v. har uden tvivl sin første Grund i Nordmændenes og Islændingernes Stræben at give den for deres Skaldkunst saa vigtige Afelære en saadan Bending, at den uden Anstød for Christendommen kunde mindes og af Skaldene benyttes. Snorre Sturlassens Anseelse gav denne Fortolkning Indpas hos det 18de Aarhundredes Historiegranskere, der dog ei lode sig næie med een historisk Odin, men antog tre eller fire efter hinanden følgende, og betragtede Aserne snart som et Folk, snart som en Præstekaste, der fra Tanais-Egnene var indvandret i Norden. En strengere Kritik af vore gamle historiske Kilder har i de nyeste Tider afdækket disse Wildfarelser og derved givet den egentlig historiske Fortolkning af Afelæren Dødsstødet. Den physiske Fortolkning af Afetroens Myther er derimod bleven den forherstende, og synes ogsaa af sig selv at maatte frembyde sig for Enhver, der fordomsrit betragter dem. Selv de mythiske Navne pege tydelig i denne Retning. Afelæren udtaler et kraftfuldt og fantasirigt, men udannet Folks Opfattelse af Guddommen gjennem dens forskjelligartede Virksomhed i Naturen, dets Opfattelse af det Overfandselige under legemlig og menneskelig Skikkelse.

Hvad endelig det tredie Slags Meningsforstjæl angaaer, da synes det at ligge i Charakteren af de allerfleste Afelærens Myther, at de ei ere Allegorier, fremstillende Ideer, som have

været klare for den, der først fremsatte dem, og itkun ere ifklædte en sandfælig Dragt for at gøres fattelige for Mængden; — at man altsaa ei kan forfølge Billedet til det Øverste, for deri at søge en reel Betydning. Billedet maa her i de allerfleste Tilfælde antages fremstaaet med selve Ideen, og at være fast ligesaa væsentligt som denne. Det har saaledes idelig født af sig andre Billeder, som kunne være Grundideen uvedkommende, og til hvilke man forgjæves udstrækker sin Fortolkningskunst, for deri at lægge en dybere Betydning.

Til disse Anskuelser af Afstroen i det Hele støtter sig den efterfølgende Fortolkning af dens enkelte Hovedmyther.

§ 8.

Om Skabelslæren.

Afslæren antager tvende Urverdenner: Jldens Verden — Muspell eller Muspelheimr ¹ — i Syden, hvilket i Eddaerne ogsaa betegner: for oven, og Taagens eller Mørkets Verden — Niflheimr ² — i Norden eller for ned. I den første tronet Jldvæsnet Surtr ³; i den an-

¹ Navnet Muspell er i selve sin Dannelse dunkelt; maastee kan det uledes af mûgr, Mængde, og spell, best. med Verb. spilla, Fordærvelse, og saaledes egentlig betegne: Mængdens Fordærvelse med Hensyn til denne Verdens Medvirkning til Menneskeverdenens Undergang. Navnet er af J. Grimm paa-viist ogsaa i det Dydtske under Formerne: muspilli, mud-spelli, som betegnende en Verdensbrand, hvilken mærkelige Omstændighed synes aabenbart at antyde, at den tyske Folkestamme i Hedendommen har i Hovedsagen havt den samme Lære om Verdens Undergang — og altsaa rimeligviis ogsaa om dens Oprindelse — som den norrøne. — Deutsche Mythol. (1844) S. 525 og 568 jfrt. m. 767—774.

² Af nifl forældet, Lybsterne nebel, Taage.

³ For Svertir, nærmest af sverta, sværte, saaledes kaldet paa Grund af sin ilbagtige, svibende og forbrændende Natur, samt af sin Virksomhed ved Verdens Undergang.

dens dybeste Afgrund, Hvergelmir ¹ — den gamle Rjebel — boer Dragen Nidhöggr ² — Mulinbugger —, Urvæsener, hvert i sin Natur svarende til den Verden, i hvilken det hersker; det første lyst og belivende, det andet mørkt og døende. Fra Taageverdenens dræbende Kulde — Edderaarne Elivágar, ³ Hagelstrømme — opstige Rimdunster. Disse møde i det Verdenerne mellemliggende, uhyre vide, tomme Rum — *ginunga gap*, ⁴ Svælgenes Dyb — Jldverdenens Gnister. Det døde, kolde Stof belives ved Jldens Kraft, og den uhyre, uformelige Jotun ⁵, Ymir ⁶ — Brusende — fremstaaer, den første chaotiske Verdenskrop. Den avler af sig selv flere lignende, rimkolde, steenartede og uformelig store Væsener: Hrimpursar ⁷, Rimtrolde, Bergrisar ⁸, Bergtrolde. I Alle er det Onde overveiende. Alle tilhøre de nærmest Mørkets og Kuldens Verden. Det er kun et lavere legemligt Verdensliv, som rører sig i dem.

Men et bedre, skjent dyrisk Væsen — Roen Audhumla ⁹

¹ Hver Rjebel, ogsaa: hed Rilde.

² Af höggva, hugge, og enten nid, Rømrør, eller nid, Ondskab; i sidste Tilfælde bør Navnet læses: Nidhöggr og oversættes: den med Ondskab huggende.

³ El Hing, Hageliling, vágr Strøm.

⁴ Gin Svælg, gina gabe.

⁵ Navnet jötunn Flt. jötunar staaer ubetvøiel i Forbindelse med eta, æde; de tilsvarende oldtydske Benævnelser ere: Angelsaxisk coten, og rimeligviis nedertydsst etan, høit. ezan, gotisk itans. Deut. Myth. S. 485—86.

⁶ ym, ymia larme, bruse.

⁷ Purs af uvis Oprindelse, maaskee besl. m. purr, tør. Det tilsv. angelsaxiske Navn var: pyrs, det høitdydske: durs el. turs, det gotiske rimeligviis paurs. Deut. Myth. S. 487—89.

⁸ Risi, Rjæmpe, af ris, risa, reise sig, stige i Betret, med Hensyn til deres Størrelse.

⁹ Eller Audhumla. Dette Navn er i sin Betydning aldeles dunkelt. Nogle have villet udele det af audr Rigdom og hum Vædske, saa at det skulde betyde: den Vædskerige; Andre af audr, øde, og hóm, Mørke: det øde Mørke, Urnatten.

er tilbagevet med den første Rim-Sætning som hans Aaue. Denne Kraft, som nærer det chaotiske Verdenslegeme, fremkalder tillige ved sin forædlende Virksomhed — den slifter Rim-knupperne — et høiere aandeligt Verdensliv, der udvikler sig gennem flere Led — Buri, den Fødende, Burr, den Fødte ¹ —, indtil det vinder Styrke nok for at besejre det chaotiske Stof — dræbe Ymer og hans Afkom.

Det seirende høiere Verdensliv er Guddommen selv, der nu fremtræder som skabende Magt i en tresoldig Stikelse, som Aand, Vilie eller Kraft og Hellighed — Brødrene Ódinn, Vili og Ve. Aanden beliver, Vilien ordner, Helligdommen bortfjerner det Urene og Onde ². Det er imidlertid kun i Verdens Stabelse, at disse tre Væsener fremstilles som samvirkende. Vile og Ve omtales ei siden; de smelte atter sammen med den altomfattende Verdensaand, med Ódin. Han er Verdens Grundvæsen, den almægtige As, han ene er Alfader, fra hvem alle de øvrige høiere, verdensstyrende Væsener, Aserne, stamme. ³

Ved Stabelsen adskilles Elementerne — Ymers Krop udstyffes —, og det organiske Liv begynder. Men de chaotiske Magter, skjønt overvundne, ere ei tilintetgjorte, — en Sætning

¹ Begge Navne af heraf føde.

² Ódinn — Angels. Vóden, Nebert. Wódan, Hvit. Wuotan, Got. rimeligviis Vódan — staaer aabenbare i Forbindelse med ved, ód, vada, vade, gennemtrænge, og med Ódr, Sind, Forstand; betegner Aanden som Alt gennemtrængende. Deut. Myth. S. 120. — Vili ligefrem: Vili, Ve: Helligdom. — Jfr. Petersens Danm. Hist. III S. 111—114.

³ Benævnelsen As Flt. Aesir — de tilsvarende tydske rimeligviis: Angels. ós Flt. és, Hvit. og Got. ans Flt. anseis. Deut. Myth. S. 22 — forekommer mig med størst Rimelighed at sættes i Forbindelse med vesa, den ældre Form for vera, være, og oprindelig at betegne: Væsen, om Guberne brugt i udmærkede Betydning. Jfr. Petersens Danm. Hist. III. S. 106—7.

undkommer, og fra ham stamme nye Jotunætter. Forstyrrende og dødende Kræfter spores overalt i Naturen; de ere Utringer af Jotnernes fiendste Sind mod Aserne, og af deres Stræben at tilintetgjøre disses Værk. Jotnerne have maattet flye til de Jordstiven omgivende yderste Ørkener — Utgardr, den yderste Gaard —, og her have de sit egentlige Hjem — Jötunheimr; men de snige sig dog ogsaa indenfor det Hegn, som Aserne have dannet til Værn for Jorden, indenfor Midsgaard ¹. De boe ogsaa her i de rye Fjælde, i de iisflædte Fjeller og i de golde Ørkener, — overalt hvor nogen Ufrugtbarhed hersker. Deres Virksomhed spores i ødelæggende Storme, — voldede af Jotunørns Vingeflag i Norden ² — den spores i Vinterkulde, Sne og Is, i alle de Naturens Kræfter, som ere Frugtbarheden og Livet fiendste.

Den levende Verden var altsaa Asernes Værk. Jorden, liggende som en rund Skive i dens Middelpunkt, stod under deres særdeles Beskyttelse. Stundom stige de did ned fra deres Himmelboliger, og da danner Regnbuen — Bifröst ³, den bævende Bei — deres Bro.

Forestillingen om Natten som Dagens Moder, svarer til den øvrige Lære om Verdens Tilblivelse. Mørket er det Op-rindelige, i det tumlede sig Dmer og hans Et. Natten tilhørte altsaa Jotnerne. Med de lyse Aser fremgaaer først Dagen, som en Søn af den jotunættede Nat og af Aesefønnen Dellinger, Morgenrøden. ⁴

De lysende Himmellegerer vare Gnister af Muspel, satte af Aserne paa Himmelhvælvet for at stifte Liden. Ogsaa disse ere de chaotiske Magter forhadte. Sol og Maane faae

¹ Midgardr, den midterste Gaard eller Indbegning, modsat Utgardr.

² Denne Stormørns Navn, Hræsvelgr, betegner: Ligsvælger, af hræ, Lig, og svelgia, svælge.

³ Sammensat af bifa, bæve og röst; Bei.

⁴ Dellinger f. deglingr, Diminutiv af dagr.

afbrig Hvile i deres Løb for de forfølgende Jotunulve, der ville sluge dem.

I Jordens Indre rørte Kræfter sig, der vare Levninger af det chaotiske Liv — Dverge ¹ fremmyrrede som Madiker i Jmers Kjød. Aserne forædlede dem — gav dem Menneffeskikkelse og Menneffeforstand —, men bandt dem dog til det mørke Jordens Dyb, hvor de syble med Metaller og smide dem. Man forestilte sig dem mørke som deres Hjem, derfor kaldtes de og Svartålfar — sorte Aander — og deres Boliger i Jorden: Svartålfheimr.

Eddaerne omtale ei Dyrenes Skabelse, hvilken dog Ase-læren vist nok har sluttet umiddelbart til Verternes. Menneffet er Skaberværkets sidste og fuldkomneste Frembringelse ². Ved Menneffets ligesom ved Verdens første Tilblivelse fremtræder den skabende Guddomskraft i en trefoldig Skikkelse. De tre Aser, Odin, Høner og Loder skabe det første Menneffepar af tvende Aftetræer, deraf Navnene Askr og Embla ³, og hver meddeler dem en Gave, stemmende med hans eget Væsen. Odin giver dem Aand (önd), det aandelige Liv; selv er han Verdens Aand, af hvilken Menneffets er en Afglands. Høner ⁴, Lyset, giver Forstanden (ödr), Sjælens Lys. Loder ⁵, Jlden, giver dem det varme

¹ Dvergr Flt. dvergar af ubekjendt Rod; Angs. dveorg. Høtt. tuerc, Got. rimeligvis dvairgs. Deut. Myth. S. 415.

² Den yngre Edda lader vel Dvergene skabes efter Menneffene, men Böluspaa har den omvendte Orden, som derfor synes at burde foretraktes.

³ Askr betegner ligesom: Aftetræ; Betydningen af Ordet embla er uvis, rimeligvis er det blot en anden Benævnelse paa Asten, maastee nærmest paa det Slags, som Bønderne endnu ansee for Sun-Træet.

⁴ Høners Betydning som Lysets Guddom lader sig vistnok ikke strengt bevise. Navnet Hömir staaer endnu uforklaret; thi Magnusens Formodning, at det skulde være for Heidmir, Opklarerer, maa forkastes af Sproggrunde.

⁵ Navnet Lödur staaer aabendare i Forbindelse med det Lybste:

Blod og den blussende Farve og dermed tillige den brændende Sandfælgthed. Uferne gave Menneskene, sine Dindlingsfabninger, Bolig paa den midterste, mod Jotnerne befæstede Jord, i Midgaard; denne blev derfor ogsaa kaldet Manuheimr, Menneskenes Hjem eller Verden.

Hermed er Stabelsen til Ende. Den levende Verden staaer fuldbragt, værnet af de blide Ufer, med hvem dens Liv er udgaaet, truet og angreben af de kolde, mørke Jotner, der ville gjenvinde sit gamle Herredømme. Kampen mellem Godt og Ondt er fremspiret med selve Verdenslivet, og ender først i dets Undergang.

§ 9.

Om Yggdrasil.

Den hele levende Natur fremstilles i Billedet af Usten Yggdrasil. Navnet er dunkelt, men synes rigtigst at forklæres: Yggð d. e. Odins Hest, Vogn eller Sæde.¹ Den levende Natur ansaaes for bevæget og styret af Guddommen, der i den havde sit Sæde som Aanden i Legemet. Navnet er, saaledes tydet, fuldkommen stemmende med den oldnorske Skaldkunstis Smag; og Mythen om Yggdrasil er, som det synes, heel igjennem en digterisk Allegori.

Verdenstræet spirer af tre Rodder. Den ene skyder fra Hvergelmer, Verdensstoffets Urvæld i Afgrunden; den anden fra Jotunheim, fra de raae Verdenskræfters Dyb; den tredie fra Ufernes Himmelbolig, fra det aandelige Verdenslivs Kilde. Billedet stemmer med Stabelselæren. I Træets Top

lodern og betegner den blussende Ild. At derved det samme Væsen betegnes, som ellers kaldes Loki eller Loptir, kan neppe betvivles.

¹ Yggr, et af Odins mange Navne, betegner enten: den Frygtelige, Skrækinjagende, eller den Betænksumme; drasill eller drösuill af draga egentlig: den der drager, bærer, dernæst: Hest, Vogn eller Sæde.

sidder en Oru, uidentviol Aandens eller Livets Billede; ved dets Rod i Hvergelmer ligger Ridhugger, Morkets og Dødens Drage; men Ekhornen, Ratatosk¹, løber op og ned ad Stammen og bringer Avindsørd mellem Ornen og Dragen; — stridende Kræfter røre sig i Naturen, og falsk Ondskab sniger sig med sin Bagtalelse gennem Menneskelivet og forstyrrer dets Ro. „Åsken Dggdrasil — hedder det i et gammelt Digt — taaler mere Ondt, end Nogen fatter: Hjorte bide dens Løv, dens Stamme muldner, og Ridhugger gnaver dens Rod.“ De levende Etakninger sue Naturens nærende Kraft; dens Frembringelser tørres og dør, naar deres Tid er omme; og hvad der er værst, det onde Urvæsen gnaver paa dets dybeste Rod. Men Træets Stamme overføres med Himmelbrøndens hellige, rensende Bænder, og Dggdrasil staaer, alle sine Lidelser uagtet, stedse grønt; — Naturens Liv opholdes og forynges ved de himmelske Magters Forsorg. Grundtanken er ogsaa her den store Kamp, som gaaer gennem Verdenslivet; Kampen mellem Aand og Materie, mellem Godt og Ondt, mellem Liv og Død.

Under den Verdenstræets Rod, der flyder fra Jotnernes Hjem, er en Brønd, kaldet efter sin Vogter, Mimers Brønd, hvor Visdommen eller rettere Kundskaben er skjult. Navnet Mimir betegner: den Kynbige². Jotnerne, som ældre end Aserne, fluede dybere end de i Forgangenhedens Mørke. De havde seet Asernes og Verdens Tilblivelse; de forudsaae derfor ogsaa deres Undergang. Om begge Dele maatte Aserne søge Kundskab hos dem, — en Tanke, som udtales mangesteds i de gamle Mytiskevad, men ingensteds klarere end i Voluspaa,

¹ Ratatoskr, et Navn af ubekjendt Betydning; dets første Deel synes være rata, at finde Vej; hele Navnet kunde maaskee betegne: den der er slug til at finde Vej.

² Det synes nemlig at være samme Ord som det Angelsaxiske meomer, kynbig, og kan ligeledes sammenlignes med det Latinske memor; uidentviol betegnede Ordet fortrinnsvis: kynbig i det Forgangne.

hvor en blandt Jotnerne forstret Vala eller Spaakvinde forestilles at opstige fra Dybet og afløre Fortid og Fremtid for Guder og Mennesker. Det er altsaa denne Dybets Viisdom, som Jotnen Mimer gjemmer i sin Brønd. Himmelguden Odin selv maa hente den hos ham, og dette skeer i Nattens Stund, naar Solen, Himlens Die, er neddalet bag Jordskivens Rand i Jotnernes Verden. Da spejder Odin Dybets Hemmeligheder, og hans Die er der pantsat for den Drif, han erholder af Kundskabens Brønd. Men i Morgenrodens Glands, naar Solen atter stiger op fra Jotnernes Verden, da drikker Kundskabens Brønds Bogter af gyldne Horn den klare Njod, der strømmer over Odins Pant. Himlen og Underverdenen meddele hinanden gjensidig deres Viisdom.¹

Den egentlige Modsatning til Brønden Hvergeliner i Afsgrundens nederste Dyb, danner Urdar=Brønd i Himlen, ved hvis hellige Bænde Verdenstræet opholdes. Den vogtes af tre høie kvindelige Væsener, Urd, Verdande og Skuld — Fortid, Nutid og Fremtid² —, og har sit Navn efter det første og høieste. Disse Væsener kaldes under Gæt: Kørner.³ De ere Tidens og Skjebnens Gudinder; — det

¹ Ved en uklar og sandselig Opfattelse af denne Mytthe fremkom Forestillingen om Odin som eenøiet.

² Urd er substantivisk Form, svarende til den adjectiviske vordinn eller ordinn, vorden, fuldbragt, af verda skee, blive. Verdande, skeende, blivende, af samme Rod. Denne Form af Navnet bør ubestrikt foretrækkes for den anden ligeledes forekommende: Verande, værende. Den første Form fremstiller Nutiden som fremskridende, den anden derimod som stillestaaende. Skuld, det Tilkommende, af skulu skulle; betegner ogsaa: Skyld, Pligt, og Navnet betegner hende saaledes tillige som Dødsqubinde.

³ Navnet Norn, Flt. Nornir, er af usikker Oprindelse. Man har villet sætte det i Forbindelse med snæra eller nera, en ældre Form af snua, snoe, tvinde; det skulde da antyde Kørnernes Virksomhed som de, der snoede eller spandt Skjebnens Traad. Denne Ublevning af Navnet er meget antagelig, skjønt ikke sikker. Petersens Danm. Hist. III, S. 129.

første udtaler deres enkelte Navne tydeligen; i sidste Egenkab har udentvivl deres almindelige Navn fortrinligen været dem tillagt. Som Tidens Gudinder ere de Yggdrasil's Opholdersere. Tid og jordist Liv tænktes uadskillelige, derfor ere Nornerne ogsaa Livets Etyrere og Skjebnens Uddelere. For Mennefteslægten ere de Fødsels-gudinder, og den yngste af dem, Skuld, som Valkyrie, tillige Døds-gudinde. Deres Udsendinge følge Menneftet gennem hele hans Liv; de forestilles at snue hans Skjebnes Traad ved hans Fødsel, og med den afmaale Grændserne for hans Virkefæds i Livet. ¹

„De Love gave,
Liv de udlaared'
for Tidens Børn,
Mændenes Skjebne.“

— hedet det i *Völuspá* ² om de tre store Norner. Deres Bestemmelser (lög) ere ubrødelige Urlove (orlög), deres Tilfikkelse (scöp) uundgaaelig Nødvendighed (naudr).

Om Forholdet mellem disse Væsener og Aserne udtaler *Asalæren* sig kun dunkelt. Den synes at fremstille Nornerne som fostrede blandt *Jotnerne* ³ og uafhængige af Aserne. Disjes Domsted er ved *Urðar-Brønd*. Deres Domme fældes altfaa under Nornernes Opfigt. Aserne maa selv bøie sig under Nornernes Love; ogsaa de omfattedes af Tiden, de vare fødte og skulde døe. Forresten var visjeligen Forholdet mellem Tid og Evighed, Gudkraft og Skjebne for Ase-dyrkerne, som for saa mange Hedningefolk, en dunkel Gaade, som de vel vovede at gruble over, men ei formaadede at løse. Det dannede en Selvmødsigelsens Spire i deres Gudelære, som kraftigen maatte opfordre dybere Tænkende til at strække Blikket ud over de forgjængelige Aser, og mindes, om end dunkelt, Folkets Urvelod fra en renere Tro.

Mythen om Yggdrasil, i dens Heelhed betragtet, er en

¹ D. æ. Edda: *Helgakv. Hundb. I. 1—4.*

² D. æ. Edda: *Völuspá 20.*

³ D. æ. Edda: *Vasfrúdm. 49.*

af de mest oplysede i Afselæren. Her fremtræder en klar og dyb Tanke, der har gennemskuet Afselærens inderste Væsen og sammentrængt dens hele Hovedlære i et eneste herligt Billede.

§ 10.

Om Afselærens mythiske Verdensinddeling.

Heimr betegner i det nordste Oldsprog først Hjem, og dernæst Verden som alle Væsners Hjemsted eller Bolig. Navnet har saaledes en dobbelt Betydning: en videre, nemlig Indbegrebet af alt Tilværende, og en engere, nemlig Bolig for en vis større eller mindre Kreds af Væsner. I den videre Betydning brugtes Navnet rimeligviis ikke i Hedendommen, hyppigen derimod i den engere. Begrebet om en Allverden tabte sig hos Afselærerne i Forestillingen om flere enkeltstaaende Verdenener, af hvilke hver især tænktes som Bolig for en særskilt Klasse af Væsner.

At Afselæren har antaget 9 saadanne Verdenener (heimar) fremlyser klart af flere Steder i de gamle Eddadigte;¹ men hvorledes de have været benævnte eller tænkte beliggende mod hinanden er mindre sikkert, og derom er ogsaa Fortolkernes Meninger meget deelte. Følgende Orden synes meest stemmende med de gamle Kilder:

1. Muspelheimr, den øverste Jldverden, Surts Rige; i dens høieste Egne synes man at have tænkt sig Gimle beliggende.²

¹ D. æ. Edda: Völuspá 2, Alvism. 11, Vafprn. 43.

² Dette synes at maatte ulebes af d. y. Edda: Gylfg. 17. Naar det nemlig her anføres som Aarsagen til, at Gimle ikke forgaaer i den almindelige Verdensbrand: — at der er en anden Himmel, Andlangr (den vidt aanden) i Syd ovenfor Menneſteverdenens Himmel, og ovenfor den igjen en tredje Himmel, Vidbláinn (den vidt blaanden), hvor Gimle er; — saa lader det som om man har tænkt sig Andlangr som en Himmel mellem Gødheim og Muspel, men Vidbláinn igjen som Himmelen for Muspels Verden, og Gimle altsaa som liggende paa denne sidstnævnte Verdens høieste Punkt.

2. **Godheimr**, Gubernes Verden, eller **Ásgarðr**, Afernes Gaard, den egentlige Himmel, som tilsyneladende danner en Hvalving over Jorden. I denne Verdens Midte er **Íðavöllr** d. e. Virksomhedens Slette¹, Afernes Samlingssted. Her staaer Odins Høisæde, hvis Navn **Hliðskjálf**² andensheds betegner: **Taar**n, og som altsaa uden tvivl tænktes at indtage Himmelhvalvets høieste Punkt.

3. **Vanarheimr**, Vanernes Verden, Luften eller det ifkun af Skyerne opfyldte Rum mellem Himmelhvalvet og Jorden.

4. **Mannheimr** eller **Míðgarðr**, Menneffenes Verden, Jordens runde Skive, omslynget af Verdenshavet. Navnet **Míðgarðr** synes ofte brugt som mere omfattende, nemlig til lige indsluttende Himmelhvalvingen, eller i det mindste dens nedre Rand, hvilken da vel tænktes at danne Segnet eller Borgmuren mod Jotnerne.

5. **Álfheimr**, Lyfsalfernes Verden, Jordens frugtbare Overflade og de nærmeste Luftstrøg.

6. **Svartálfaheimr**, Svartalfernes eller Dvergenes Verden, Jordstivens Indre.

7. **Jötunheimr**, Jotnerens Verden, de Jordstiven omgivende Fjældørkener. Denne Verden tænktes nedadheldende, især mod Norden. Den sættes snart indenfor Verdenshavet, snart — og det vist nok oprindeligen — udenfor samme som en det omfattende Rand.³ Den tænktes da skilt fra **Mannheim** ved

¹ **Íð**, Virksomhed.

² Navnet synes beslægtet med **hlið**, Led, Port; i b. æ. **Edda**, **Atlakv.** 14, synes Ordet **hliðskjálfar** at betegne **Taar**ne. **J.** **Grimm** troer, at Ordet egentlig bør forklæres ved et **Bindue** (en **Taar**nglugge) eller ved en **Port-Bænk**, og at **skjálf** saaledes svarer til det **Angs**. seylfe, der skal have Betydningen af en **Bænk**. **Hliðskjálf** skulde altsaa egentlig været tænkt som en **Port** eller et stort **Bindue** paa Himmelen med et dert anbragt Sæde. **Deut. Myth.** S. 124.

³ **Jfr.** b. y. **Edda**: **Gylf**g 51 med b. æ. **Edda**: **Hýmiskviða**.

Havet, ligesom fra Godheim ved en Na, Iking (den Oprorte?),¹ der aldrig tilfrøs.

8. Helheimr, Dødens Verden, Underverdenen, Bolig for Dødningerne, Halir. Til den gik Veien fra de øvre Verdenner, Helvegr, i Nord ned gennem Jotunheim over Naen Giöll (den klingende eller skinnende — Nordlysjet?); Broen over den, Giallarbrú, var tækket med lysende Guld.

9. Nilheimr, Taageverdenen.

Den første og sidste af disse Verdenner vare Urverdenner, som tænktes at ligge udenfor det egentlige jordiske Verdenssystem, til hvilket Aserne hørte.

Førresten har vist nok Forestillingerne om disse forskellige Verdenner og deres indbyrdes Forhold været uklare og vakkende i selve Hedendommens Tider. Andet kunde man ei vente af et lidet oplyst Folk, i Tider da overhovedet Kjendskabet til Naturen kun var jaare ringe. Senere foregedes Forvirringen, da de Lærde begyndte at søge disse Verdenner paa Jorden og brøde sin Hjerne med at udfinde passende Egne, hvortil de her kunde henføre dem².

§ 11.

Om Guderne.

Forklaringen af Aescærens Guder og de egentlige Gude-sagn er en af de vanskeligste Opgaver i Lærens Fortolkning, og her meer end nogensteds maa man ubestvivel vogte sig for at søge en gennemført Allegori. Bistnok ere Guderne overhovedet en Opfattelse af Naturens Kræfter under visse Personligheder; men da man ei har formaaet at tænke sig Naturkraften udenfor Personligheden, saa er denne sidste i sin sandfælige Form ofte ble-

¹ If el. of betegner ellers Tvivl, men den oprindelige Betydning synes at have været: Vakklen, Urolighed.

² Magnusens Meninger om disse Verdenner findes fremsatte i hans Eddalære III. S. 179 ff.; Petersens, i Danm. Hift. III. S. 122—24. Med den Sidstes stemmer nærværende Fremstilling.

ven det Væsentlige. Alle Afslærens Guder ere ifklædte en menneskelig Form, forestilles tænksomme, handlende ja lidende som Mennesker; ifkun ere de idealiserede med Hensyn til baade legemlig og aandelig Kraft, og tænkte som mindre indskrænkede ved Tid og Rum end de jordiske Mennesker; — og under denne menneskelige Skikkelse og tildeels menneskelige Virksomhed er Naturkraften, som let kan tænkes, heel ofte forglemt af Skaldene i deres Gudefagn. De holdt vist nok fast ved de egentlig betegnende Egenskaber i enhver Guddoms Personlighed, men gav derhos mangen Iudbildningskraftens Udskielse Iudpas i deres Beretning blot for at gjøre denne mere tiltrækkende. Dette var dog uden tvivl meest Tilfælde i de vidtløftigere Gudefagn, ved hvilke vi i denne sammentrængte Fremstilling af Afslæren ei have kunnet opholde os.

Overskuer man derhos Afslærens Guderække med Opmærksomhed, vil det være Enhver klart, at ikke alle Guder ere lige væsentlige for Troessystemet i dets Heelhed og indre Sammenhæng. Nogle danne saa at sige uundværlige Drivekræfter i den hele Verdensbevægelse, medens andre kun fremtræde ved et enkelt Punkt i denne, og da mere som en Hjælpekraft, hvilken Forskningen har fremledet og ifklædt Personlighed for at fuldstændiggjøre en Tankerække, end som en uafhængig Kraft, der selv har skabt sin Personlighed. Til den første Klasse høre: Odin, Frigg, Thor, Njord, Frey, Freya, Valder, Loke og tildeels vel ogsaa Heimdal og Dger; til den anden derimod: Tyr, Hød, Vale, Vidar og den hele øvrige Skare af guddommelige Væsener, af hvilke flere aabenbare kun ere tilblevne for at sandseliggjøre Hovedgudernes Virksomhed i visse Retninger eller for at danne forbindende Mellemled i et større Gudefagn. Denne anden Klasse af Guder frembyder ofte — naar Allegorien ikke ligger klart i Dagen — den største Vanskelighed for Fortolkeren.

Guderne benævnes i Afslæren paa flere Maader: 1, God (Ett. God. n. g.) Guder — Navnet er af uvis Oprindelse. 2, Æsir (Ett. Ás; Nut. Ásynia), Æser, Væsener i udmærkede

Betydning; Benævnelser bruges ofte mere indskrænkede om den fornemste Klasse af guddommelige Væsener. 3, Tívar (Eft. Tívor, Tivr, Týr)- herlige Væsener (tír betyder Hæder); en anden Form af samme Navn er uidentivl det sjældnere: Díar, hvoraf Dísir (Eft. díis) Gudinder.¹ 4, Vear (Eft. Veorr) hellige Væsener, af ve Helligdom.² 5, Regin, Kræfter, Magter. 6, Bönd (Eft. af hand, Baand), de Forbundne, i Fælledskab virkende. 7, Höpt (Eft. af hapt, Hæftning), de Sammenhæftede. — Af disse Benævnelser ere de tre første de almindeligst forekommende. Alle disse Navne for Guderne i Almindelighed antyde, forsaavidt deres Rod kjendes, de Egenskaber, som man tillagde dem. De to sidste ere mærkelige, fordi de udtrykke Tanken om Gudernes inderlige Samvirken i Verdensstyrrelsen.

Odins Betydning som Verdens Mand og Himlens Gud er allerede udviklet. Han benævnes Alfader — Alfadir, Allfödr — som det Væsen, fra hvem Naturens Liv og de heri sig aabenbarende Kræfter, Guderne, tænktes udstømmede. Han kaldes Slægternes Fader — Aldafadir — med nærmere Hensyn paa Menneffene som hans Slabninger. Han nævnes endelig Valfader — Valfadir — som Krigens Gud, i hvilken Egenskab han var de Faldnes Fader, ligesom disse igjen vare hans Udvalgte — valr³ —, hans kaarede Sønner — óskasynir. Det var naturligt, at Føllesfærd, hvis største og hæderligste Syssel var Krig, saae i Ver-

¹ Benævnelserne Tívar forekommer i d. æ. Edda: Vafprn. 40, 42, Grimm. 5, Hamarsh. 14. v. f. S., ofte ogsaa i Sammensætninger som: Valtívar, udvalgte el. herlige Guber, Sigtívar, Seier-Guber. Ordet Díar forekommer ikke i noget ægte Edda-Digt; thi det saakaldte Hrasnagaldr Ódins, hvor det findes, maa uidentivl ansees for en Frembringelse fra nyere Tider.

² D. æ. Edda: Hýmiskv. 39.

³ Ordet valr, der betegner de i Strid Faldne, staaer aabenbare i Forbindelse med velia, vælge, udvælge.

dens høieste Gud fortrinligen Krigens Gud. Det er ogsaa vist, at Odin især i denne Egenkab opfattedes af de hedenske Nordmænd, i det mindste af den store Mængde. Paa Krigsguden henpege derfor en stor Deel af de mangfoldige Navne, der tillagdes ham (i Grimmismaal opregnes ikke mindre end 52)¹; skjønt vistnok den Være, at Odin "aldrig kaldte sig med samme Navn under sin Færd iblandt Folkene," nærmest betegner Verdensaanden som den, der paa uendelig mange Maader aabenbarer sig i Naturen. — Beskrivelsen af Valhal² passer til Krigsgudens Væsen, ligesom Einherjernes³ — de udvalgte Heltes — Tidsefordriv. Odins tvende Uæve — Geri, den graadige, Freki, den Hestige — udmærke ham i samme Egenkab. Hans Navne derimod — Huginn, den Tænkende, Muninn, den Erindrende —, hvilke han udsender over Verden, minde tillige om Menneskeaaendens fortrinligste Evner, som en Gave af Verdens store Aand. Vingólf⁴ — den venlige Sal —, Asyniernes Samlingested, staar Valhal ved Siden som Hellig for Odins udkaarde Sønner.

Odins ægtefædelige Forbindelser have alle, saavidt skjønes, Hensyn til Himmels og Jordens indbyrdes Forhold. Jorden — Jörd — kaldes ligesom Odins Hustru og tillige undertiden hans Datter. Oftere benævnes Jorden som guddommeligt Væsen: Fjörgyn, den Livgivende,⁵ eller Hlódyn, den Varmende; og som frugtbringende er den vel især personificeret Frigg.⁶ Hendes Hellig Fensa-

¹ D. æ. Edda: Grimm. 46—54; d. y Edda: Gylfg. 3.

² Valhöll, af det ovenomtalte Ord valr, betegner enten: den udvalgte, herlige Sal, eller: de Udvalgte, de Faldnes Sal.

³ Navnet Einherjar maa uledes af einn, een, eneste i sit Slags, og herjar, Krigere, beslægtet med her og herja.

⁴ Vinr, Ven; gólf, Gulv, ogsaa Sal.

⁵ Af fjör, Liv.

⁶ Ublebningen af Navnet Frigg er usikker. J. Grimm formoder Roden at være fria, Got. frijon, gam. Hvit. frion, elste, beslægtet med det gam. Sax. fri, Angs. free, Kvinde. Den høi-

lir,¹ Dyndjalene, betegner da den dybe, fugtige Jord. I Fremstillingen af Aserne i Almindelighed som Børn af Odin med Jorden eller Frigg, udtales uden tvivl den Tanke, at de i den jordiske Natur virkende Kræfter ere tilblevne ved Himmelenes Indvirkning paa Jorden, Aandens paa Materien.

Thor er Tordenens Gud. Selve Navnet udtrykker dette. Þór er nemlig sammentruffet for Þorr eller Þonar², og betegner saaledes: Torden eller den Tordnende. At han i denne Egenkab betragtedes som den stærkeste af Guderne, var naturligt. Hans Bolig kaldtes derfor: Styrkens Hjem eller Bange — Þrúðheimr, Þrúðvágar, af Þrúðr d. e. Þrúðtr, Styrke, Ildholdenhed —, hans Gal derimod med Hensyn til Lynet, der bryder de mørke Skyer: Uveir's Opklarer — Bilskirnir, af bilr, Uveir, og skira opklare. — Hans Kjøren i Skyerne med brægende Gjedebulle for sin Kjerre udtrykker Tordenens forskjellige Lyde. Hans Tilnavne og hans hele ildagtige Væsen antyder Tordenveirets Egenkaber, dets frygtelige, men ogsaa gavnlige Virkninger i Naturen. Han forestilles som Midgaards Bogter mod Jotnerne, og disses svorne Fiende. Naar Thor er borte i Østen for at slaae Trolde, er Midgaard haardt betrængt af Jotnerne; men naar han kommer hjem og svinger sin knusende Hammer — Mjólnir, af mólva knuse —, da flygte de med Rædsel. Tordenen tilhører

tydske Form af Navnet, som egentlig skulde være Frikka eller Frikkia, findes at have været Fria, ligesom den angelsaxiske Frig eller Frig, hvoraf det høityd. Friatac, det angels. Frigedag, Fredag, hvis oldnorske Navn Friadagr altsaa snarere bør udtales af Friggs end af Freyas Navn. Friggs Navn hos Longobarberne var efter Paulus Diaconus Frea, hvilket stemmer med den ovenangførte høitydske Form. Deut. Mytb. S. 278—280.

¹ Af fen, Dynb.

² De tilsvarende tydske Navne have efter Grimm været: Angels. Þunor, Sax. Þunar, Got. rimeligviis Þunrs. Deut. Mytb. S. 151.

Sommeren, den er Vinterens Fiende og jager Kulden paa Flugt. Thors Kamp med Jotnerne har været et Indlings-
emne for Oldtidens Skalde, og flere af de didhenhørende Gu-
desagn have vistnok sin egentlige Kilde i visse locale Forholde,
som vanskelig lade sig efterspore. Thors Personlighed er i
disse Sagn altid vel vedligeholdt; han fremtræder som opfa-
rende og voldsom, men tillige som aaben og yderst godmodig.
Hans Ledsaager, den letsodede Dreng Thjalfe — den Virk-
somme — og Pigen Røskva — den Rasse¹ — udtrykke maa-
ske Hurtigheden, med hvilken Tordenveitret farer over. Hans
Hustru Sif med Guldhkaar betegner uden tvivl den høstlige Jord
med de gulmodne Agre og det blegnende Græs. Kornet troes
jo endnu at modnes ved de høstlige Lyn uden Torden, som
derfor kaldes Kornmo.

Banerne danne i Aftroen en egen Klasse af Væsener,
oprindelig Asernes Fiender, men senere paa det Nøieste for-
bundne med dem. Seer man hen til Skildringen af de Guder,
der henregnes til denne Slægt, — Njord og Frey — da er
det klart, at de egentlig tilhøre Luften og betegne dens held-
bringende Virksomhed paa Naturens Liv. Navnet Vanir —
de Tomme, Legemløse, af vaar, tom — antyder da deres luf-
tige Væsen. Hvorledes Kampen mellem Aser og Baner, der
henlægges i Verdens første Tilværelse, og som sluttedes ved
et Forlig, hvorved Aserne gave Goner som Gidsel mod Njord,
rettest bør fortolkes, lader sig neppe afgjøre. Nogle troe, at
Mythen skal udtrykke den Tankte, at Himmelens Lys maatte
gjennembrude de tykke Skyer, der oprindelig indhyllede Jorden,
for at fremkalde Frugtbarheden, hvilken altsaa tænktes som en
Virkning af Himlens og Skylustens forenede Kræfter.² Andre
have tydet denne Kamp mellem Aser og Baner om en Strid
mellem 2 Religionspartier, Aldtilbedere og Vandtilbe-

¹ Þjálfi af Þjáll, strengt Arbeide; Røskva af røskr, rask.

² Magnusen i Oversættelsen af d. æ. Edda I. S. 114, o. f. S.

dere, hvilken Strid endtes dermed, at begge Religioner blandedes, Vand = Guddomme, Vanerne, optoges blandt Ild = Guddommene, Aserne, og dyrkedes ved Siden af disse.¹ Snarere kunde man maaskee tænke paa en Kamp mellem et vandrende krigersk, og et fredeligt, agerdyrkende og søfarende Folk, hvilken endte med en Sammensmeltning af begge. Grunden til at Vanerne oftere betegnes som vise — visir Vanir, vis regin — er ubekjendt.

Njördr² er Luftens og de milde Vindes Gud og som saadan Beskytter af Søfart og Fiskeri. Hans Bolig er ved Havet i Noatún — Skibenes Eng³ —. Hans Hustru derimod, Jotundatteren Skadi — den Skadevoldende — er Vinterstormens og den barske Fjældvindes Gudinde. Hendes Vndlingsbolig er Prymheimr — det buldrende Hjem⁴ —, de høitliggende stormfulde og sneedækkede Fjældbegne, hvor kun Jægeren paa sine Skie finder Næring. Overenskomsten mellem dem, at boe 9 Nætter i Thrymheim og 3 i Noatun, peget hen til det høie Norden, hvor uroligt Veir og vinterlige Storme herske den større Deel af Aaret.

¹ Geiser Svea-Rikes Håfver I. S. 354—366.

² Navnets Ublebning er ubekjendt. Magnusen har sat det i Forbindelse med næra, nære, og troet at det egentlig betegne: Nærerens; men Sproggrunde synes at tale imod denne Fortolkning. Snarere skulde man troe, at Navnet stob i Forbindelse med Verbet njörva, sammenhæfte, og egentlig har betydet: Sammenbinderen, Sammenhæfteren, med Hensyn til at Njörd paa en Maade danne Baandet mellem Aser og Vaner. Grimm troer at den til Navnet Njördr svarende gotiske Form har været: Nairfus, og i andre tydske Sprogarter Nirdu, Nird eller Nerd, samt at dette Navn og denne Guddom egentlig stikker i Tacitus's Nerthus, hvilket, efter hans Mening, er den rette Læsemaade for Hertha. Deut. Myth. S. 197, 229. Hans Grunde til at foretrække den første Læsemaade for den sidste, hvilken synes ligefrem at henpege paa airpa, erda, eorde, iörd, Jorden, betragtet som Gubinde, ere mig ikke indlysende.

³ Nór, Skib og tún, Eng, Hjemmemark.

⁴ Prymr, Bulber; prymia, buldre, suse.

Njords Børn Freyr og Freyja ere Frugtbarhedens Guddomme; den første med Hensyn paa Jorden, den anden med Hensyn paa Menneskene. Deres Navne have i det Oldnorske ligesom i flere af de gamle germaniske Sprog betegnet: Herre og Frue; men uvist er det dog, om denne Betydning er den oprindelige, eller om den ikke snarere er at ulede fra den store Anseelse, i hvilken hine Guddomme tidlig stod hos de germaniske Folkstammer. Man har al Grund til at formode et Grundslægtskab mellem disse to Gudenavne og enten frór, rolig, mild, fró Rolighed, Hvile, eller ogsaa friól eller frió, Frø, Sæd; i første Tilfælde skulde de da betegne den Mildhed; man tillagde disse Væsener; i andet Tilfælde skulde de betegne dem som Frugtbarhedens Givere.¹

Freyr kjører med sin guldbørstede Vagn — Sindrillede paa Ngerens Frødighed —; eller han seiler paa sit luftige Skib — Skidbladnir² — paa de lette Skyer. Han boer i Alfheim og hersker over Lyssalferne — Liósalfar —, de blide Aander, der omsvæve den frugtbare Jord. Hans Kjærlighed til Jotunmøen Gerðr — den Dnsfluttende, Dnsfavnende —, udtrykker Frugtbarhedens Længsel efter at meddele den vinterlige Jord sine Bessignelser.³ Han bortgiver fer at naae sine Længsels Maal,

¹ I det Gotiske skulde egentlig det til Freyr svarende Navn være Fráus eller Fravis, men istedet herfor findes Fráuja i Betydningen Herre. I det gamle Hvitbyfke forekommer Fró og i det Angelsaxiske Fréa i samme Betydning. Det til Freyja i Betydningen Frue svarende Ord findes kun i det gamle Hvitbyfke, nemlig Frouwa, Frówa. I det Gotiske maa det antages at have været Fráujo. J. Grimms Deut. Myth. S. 190—200, 276—77.

² Navnet maa uledes af skid, Fjæl, og blad, Blad, og betegner egentlig det Skib, hvis Fjæle kan lægges sammen som Blade; det udtrykker den Egenstabs, som tillagdes dette Skib, nemlig at det var stort nok til at rumme alle Nserne, men derhos saa kunstigen gjort, at det, naar man ei skulde bruge det, kunde vikles sammen som en Dug og bæres i Lommen. D. v. Edda: Gylf. 43.

³ Petersen Danm. Hist. III. S. 178.

sit gode Sværd, og er derfor ene vaabenløs blandt de krigeriske Aser, — Jorddyrkningen er Fredens Syssel, den trives kun hvor Vaabnene hvile.

Freyas Bolig er Folkenes Marker — Fólkvangar —, hendes Hal har Rum for mange Sæder¹; Kjærlighedens Guds inde færdes blandt Menneskene og omfatter med sin Gudekraft deres talrige Skarer. Hun kjører med Rette, Sindbillede paa indsmigrende Kjælenhed og sandelig Lyst. Hendes Egtemands Navn Ódr betegner: Sind, Forstand, men ogsaa vild Begjærighed. De mange Navne, som tillægges hende, naar hun foer blandt Folkene, antyder de mange Maader, paa hvilke Kjærligheden aabenbarer sig i Menneskelivet. De øvrige Gudinder, hvilke Afslæren nævner som Kjærlighedens og Egtestabets Beskytterinder — Sjöfn, Lofu og Vár — tænkes identivis alle som Freyas Udsendinge og Undergivne.

Aserne Valder, Høb og Vale staae i den nærmeste Forbindelse med hinanden; men deres Betydning udledes bedst af Mythen om Balders Død, under hvilken de skulle omtales.

Tyr er den krigeriske Djærveheds, Tapperhedens Gud²; Bragi er, hvad Navnet selv antyder, hvilket er paa det nærmeste beslægtet med Ordet bragr, Poesi, — Skaldkunstens Gud³. Begge ere Odins Søner og betegne ogsaa i Grunden kun særegne Uttringer af Odins Væsen. Som Krigens Gud vækker han det vilde Mod, som Aandens Herre fremstilles han selv som Skaldkunstens Opfinder.

¹ Dens Navn Sessrymnir, af sess, Sæde, og rýma, gjøre Plads, rumme, betegner egentlig: den Sæderummende, eller den der har ledige Sæder.

² Navnet Tyr er identivis det samme som Tivorr s. o. f. Hertil skalde, efter Grimms Mening, hos Angelsaxerne Tir, og hos de øvrige tydske Folkeslag Gubenavnene Zio og Eor eller Er have svarret. Deut. Myth. S. 175—189.

³ Til Bragi svarer i det Angelsaxiske Brego. Deut. Mythologi, S. 215.

Idun¹ — den Virksomme — betegner maaskee oprindelig Naturens frodige Sommerliv; for Aserne er hun For yngelsens Gudinde. Hendes Forbindelse med Brage hentyder paa Skaldens Hverv at forevige store Bedrifter.

Saga er, som Navnet ligefrem antyder, Fortællingens, Historiens Gudinde. Hendes Bolig er Sökkvabekkr² — den sænkende, dybe Bæk — Tidens og Begivenhedernes Strøm, hvor Odin — Aanden — besøger hende og glædes ved hendes belærende Tale.

Heimdallr er blandt de Guder, hvis Betydning er saare dunkel. Navnet kan maaskee udledes af heimr og dallr f. dæll, behagelig, og betegne Verdens Lyst. Navnet paa hans Bolig, Himinbjörg, betegner: Himmelbjerg, eller Himlens Frelse.³ Rimeligviis har han været tænkt som Regnbuens Guddom, skjønt de mange besynderlige Egenskaber og Navne, som tillægges ham, neppe deraf alene kunne forklares.⁴

Ikke mindre dunkelt er Vidars Bæsen. Navnet Vidar synes lettest at forklares ved: Seiervinder (f. Vinnar, af vinna, overvinde), og sigter da til hans Seier i Gudernes sidste Kamp. Maaskee betegner han altsaa den Gjenfødselsens Kraft, der tænktes at hvile i Jorden. Derfor var han en Søn af Odin og Jotunkvinden — af Aand og Materie; derfor var hans Bolig Landvidi⁵ — den vide Jord; derfor var han den tause, uvirksomme Us i Verdens nærværende Tilstand. Først i dens Fald fremtræder han i sin Styrke, seirende

¹ Navnet er beslægtet med id, Virksomhed, idinn, virksom.

² Af sökkva, synke og sænke, samt bekk, Bæk.

³ Den første Deel af Ordet er: himinn Himmel, den anden Deel enten: björg Ht. björg, Berg, eller björg Ht. bjargir, Hjælp, Redning.

⁴ Jfr. Petersen: Danm. Hist. III. S. 187. ff., hvor en anden Ublevning af Navnet fremsættes, ligesom og hos Grimm Deut. Myth. S. 213—215.

⁵ Af land og vidi, Vidhed, Vidde.

over Merkets og Odelæggelsens Magter, og boer siden i den gjenoplivende Verden ¹.

I det høie Norden er Vinteren, skjønt Naturen ligger i Dvale, en vigtig Aarstid for Folkets Nørelse. Det er saaledes ikke underligt, at de hedenske Nordmand tænkte sig en af Aserne at forestaae denne Aarstid og begunstige den menneskelige Virksomhed i samme ved at give godt Vinterføre og opfinde Midler til med Lethed at færdes over Is og Sne. Denne Guddom er Ullr. Navnet betegner: den Ulde eller Uldhvide ². Hans Bolig er Ýdalir — den kolde Bades Dale ³.

Forseli betegner efter Navnet: Forsiddet, Formand. Han er Rettens Forsiddet eller Leder, Retfærdighedens Gud. Hans Boligs Navn, Glitnir, betegner: den Skinnende ⁴. Han er Valders, den rene Ulfylde, Søn. Da Ulfyldigheden veg bort fra Verden, efterlod den Retfærdigheden for at indtage sit Sted.

Navnet Valkyrja betegner: Valens, eller de Faldnes Udkaarerinde ⁵. Valkyrjerne tjente Odin og vare Strids- og Døds gudinder. De ere Væsener, der sandselig gjøre Odins Virksomhed som Krigen Gud.

Det Væsen, der ansaars for Havets Gud, benævnes med tre Navne: Ægir — den Frygtelige (ægja, at skræmme),

¹ Vidar er bleven forklaret paa høist forskjellige Maader. Magnusen seer i dette Væsen et Billede paa det Fænomen, som benævnes Typhon eller Skypumpen, en Fortolkning, der har meget imod sig. Petersen uleder Navnet Vidar af vidr, Træ, Skov, og antager ham for de ugjennemtrængelige Skoves Behersker, og at betegne Naturens Uforgjængelighed og uforfrænkkelige Kraft. Danm. Hist. III. S. 175—178. Mone antager, at han betegner Evisgheden. Gesch. des Heidenthums I. S. 476.

² Ull, Uld.

³ Af yr eller úr, kold Regn.

⁴ Af glita, skinne. Forsete dyrkedes af Friserne, og hans Navn blandt dem var Fosite. Deut. Myth. S. 210—212.

⁵ Af valr, de Faldne, og kiöra = kiösa, faare.

Hler — den, som giver Ly (hle, læ, ly), og Gýmir — den Skjulende (geyma, gjemme); de betegne Havet i dets Dyrer, og i dets Blidhed, og som et Dække over Dybet. Hans Hustrues Navn, Rán — Ran eller den Rancende — betegner Havet som krævende sine Offere af Menneskeliv og Skatte. Dger og hans Slægt henhørte vist nok ikke blandt Aserne, men ansaaes ligesuldt som mægtige Guddomme, hvis Beskæftigelse selv Aserne søgte. At de gamle Sagu lade Dger ved Asernes Besøg opløse sin Gal med skinnende Guld (lysiggull) har uden tvivl Hensyn til Morilden (opr. Mareldr d. e. Havild) ¹.

Nordmændene tænkte sig tolv af Aserne som de fornemste, og ligesom dannende et Guderaad; men hvilke disse vare, siges ingensteds med Bestemthed. I det gamle Digt Grimnismaal ² opregnes ogsaa fortrinnsvis tolv Gudeboliger, og i den yngre Edda ³ tolv Navne, med hvilke Ddin især betegnedes. Denne Fremhævelse i Gudelæren af Tallet tolv har forekommet flere Fortolkere at pege hen til de hedenske Nordmænds Marsinddeling og Beregning af Solens Gang. De tolv Aser skulde da være Forstandere hver for sin Maaned, de tolv Ddinsnavne skulde være Maanedsnavne, og de tolv Gudeboliger betegne de tolv Himmeltegn, som Solen aarligen gennemløber. Magusien er gaact endnu videre og har hen-

¹ Efter J. Grimms Formodning skulle denne Guddoms tydske Navne have været: got. Ogeis, høit. Uogi eller Uoki, angels. Ege. Deut. Myth. S. 216—219.

² D. æ. Edda: Grimm. 5—17. Ordenen, i hvilken disse Gudeboliger her opregnes er: 1. Ýdalir (Ul), 2. Álheimr (Frey), 3. Valaskjálf (Vale), 4. Sökkvabekkr (Saga), 5. Gladsheimr, eenstydigt med Valhöll (Ddin), 6. Þrymheimr (Skade), 7. Breidablik (Balder), 8. Himinbiörg (Heimdal), 9. Fólkvángur (Freyja), 10. Glitnir (Forsete), 11. Nóatún (Njörd), 12. Landvítir (Vidar). Thors Bolig, Þrúðheimr, nævnes ogsaa og for de øvrige, men paa en saadan Maade, at den, idetmindste efter Digtets nuværende Form, ikke medhører i Rækken.

³ D. y. Edda: Gylf. 3.

ført de 52 Odinsnavne, som opregnes i Grimnismaal ¹, til Aarets 52 Uger, de 73 Dvergenavne, som forekomme i Völuspaa ², til en anden Aarets Inddeling i 73 Vinter eller Afsnit paa 5 Dage, og endelig de 13 Valkyrienavne i Grimnismaal ³ til Solaarets 13 Maanestifter. Herpaa har han bygget en fuldstændig hedenst Kalender, indrettet efter Solaaret ⁴. — At de hedenske Nordmænd have deelt Aaret i 12 Maaneder er temmelig sikkert, og at Tolvtallet i Afselæren staaer i Forbindelse med denne Aarsinddeling, er høist rimeligt; at de ogsaa have benyttet en Tidinddeling af 5 Dage (huit), har megen Sandsynlighed for sig; men at de skulde have forstaaet at beregne Solaaret noiagtigen, og overhovedet havt de tydelige Begreber om Himmeltegnene og Solens Forhold til disse, som den af Magnusen opstillede hedenst Kalender forudsætter, — synes meget tvivlsomt.

§ 12.

Om Verdens Forsald.

Nærmest efter Verdens Skabelse sætter Afselæren en Fredens Tid blandt Guder og Mennesker. Men den forsvandt i Himmelen, da Aserne lode Jotunvæsener indsnige sig i deres Midte, ja forbandt sig med dem for at tilfredsstille sin Lyst, eller for at benytte deres Kræfter til egen Fordeel; herved svækkede de sin Gudemagt og gav sine Fiender Med til at begynde den store Kamp, som skulde vare til Verdens Undergang. Ogsaa paa Jorden forsvandt den skyldfrie Fredens Tid,

¹ D. æ. Edda: Grimm. 46—54.

² D. æ. Edda: Völuspá 10—16.

³ D. æ. Edda: Grimm. 36.

⁴ See Magnusens Overs. af den ældre Edda I, i Fortolkningen af Grimmsmaal, og hans: Specimen calendarii gentilis ved Slutningen af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda III.

da Menneskene lærte Guldets Jotunkraft at kjende, og til den satte sin Hn og Fortrøstning. Da vredebes Guderne, Odin skjød et Spyd over Folkene, og Strid begyndte paa Jorden. Dette er uden tvivl Meningen af Voluspåas forresten saare dunkle Udtryk om denne Gjenstand¹. Overdreven Begjærlighed tænkes altsaa som Aarsagen til Gudkraftens Svækkelse og til Menneskenes indbyrdes Splid.

Som Anstifter af det Onde baade blandt Guder og Mennesker fremstiller Aeslæren Loke. Dette Væsen har aabenbare baade en fysisk og en moralsk Betydning: nemlig Jld og Synd eller syndig Begjærlighed. Til den sidste sigter maaskee nærmest Navnet Loki — Dolkere, best. med lokka at lokke, skjønt derhos dets Slægtskab med logi, Luc, er umiskjendeligt². Til den første Betydning henpege hans tvende andre Navne Lódur og Loptr, det første betegnende ham i Egenkab af den blussende og varmende jordiske Jld³, det andet i Egenkab af Luftilden (lopt, Luft). Intet er naturligere end at man tænkte sig den Guddom, der forestod den snart oplivende snart fortærende Jld, som et blandet Væsen, svævende mellem de gode og onde Magter, mellem Aser og Jotner; og hermed er atter Lokes Betydning i moralsk Henseende givet. Han optræder i de gamle Gudefagn som den fædste Forfører, hvis skjønne og livlige Udortes skjuler en ondskabsfuld Sjæl, og hvis glatte Tunge er fuld af Løgn og Bagtalelse.

Der skjælnes ellers i den yngre Edda mellem tvende Væ-

¹ D. æ. Edda: Völuspá 25—28.

² Nærmest synes vist nok Navnet Loki at ligge Roben lyk, lúka, lukke, slutte, ende; det skulde, hvis man ublebebe det lige heraf, betegne: den Luffende, Sluttede. Mærkeligt er det, at man i angelsaksiske Digte finder omtalt en ond Mand under Navnet Grendel, hvilket synes at være samme Ord som grindel, en Slaa. Skulde dette Navn maaskee være blevet til som en Forklaring af eller Ombytning med et andet Navn, der i Formen har svaret til Loki? jfr. Deut. Myth. S. 220—228.

³ Se ovf. § 8.

sener af dette Navn, nemlig Loki og Útgarda-Loki — den i Utgaard eller Jotunheim boende Loke. Den sidste skjildres som en reen Jotun, rædsom i sit hele Væsen. Det lader som om man i ham har villet fremstille det fysiske og moralske Døde i dets nøgne Fælsked, medens man derimod i Loke, som han optræder blandt Aserne, har villet fremstille det i den forførfiske og tilskyndende skjønne Skikkelse, under hvilken det sniger sig om i Menneskenes Verden.

Med Jotunkvinden Angrhodi — den Sorgbydende ¹ — avler Loke de tre mod Aserne meest fiendske Væsener: Midgardsravn, Fenrisúlfr ² og Hel. De to første udtrykke de forstyrrende Kræfter i Havet og Jordens Indre, hvilke vel til en Tid ere bundne ved Asernes Magt, men dog engang skulle sprænge sine Lænker og samvirke til Verdens Undergang. Hel — Døden — er den forstyrrende Kraft i Menneskenaturen, der uden Skaansel kalder dens legemlige Deel til sin Bolig, en kold og mørk, af Savn og Lede opfyldt Styggeverden i Afsgrunden.

Balders Død fremstilles i Afselæren som en Hovedbegivenhed i Gudernes og Verdens Tilværelse. Saalænge Balder var i Asernes Midte, stod endnu deres Herredomme fast. Men ved hans Død bleve de sig sin syntende Kraft bevidste; i den saae de et Forbillede paa sin egen Skjebne. Den hele Verden opfyldtes med Sorg; thi den følte, at den fra nu af hældede mod en uundgaaelig Oplosning.

Man har almindelig forklaret Mythen om Balders Død ved Vintermørkets Seier over den lyse Sommertid. Balder hviim Gode er da Sommerens Gud, den blinde Gød Vinter-

¹ Angr, Sorg, og byð, bióða, byde.

² Navnet Fenrir synes at maatte udtales af Fen, Dynd, Dyb, og i og for sig at betegne det samme som med Tillæg af úlfr, nemlig: Dybets Ulv, det fra Jordens Dyb fremgaaende Uhyre.

mørket, og Vale, Odins Søn med Rind ¹ — den i Vintertiden usfrugtbar Jord — er Baaren, der igjen sælger Vinteren. Loke — Ilden — er det eneste Væsen, som ei taber noget ved Sommerens Forsvinden; han tænkes derfor at velde Balders Død og at forhindre hans Løsgivelse fra Hel.

Der er imidlertid meget som taler mod denne Fortolkning, og allermest udentvivel den Omstændighed, at Valder forbliver hos Hel til Verdens Opløsning, medens dog Sommeren aarlig vender tilbage. Vel kan det hende, at Valder oprindelig har haft en fysisk Betydning; men Mytherne om ham ligesom de om Loke, have vistnok ogsaa tidlig været opfattede fra et moralsk Standpunkt, og saaledes fremstilles de udentvivel i Eddaerne.

Den hele Fremstilling af Balders Væsen og af hans vidtstinnende Bolig, Breidablik, ² hvor intet Urent findes, peger hen til Ufkyldens Guddom. Navnet Balldr betegner: den Stærke ³, og antyder den med pletfri Ufkyld forbundne aandelige Kraft. Den blinde Hödr er da den legemlige Kraft med dens blinde jordiske Stræben ⁴. Denne, ledet

¹ Ordet rindr betegner usfrugtbar Jord; maafee beslægtet med det gammeltydske rinte og det angelsaksiske rind, Bark, altsaa egentlig: den storpebe, med Froststorpe dækkede Jord. Deut. Myth. S. 230.

² Af breidr, bred, vid, og blika, skinne.

³ Aabenbare nær beslægtet med ballr og halldinn, stærk, tapper. Ordet bealdor, baldor findes i det Angelsaksiske i Betydningen: Herre, Fyrste, og Paltar i det gamle Høitydske som et Mandnavn; begge svare ligefrem til vort Balldr, og maae antages at udvise de tydske Former af dette Gudenavn, ligesom det gotiske halps, bjærn, ogsaa hermed synes at staae i Forbindelse. Jac. Grimm troer imidlertid, at den ovenanførte Betydning maafee er yngre, og at Navnet i sin egentlige Oprindelse kan henføres til det Litthauiske baltas, der betyder baade hvid og god. Deut. Myth. S. 201—209.

⁴ Den egentlige Betydning af Navnet Hödr (Gen. Hadar, Dat. Hedi) er høist dunkel. Hvorvidt det kan sættes i Forbindelse med haudr, der i det oldnorske Digtersprog betegner: Jord, er

af Synden — Loki — dræber ubevidst Uskyldigheden, og med den døer Lyften og Virksomheden til det Gode — Nanna². Drabet hærvnes af den hastig vaagnende Eftertanke, — Hödr fældes af Vali³. Men den rene Uskyld er forsvunden af denne Verden, og vender ei mere tilbage, skjønt hele Naturen begræder dens Tab. Først i den gjensødte Verden skal den herske paany.

Det lykledes Aserne at stille sin Herntørst paa Loke og at faae ham selv fængslet i Afsgrunden, ligesom de før havde fængslet hans Dngel; men Fordærvsens og Dødens Sæd var nu engang udsaaet i Verden og spirede frodigen. Aserne forudsaae fra nu af Verdens og deres egen Opøsning, mod hvilken de vel kunde kæmpe, men som de ei formaade at afvende.

§ 13.

Om Tilstanden efter Døden.

Afsælren udtaler med Bestemthed Mennekesjælens Udødelighed forbunden med en Gjengjældelses=Tilstand hiinsides Graven. Det er derhos ikke usandsynligt, at den har tænkt sig Menneket i det Hele oprindelig skabt til Udødelighed, og Legemets Opøsning i Døden at have sit Forbillede i Balders Død, og ligesom denne at være et Bærf af Lokes Dudskaab.

meget tvivlsomt. Sikkere derimod synes dets Forbindelse med et gammel-høitydft Ord hadu, der forekommer i flere Sammensætninger af Mandsnavne (Hadupraht, Hadumar o. fl.), og med et angelsaxisk Ord heado, der hyppig forekommer i Sammensætninger, i hvilke det synes at betegne Kamp og maafee ogsaa Styrke. Deut. Myth. S. 204.

² Navnet Nanna staaer i Forbindelse med nenna, nænne, have Lyst til, eller overvinde sig til noget.

³ Vali staaer i Forbindelse med velia, vælge, og synes ligefrem at betegne: Vælgeren. Navnet kunde saaledes passende anvendes paa det Bæsen, der tænktes at udtrykke Eftertanken eller Forstanden.

Men fjønt Troen paa Sjælens U dødelighed stod fast, vare dog Forestillingerne om Tilstanden efter Døden dunkle og vakkende. Forholdet mellem Odin og Hel, mellem Godheim og Helheim dannede her en Knude, som man vistnok paa forskjellige Maader stræbte at løse. I den yngre Edda hedder det, at de som faldt for Vaaben kom til Odin i Valhal, men de som døde af Sot eller Ælde kom til Hel i Helheim¹. Ifølge dette, strængt taget, skulde det være Dødsmaaden alene, som bestemte Sjælens vordende Opholdssted; kun de Vaabensdøde opstige til de glade Himmelsboliger, medens de Sotdøde henvandrede til Dybets mørke Verden. Neppe har dog i Hedendommens Tid Tilstanden efter Døden været ganske saaledes opfattet uden i alt Fald af Enkelte, i hvis Dine Jutet var priisværdigt uden krigerisk Daad. Afslæren i sin Hæelighed bestraget frembyder en anden Forestillingsmaade, hvilken ogsaa gjenfindes paa flere Steder i Hedendommens Digte og Sagn, og udentvivel maa anses for den Afsetroen virkelig egne.

Menneskets Aand (önd) eller Sjæl (sál) var en Gave af Odin; dets Legeme, Blodet og det skjønne Ydre, var en Gave af Lodur eller Loke²; hiin tilhørte Aandens Verden, Himmelen, dette Materiens Verden, Dybet. Ved det jordiske Liv vare begge sammenknyttede til hinanden; ved dets Ophør adskiltes de, for hver at vende tilbage til sit Ophav. Sjælen med den finere legemlige Skikkelse, i hvilken den tænktes indhyllet, gif til Gudernes Hjem, medens Legemet med det grovere Liv, som derfra tænktes uadskilleligt, gif til Hells Bolig for at blive Lokes Datters Bytte. Menneskets Væsen var altsaa deelt mellem Odin og Hel. Odin, der ogsaa var Stridens Gud, tænktes at kræve sin Andeel fortrinsviis ved Vaabensdøden; Hel derimod ved Sotdøden. Vaabensdøden kom saaledes til at synes Afsetroens ivrige Tilhænger en Lykke; thi den vidnede om Odins Yndest. Den, der faldt for

¹ D. y. Edda: Gylf. 20 jfrt. m. 34.

² Jfr. ovf. § 1 og 8.

Baaben, kaldte Odin til sig, før Hel fordrede sin Andeel af hans Bøsen; han var Odins udkaarne Søn, der med Længsel ventedes til Valhal for i Einherjernes Rækker at understøtte Aserne i deres sidste Kamp. Derfor lader Skalden, i Kvadet til den faldne Konge Erik Blodøxes Priis, Odin svare Brage paa hans Spørgsmaal, hvorfor han berøvede Erik Sciren, da han dog var saa tapper: „Vor Lod er uvis; den graae Ulv stirrer paa Gudernes Skare“, d. e. vi vide ei naar Fenrisulven kommer, derfor kunne vi trænge til Heltens Bistand¹. I samme Mening lader Gyvind Skaldespilder i sit Haakonarmaal Valkyrjen sige:

Nu styrkes Guders Skare,
da de Haakon have
med Hær saa vældig
hjem til sig hentet.

Men fordi de Baabendøde tænktes kaldede til Einherjernes Skarer, var det derfor ikke sagt, at Hel berøvedes al Andeel af deres Bøsen, eller omvendt, at hver dens Sjæl, som døde Straadød, udelukket fra Himlen maatte følge Legemet til Hells Boliger. At det var Dyden i det Hele, ei Tapperheden alene, som skulde lønnes i et andet Liv, og at det var Ondskaben og Lasten, som skulde straffes, — derom vidner tydelig det gamle hedenske Digt Voluspaa, naar det siger, at i Gimle skulle de dydige Skarer (dyggvar dróttir) nyde Glæde evindeligt, medens i Nastrond Meenedere, Mordere og de som forføre Andres Hustruere skulle vade i de tunge Edderstrømme². Thi om end Talcu her egentlig er om Tilstanden efter Ragnarok, saa maa dog antages, at man har havt lignende Begreber om den foreløbige Mellemtilstand før de Døde.

Man har sikkert troet, at den Dydiges Sjæl, om end ikke Baabendoden havde løst den fra Legemet og hævet den blandt de egentlige Einherjers Tal, dog fandt Bolig i Himlen.

¹ I den endnu utrykte norske Konge-Saga, Fagrskinna.

² D. æ. Edda: Voluspá 42—43, 62.

— i Valhal, i Vingolf eller i Folkvang. Den hedenste Skald, Thjodolf af Hvin, lader Kong Vanlande fare til Odin, skjønt Hel kvalte ham ¹; og Afedyrkeren Egil Skallagrimsen tvivler ei om, at Odin har optaget hans druknede Søn i Godheim ². Til Himlen tænktes ogsaa ædle Kvinders Sjæle efter Døden at henfare; der fandt de Bolig hos Freya ³, og Moernes Aander hos Gefion ⁴. Naar Freya siges stundom at dele de Faldne med Odin, da antydes maaskee derved den Mening, at de Faldne, som i Livet havde havt elskede Hustruer, skulde gjenforenes med disse hos Freya.

Paa den anden Side har man ligesaa vist tænkt sig, at Gudsforagt og Redrigheid kunde udelukke endog den Tappreste fra Valhal. Saga:n lader saaledes den ivrige Afedyrker Haakon Jarl sige om den djærve men onde Grapp, som havde forført sin Velgjørers Datter og brændt et Tempel: „Den Mand, som har gjort dette, mon vorde bortviist fra Valhal og aldrig komme der“ ⁵.

Afelærens Mening synes altsaa egentlig at have været den, at skjønt Mennesket var deelt mellem Odin og Hel, saa var dog hveris Andeel af hans Væsen i Døden større eller mindre efter Bestaffenheden af hans Virken i Jordlivet. Den Dydiges og Tappres Aand havde Kraft til i Døden ogsaa at hæve den bedre Deel af sit legemlige Væsen med sig til Himlen; af ham fik Hel kun Støvet. Men den, hvis Aand Ondskab og udsel jordist Begjærighed havde fjærnet fra Himlen, blev med sit hele Væsen Hells Bytte; hans Sjæl var ei kraftig nok til fri at opsvinge sig i Gudernes himmelske Boliger, men droges i Dybet af det Støv, ved hvilket den stedse havde klæbet. Udentvivel har Forestillingen om Hel som halv hvid

¹ Enorre: Yngl. s. 16.

² Kvadet Sonar-torrek Str. 20, i Egils s. 80.

³ Eg. s. 80.

⁴ D. y. Edda: Gylf. 35.

⁵ Nials s. 89.

og halv blaableg netop i denne Tanke sin rette Rod. For den Gode viste Døden sig som en lys, frigjørende Gudsdom, for den Døde som en mørk og straffende.

Naar de Drukede forestilles at komme til Rans Haller, saa træder her Havgudinden i Hells Sted; Rans Bytte var Legemet, Aanden hævdede sig ogsaa da til Himlen¹.

Den Lære, at Trælene efter Døden skulde komme til Thor², udtrykker sandsynligviis den Tanke, at deres Aander ei formaade at stige med de fribaarne Heltes til de høiere Himmelboliger, men maatte dvæle ligesom paa Halvveien i de lavtvævende Skyer under Thors strænge Herredømme; — en Mennekesfølelsen krænkende Tanke, men fuldkommen stemmende med Tidsalderens og Folkets Anskuelse.

§ 14.

Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødsel.

Guldalderens Forjvinden, Balders Død og Lokes Fængsling fremstilles som for længst forbigaaet; Blikket i Fremtiden møder strax Ragnarökk — Gudernes Mørke³.

Den store Modsetning, som gaaer gennem Verdenslivet, skal hæves i en endelig Kamp, hvori de stridende Kræfter gjensidigen ødelægge hinanden. Dette er en Grundtanke i Aftroen. Og at hiin Verdenskamp har staaet levende for de hedenske Nordmands Aand, derom vidne de stærke Farver, i hvilke Valaen, der taler i Digtet Voluspaa, skildrer den, — derom vidner end mere den østere udtalte Forvisning, at hver Helt som faldt paa Valen, kaldtes af Odin, for engang i Einherjernes Rækker at kæmpe med i den afgjørende Strid mod Mørkets Magter.

¹ Fridþjófs s. 6 Eyrbyggja s. 54; Jfrt. m. Egils s. 1. c.

² Jfr. § 3.

³ Regin, Gudkraft, Guder (Jfr. § 11); rökk, Mørke.

Ragnarok er et Udbrud af alle chaotiske Kræfter, en Kamp mellem disse og den bestaaende Verdens=Orden. Ild, Vand, Mørke og Død volde i Forening Verdens Forstyrrelse. Aserne og deres Fiender fælde hinanden indbyrdes, den høieste Ildherskers Surt's Luert fuldende Omvæltningen, og den sidste Levning af den forbrændte Jord synker i Havet.

Men ligesom de tvende Urverdener, Muspell og Niflheimr, staae urokkede, saaledes er heller ikke den jordiske Verden for evig tilintetgjort i Ragnarok. Naar den store Omvæltning er fuldbragt, opskyder Jorden af Havet, gjensødt og rensed fra det Døde, til Bopæl for en ny med kraftigt Liv begavet ¹, lykkelig Menneskeslægt. Med den fornyede Jord optræder ogsaa en fornyet Slægt af Aser. De Verdensbranden overlevende Vidar og Vale forene sig med deres fra Dødens Herredømme frigivne Brødre Valder og Hod, og indtage i Enighed deres fælles Faders Odins Boliger. I Thors Sted træde hans Søner Mōdi — Modets Giver — og Magni — Styrkens Giver ² —, der have arvet deres Faders Hammer — hans altbetvingende Kraft. Men da skal tillige en Gud, høiere end alle Aser, aabenbare sig for at beherske Verden i Evighed. Efter hans Dom indtræder først den evige Len og den evige Straf for de Hedenfarnes udsødelige Sjæle: de Gode hæves til den høieste Lyshverden — Gimli ³; de Døde følge Mørkets Drage, der med Døden paa sine Vinger flygter til Dybet for aldrig mere derfra at reise sig.

Neppe har dog Læren om Gjenfødselsen og den høieste Guds Komme til den store Dom staaet saa levende for Ase-dyrkerens Blik som Læren om Ragnarok. Hvad der laa hiin-sides den store Verdensbrand var dem en mørk Gaade, som

¹ Dette udtrykke Navnene paa den nye Slægts Stammoeder og Stamfader, nemlig Lif, Liv, og Lifprasis, den som haardnakket holder paa Livet, af pras Haardnakethed.

² Mōdr, Mod; megin, Styrke.

³ Navnet Gimli staaer i Forbindelse med gimr (gimsteinn), Uebel-

kun Gaa vovede sig til at udgrunde. Maaskee har man i hiin høieste Gud dunkelt anet det samme mægtige Væsen, fra hvem Verdenslivets første Gnist udgik, som var i sin Jldhimmel, før Verden og Aserne tilbleve, og som skulde slynge Edelæg-gelsens Jld over dem i Ragnarok; men denne Anelse har været forbunden med bange Følelser, og derfor turde man ei udtale den store Verdensdommers Navn¹.

§ 15.

Dverblik.

Opfatter man nu til Slutning med et Dverblik Afelærens Hovedtræk, da bliver Følgende Summen af det Hele:

Bed Hedens og Kuldens gjensidige Paavirkning er den første uordnede men kraftige Verdenskrop tilbleven som en uformelig Jotunskikkelse. Af denne har høiere Kræfter udviklet sig, der ved Alandens Magt have besejret den raae Kjæmpemasse og af den skabt Himmel og Jord, den egentlige Verden med dens Beboere, blandt hvilke Mennesket.

Guderne eller Aserne ere disse Naturens ordnende Kræfter, iforte Personlighed. De styre den af dem skabte Verden; dog staae ved deres Side Skjebens og Tidens mægtige Gudinder,

steen, funklende Steen, og betegner saaledes: den straalende Bolig. Naar J. Grimm anseer Gimli for en Dativsform af Gimill, hvilket han troer er samme Ord som himill, en ældre Form for himinn, Himmel, og støtter denne Mening derpaa, at Gimli i Eddaerne kun forekommer som Dativ (Deut. Myth. S. 783), saa feiler han heri, da Gimli forekommer paa to Steder i den yngre Edda (Gylf. 3 og 17) som Nominativsform.

¹ Jeg kan ikke andet end hylde Magnusens Mening, at den høieste Gud, hvis Komme Bøluspaa og Hyndluliod forkynde, er Surt, Hønt jeg vel veed, at de fleste øvrige Fortolkere af Ase-Læren forkaste den. Jfr. Deut. Myth. S. 784—85; Geijer: Svear. Hæfder I. Till. til S. 336.

de store Korner, der opholde Verdensbygningen, det altemfatende Verdenstræ.

Verdenslivet er en Kamp mellem de gode og lyse Guder paa den ene Side, og det chaotiske Stofs Afføddinger, Jotnerne, Naturens forstyrrende Kræfter, paa den anden. Denne Kamp udstrækker sig ogsaa til Menneskets Væsen. Aanden er udgangen fra Guderne, Legemet tilhører Jotnernes Verden; de stride med hinanden om Herredømmet. Seirer Aanden ved Dyb og Tapperhed, da gaar Mennesket efter Døden til Himlen for at kjæmpe i Forening med Guderne mod de onde Magter; men seirer Legemet, og lænker det Aanden til sig ved Svaghed og lav Begjærlighed, da nedsynker Mennesket efter Døden til Jotnernes Verden i Dybet, og slutter sig til de onde Magter i Kampen mod Guderne.

Verdenslivets Strid skal ende sig i en sidste Kamp, i hvilken de stridende Magter indbyrdes fælde hinanden, og den af Guderne skabte Verden med dem gaar under. Men den skal gjensødes forherliget og rensed. En evig Gud, større end alle Aser, skal optræde som dens Styret og som de Hedensfarnes strænge Dommer. For hans Magt skal det Onde for stedse bortvoige.

Det Hele er en Kamp mellem Lys og Mørke, Aand og Materie, Dyb og Last, — en Kamp, som dog i den store Verdensomvæltning skal endes med det Godes Seier over det Onde.

III.

Afetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

§ 16.

Religionens Tjenerc.

Troen paa høiere Væsener, der lede Naturens Kræfter og Menneskenes Skjebne, maa altid hos Menneskene virke en Stræben efter at gjøre sig disse Væsener gunstige, og maa saaledes

frembringe en Gudsdyrkelse. Jo mere menneskelige man forestillede sig Guderne, des mere sandselig maatte ogsaa deres Dyrkelse blive, og det gik vel med Aftroens Tilhængere som med saa mange andre Hedninger, at Dffringer, Gaver, Løfter og Ceremonier af Mængden ansaaes som Guderne fuldt saa velbehagelige som en retskaffen Wandel. Saadanne hellige Handlinger vare altid meer eller mindre symboliske, da de skulde udtrykke og stemme med den dyrkede Guddoms formcgentlige Væsen og Egenheder. De maatte derfor stee efter visse Regler, hvis Overtrædelse endog troedes at kunne opirre Guddommen, og saaledes virke det Modsatte af hvad man ønskede. Men det var ei altid Menigmands Leilighed fuldkommen at kjende disse Regler; den noiere Kundskab om dem blev en Sag for de i Religionen mere Indviende, som igjen maatte vejlede det øvrige Folk, eller rettere, paa dets Vegne udføre de hellige Handlinger, der udgjorde Gudsdyrkelsen. Saaledes opkom en Klasse af Gude-Tjenere eller Præster, der ansaaes at staae Guderne nærmere end det øvrige Folk, og paa en Maade være Mellem-mænd imellem begge.

Præsternes Indflydelse blev imidlertid meget forskjellig, alt eftersom den Religion, hvis Tjenere de vare, i sin Charakter var meer eller mindre hemmelighedsfuld.

I mange af Oldtidens hedenske Religioner vare kun enkelte Læresætninger almeeenbekjendte, medens de fleste omhyggeligen holdtes skjulte af Præsterne, der da udgjorde en egen fra det øvrige Folk strengt affondret Stand. I disse Religioner fremtraadte Præsterne selv som overnaturlige, hemmelighedsfulde Væsener, der troedes at holde det øvrige Folks Skjebne i sin Haand; og i jo høiere Grad dette var Tilfælde, des større var naturligviis deres Indflydelse paa den raac Mængde. En saadan Indretning tilkjendegiver gjerne, at Gudelæren oprindelig var Folket fremmed. Det antyder i det Uandelige, hvad en Herrestand eller et strengt Lensvæsen antyder i det Verdslige, nemlig Landets Urbeboeres Undertrykkelse ved indvandrede Fremmede.

I andre-hedenfke Religioner derimod fandt ingen faadan fersættelig Hemmelighedsfuldhed Sted; Præstestanden var ei strængt affondret fra det øvrige Folk, og Forskjellen mellem Præst og Lægmand blev i Grunden kun den almindelige Forskjel mellem den meer og den mindre Dylfste. Dette Forhold vidner overhoved om en med verdslig Frihed forbunden aandelig Uafhængighed hos det hele Folk.

Til det sidste Slags Religioner horte upaatvivlelig Aftroen. Enhver Religion har sine Myfterier, der egentlig aldrig kunne blive almeeen begribelige; og dette har vel ogsaa været Tilfælde med den her omhandlede. Men disse Myfterier have i den sikkerlige ikke været mange, og derfor var heller ikke nogen stor Hemmelighedsfuldhed og deraf følgende stræng Afsondring Aftroernes særkjende. Kongerne og Høvdingerne vare tillige Gudernes Præster, og udforte i Almindelighed Guds-tjenestens Stikke i Folkets store Forsamlinger paa den meest aabentye Maade; — et Berviis blandt flere for, at Aftroen ei, hvad Mange have troet, er indført blandt Nordmændene, eller paatvungen dem ved en Coloni af fremmede Præster, længe efterat Folket allerede havde affondret sig fra beslægtede Stammer som et eget Heelt, men at den i sin første Spire er medbragt af Folket selv fra ældre Opholdsteder, og siden frit har udviklet sig hos det i det nye Hjem.

Snorres Beretning i de 13 første Kapitler af Ynglinga-Saga om Odins og hans Folges Ankomst til Norden kan ei betragtes for andet end en med hans Tidsalders Anfkuelser stemmende, men i Grunden hoist forseilet Fortolkning af de gamle Edda-Myther. Beretningen saumstedes om de 12 Djar eller Drótnar, der forestode Dffringerne tilligemed Rettergangen i det gamle Usgaard og siden fulgte Odin til Norden¹, hviler identivil paa samme Grundvold. Navnet Djar er sikkert det samme som Tivar, hvilket, som ovenfor omtalt², var en Be-

¹ Snor. Yngl. s. 2, 6.

² Jfr. § 11.

nævneelse paa Guderne. De 12 Djar ere saaledes, hvilket ogsaa Snorres egen Beretning giver al Anledning til at troe, intet andet end de 12 Aser, der fortrinlig æredes. Som et Præstecollegium ere de kun til i Snorres Fortælling af Mytherne; og da denne Benævneelse hverken hos samme Forfatter senere, eller i andre af Nordmændenes paalidelige Digte eller Oldsagaer forekommer anvendt paa Asernes Præster, saa bliver det høist tvivlsomt, om den i denne Betydning virkelig nogensinde har været brugt.

Underledes forholder det sig med den anden Benævneelse, **Dróttnar**. Ordet dróttinn, Flt. dróttnar, bruges hyppigen i det gamle Norske i Betydningen: *Herre*. I ældste Tid skal dette Navn have været eget for Folkets øverste Styrere, der tillige vare Rættens Forstandere og Øpperstepræster; men allerede tidlig skal det have givet Plads for det siden brugelige Hædersnavn *konungr*, *Konge*¹, — en Forandring, der efter Nøgles Mening antyder, at fra denne Tid den verdslige Værdighed hos Landsstyrerne blev den overveieude, istedet for at tilførn den aandelige havde været det, eller at Krigeren hos dem begyndte at fortrænge Præsten². Benævnelser **Dróttnar** synes altsaa engang virkelig at have betegnet Asetroens Præster, dog rimeligviis kun forsaavidt de tillige vare Folkets øverste Styrere; den er imidlertid gangen af Brug længe før den Tid, da Historien kaster noget klart Lys over Nordmændenes Hedenskab, hvilket, som bekjendt, først er imod dets Slutning.

Et tredie Navn, som tillægges Asetroens Præster, er *godar* eller *hofgodar*. Navnet *godi* maa uledes af *god*, *Gud*, og betegner Guderne's Tjener, Præst; *hofgodi* (dannet af *hof*, *Tempel*, og *godi*) betegner: *Tempel=Præst* eller *Tempel=Forstander*. Benævnelser *Gode* var almindelig paa Island.

¹ Efter Snorres Beretning 20 Menneskealbre for Harald Haarfager, eller omtrent i det 3die Aarhundrede e. Chr. Snorre: Yngl. s. c. 20.

² Geijer: *Evaa N.* hæfter I. S. 495.

Denne *Þ* var allerede i Hedendommen deelt i 4 Fjerdinge; i hver Fjerding var oprindelig 3 Thingsogn, og i hvert af disse igjen 3 Hoved-Templer (höfuð-hof). Den, der bestyrede et saadant Tempel, kaldtes Gode og var tillige Høvding og Retsbestyrer i Heredet¹, og i denne Egenskab gjaldt han — hvilket tydeligen sees af mangfoldige Steder i Sagaerne — ligesaameget som i Egenskab af Præst. Hans Værdighed og den dermed forbundne Virken kaldtes paa Island: Godord, og tiltraadtes ved en hellig Handling, idet den vordende Gode slagtede en Bæder og dypede sine Hænder i dens Blod (at rióða sik í goða blóði²). Den vedblev som verdslig efter Christendommens Indførelse paa Den ligetil dens Underkastelse under Norges Konger. At denne Værdighed og dette Navn, som de fleste andre religiøse og retslige Indretninger paa Island, er overført hid fra Norge, derpaa kan man ikke tvivle, skjønt Navnet Gode yderst sjælden i Sagaerne udtrykkelig omtales som brugeligt i sidstnævnte Land. En af Islands Landnamsmænd, Thorhad hiin Gamle, siges at have været Hofgode paa Mæren i Throndheim³; men ellers, naar Forstanderne for Hedendommens hellige Skikke i Norge omtales, heder det almindeligen kun om dem: at de forestode Templerne (varðvittu hof)⁴; at de raadede meest for Dffringerne (reðu mest fyrir blótum)⁵; at de opholdt Dffringerne (hældu upp blótum)⁶; uden at noget eget Værdighedsnavn tillægges dem som Præster. Aarsagen hertil er uden tvivl den, at i Norge Herseren eller Heredets Høvding altid tillige var Gode, men almindelig benævntes med det første Værdighedsnavn som det anseeligere. Paa Island derimod brugtes ikke Hersernavnet, hver-

¹ Landnamabók IV. 7. (Íslendinga sögur I. 1843.)

² Liósvetn. s. 4. (Ísl. s. II. 1830.)

³ Lndnb. IV. 6.

⁴ Lndnb. V. 8; Eyrbyggja s. 3.

⁵ Snor.: sag. Hák. Góða 19.

⁶ Snor.: s. Ol. Tr. 75

for Gødenavnet her traadte i dets Sted, betegnende Heredsforstanderen baade i hans præstelige og verdslige Kald. Ligesom i Norge Herserværdigheden egentlig var arvelig, saaledes var ogsaa Gøderdet paa Island at betragte som en Eiendom for enkelte Slægter.

Ekjont saaledes i Norge Herterne som Gøder vare Aftroens egentlige Præster, saa forestode dog ogsaa andre høiere verdslige Høvdinger den offentlige Gudedyrkelse. Kongerne eller Jarlerne ledede ofte de store Dfferfester, hvortil alle Indbyggerne af større eller mindre Dele af Landet søgte, og havde Forsædet ved de dermed forbundne Dffer=Gjæstebuder¹. Man troede, at Kongernes Jver i at dyrke Gøderne bragte Folket Held, ligesom at Forsømmelighed i denne Henseende fra deres Side drog Fordærvelse over det hele Land, voldte onde Alaringer og Hungersnød. For saadan Forsømmelse maatte Kong Olaf Trætelligia i Vermeland bøde med Livet²; derimod tilskrev man Haakon Jarls Jver for Aftroens Dykkelse den Frugtbarhed, som efter mange Aar vendte tilbage i Norge, da han blev Landets Styrrer³. Forresten kunde Enhver i sit Hjem dyrke de Gøddomme, han mest ærede; det var derfor intet ualmindeligt, at den rige Bønde havde ved sin Gaard sit eget Hof eller Tempel, hvor han da selv forrettede præstelig Tjeneste⁴.

Ogsaa Kvinder have forrettet Dffringer og udført andre hellige Skikke henhørende til Aftro-Dykkelsen⁵; ja man finder endog, at de paa Island stundom forestode Hof. En saadan Præstinde kaldtes Gydia eller Hofgydia⁶.

Gøderne eller Præsterne maatte sørge for Troeslærdom=

¹ Friðþ. s. 9; Snor. s. Hák. G. 16, 18.

² Snor. Yngl. s. 47.

³ Snor. s. Ol. Tr. 16.

⁴ Ol. Tr. s. i Fornm. sögur 145, 201; Droplaugesønnernes S. 26.

⁵ Friðþ. s. 9; Kristn. s. 2.

⁶ Vápnfirð. s. 5; Lndnb. IV. 10.

menes Bevaring og Forplantelse, hvilket i hine Tider stede ved mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt. Det er rimeligt, at de ved høitidelige Leiligheder foredroge Troeslærdommene offentlig og oftest uden tvivl i Digte. Navnet *Pulr*, *Taler* (beslægtet med *Pylia*, fremsige en udenadlært Formular), som paa flere Steder forekommer i den ældre Eddas Digte¹, var Benævnelser paa en saadan Lærer, der under sit Foredrag plejede sidde paa et udmærket Stæde, *Pularstóll*. Troeslærdommene selv benævnes i de gamle Digte hyppig *rúnar* eller *stafsir*². Den første Benævnelse betegner oprindeligt: *Tale*, den anden: *Skrifttegn*, hvilken sidste Betydning Ordet *rúnar* ogsaa senere fik. I Oldtiden synes dog begge Benævnelser almindelig at være brugte som eendystende om den mundtlig foredragne og i Mindet bevarede Lære. Flere af den ældre Eddas mythologiske Digte ere uden tvivl Læredigte, bestemte til at foredrages enten ved Offer-Høitider for den samlede Mængde eller ved vordende Religions-Tjeneres Underviisning. Den ideelige Brug, Skaldkunsten gjorde af Asetroens Mytter for at danne sine Digterbilleder, viser at Kundskaben om Troeslæren har været udbredt blandt Folket; derfor kunde ogsaa disse fra Asetroen hentede Prydelser ei alene vedligeholde sig i Digtkunsten, men endog være Menigmand forstaaelige flere Aarhundreder efter den Religions Undergang, af hvilken de vare laante.

§ 17.

Afserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse.

Alle Asetroens Guder have vist nok været tilbedede og dyrkede af de hedenske Nordmænd; men kun enkelte af dem ere paa en saadan Maade omtalte i de gamle historiske Gfsterretninger, at man kan gjøre sig en nogenlunde klar Forestilling

¹ D. æ. Edda: *Hávam.* 79, 135, 143; *Vafprn.* 9.

² D. æ. Edda: *Hávam.* 111.

³ D. æ. Edda: *Hávam.* 112; *Vafprn.* 1. 55.

om, hvorledes dens Bæsen opfattedes af Folket, og i hvilken Egenkab hver enkelt fortrinlig dyrkedes.

Odin dyrkedes især som Stridens Gud, som Seicrens Tildeler; derfor heder det, at man ved Offerfesterne helligede ham det første fyldte Horn til Seier¹. Man troede, at han glædede sig ved Menneskenes Kamp, der bragte ham Helte til Valhal; og derfor tillagdes ham ofte Skylden for Heltens Fald af disses Banemænd. Saaledes siger Dag Høgneſon, da han vil undskyldte sig for sin Søster Sigrun, der forbander ham, fordi han havde dræbt hendes Mand, Helge Hundingsbane:

Rasende er du Søster
og affindig,
at du forbander
egen Broder.
Ene volder Odin
al Ulykken;
thi han mellem Svogre
Striden vakte².

Før Kampen begyndte henviste de Stridende hinanden til Valhal, og man indviede den fiendtlige Hær til Odin ved at slyde et Epyd over den, en Handling, der upaatvibelig havde sit Forbillede i Mythen om Odin, som selv vakte den første Kamp i Verden ved at slynge et Epyd iblandt Folkene³. Før man tiltraadte et Tog, eller begyndte et krigerſt Foretagende, søgte man ved Dffring at vinde Odins Bistand. Saaledes fortælles om Haakon Jarl, da han havde forkastet den ham paatvungne Christendom, og paa sin Hjemreise til Norge fra Jylland ved Stern drevs ud af sin Kurs hen til Øster-Søtlands Kyster, at han landede der og foretog en stor Dffring. Under Dffringen kom to Ravne flyvende og skrege høit. Da

¹ Snor.: s. Hák. G. 16.

² D. æ. Ebba: Helgakv Hundb. II. 32.

³ Hervarar s. 5; Eyrb. s. 44; Fornm. s. V. S. 250; Völuspá. 28.

tyktes Jarlen vide, at Ddin havde modtaget Offeret, og vilde give ham Lykke til Strid. Han oprændte derfor alle sine Skibe, og banede sig med sin Hær med væbnet Haand Veien gennem hele Gotland tilbage til Norge¹.

De faldende Kjemper glædede sig i sin Dødsstund ved at skulle paa Ddins Judoelydelse henfare til Valhal for der at drikke *Ol* med Uferne; som den gamle Skald lader Ragnar Lodbrok synge i Ormegaarden:

“Hjem byde mig Difer,
som fra Herjans Hal
mig Ddin har tilsendt;
glad skal jeg *Ol* med Ufer
i Højsædet drikke;
ledne ere Livets Timer,
leende skal jeg døe².”

Det fortælles oftere i de gamle Sagn, at Ddin aabenbarede sig for eller under Slagene, enten for at skaffe sine Vndlinger Seier, eller for selv at sætte et Maal for deres jordiske Seierbane og bortkalde dem til sig.

Ddin laante Dag Høgnessøn sit Spyd, for at denne dermed kunde fælde Helten Helge Hundingsbane, hvis Mand derpaa fandt den hæderligste Modtagelse i Valhal. “Ddin — heder det — bød ham at raade for Alt med sig³.”

Som en gammel eensiet Mand med sid Hat paa Hovedet aabenbarede Ddin sig i Kong Vølsungs Hal, og laarede dennes Søn Sigmund til sin Vndling ved at skjænke ham et Sværd. Sigmund blev en seierrig Helt; men da hans Time var kommen, aabenbarede Ddin sig atter for ham i samme Skikkelse midt under et Slag og holdt sit Spyd for hans Sværd. Sværdet brast, og Sigmund blev haardt saaret liggende paa Valpladsen. Hans Hustru vilde læge ham, men

¹ Snor.: *Ol. Tr.* s. 28.

² *Krākumál* 29.

³ *D. æ. Edda: Helgakv. Hundb. II.*

han afflog hendes Hjælp: "Ddin — sagde han — vil ei, at jeg oftere skal svinge Sværdet, siden det nu brast; jeg har streddet saalænge som det var hans Vilje ¹."

Den Danske Konge Harald Hildetand var fra Barndommen af indviet til Ddin, og blev siden gennem hele sit Liv ledet af denne Gud til Seire. Men i hans høie Alderdom indvirkede Ddin ham i Kamp med hans Brodersøn, Sigurd Ring, styrede selv i Krigshøvdingen Bruns Skikkelse den blinde Konges Vogn i det store Slag paa Braavalla-Hede, og dræbte endelig sin Yndling med dennes egen Kølle under Slagets Lummel².

Da Styrbjørn Svialappe (Svearnes Kjempe) angreb sin Farbroder, den svenske Konge Erik Seiersæl, henvendte denne sig til Ddin og offrede sig selv til ham for Seier. I Skikkelse af en stor Mand med sid Hat aabenbarede Ddin sig for ham, rakte ham et Rør, og bød hann skyde dette over Styrbjørns Hær med de Ord: "Ddin ejer Eder alle!" Erik gjorde som han bød; men Røret blev til et Skyd i Luften, idet det floi over Fiendernes Hær, Styrbjørn og hans Folk bleve slagne med Blindhed og begravne ved et Fjældstred ³.

Dgfaa udenfor Striden troedes Ddin stundom ved en voldsom Død at kalde sine Yndlinge til sig. Hordalands Konge Vikar var, som det synes, allerede fra Moders Liv indviet eller givet til Ddin⁴. Han blev en mægtig og seiersæl Konge, men fældedes omsider af sin egen Fostbroder Starkad efter Ddins Tilskyndelse. Da nemlig Vikar og Starkad engang paa et Sætog holdtes tilbage ved Modvind, udforskede man Aarsagen hertil og fik vide, at Ddin fordrede en Mand af Hæren. Der blev trukket Lod, og Lodden traf Vikar. Alle bleve forfærdede, og man besluttede at overlægge Sagen den følgende Dag. Men om Natten aabenbarede Ddin sig for Starkad i dennes

¹ Völsungas. 3, 11, 12.

² Saxo Gram. 1. 7—8.

³ Styrb. Pátr. 2.

⁴ Hálf s. 1.

Kosterfaders Hroisshaars=Granes Skikkelse, bød ham sende sig Vikar og gav ham et Spyd, der syntes at være en Horstengel. Dagen efter raadslog man om Vikars Dffring, og paa Starkads Tilskyndelse besluttede man at foretage den for et Syns Skyld. Kongen steg op paa en Træstub, og Starkad lagde ham om Halsen en Kalve=Larm, hvis anden Ende var fæstet om en spæd Furu=Kviist. Derpaa berorte Starkad ham med Røret og sagde: "nu giver jeg dig til Odin!" Men i samme Dieblis styrtedes Stubben bort under Vikars Fødder, Larmen om hans Hals blev til en stærk Vidje, Kviisten, der reiste sig med Kraft, klyngede ham op i Træet, og Røret i Starkads Haand forvandlede sig til et Spyd, der gjennemboede Kongen¹.

Naar det i Sagnene heder, at Odin aabenbarer sig, da siges han at gjøre dette i Skikkelse af en aldrende, alvorlig og ernøiet Mand, oftest i grøn, blaa eller spættet Kappe med sid Hat paa Hovedet og Spyd i Haanden².

Skjont Odin i Afselæren fremstilles som den høieste af Aserne, saa synes dog Thor, især blandt Norges og Islands Indbyggere, ei at have indtaget en ringere Plads i Folkets Tilbedelse. Herom vidner baade den Omstændighed, at Tempel for ham alene, eller i hvilke han fortrinlig dyrkedes, saa hyppigen omtales i de gamle Sagaer, og tillige den faste Foræroftning, som ikke alene enkelte Nordmænd, men endog hele norske Landstæbers Indbyggere under Hedenskabets siges at have sat til ham fremfor nogen anden Guddom. Tempel for Thor fandtes paa Ven Møster ved Hordaland³, paa Randsø ved Raumudal⁴, paa Thorsnæs paa Island⁵, ved Guntherp i Gudbrandsdalen⁶; han dyrkedes fortrinlig i Hovedtemplet paa

¹ Gautreks s. 7.

² Völ. s. 3, 11, 17; Norna=Gests s. 6; Hálfs s. 1; Snorre: Ol. Tr. s. 71; Ol. Tr. s. Skalh. II. 63; Hørd's s. 14.

³ Eyrb. s. 3.

⁴ Ol. Tr. s. i Fornm. s. I. 150.

⁵ Eyrb. s. 4.

⁶ Snor. Ol. Hel. s. 118.

Mære i Jndre-Thronðheim¹ og paa mange flere Steder i Norge². Gudbrandsdølerne havde deres højeste Fortrosthing til Thor³. Da Thorolf Mosstrarfegg vilde forlade Norge, raadspurgte han Thor, om hvorhen han skulde drage, og Thor viste ham til Island⁴. Paa Thors Anviisning valgte ligeledes Nordmanden Kraku=Greidar Bostad paa denne D⁵, og det samme gjorde Helge hiin Magre, som fra Suderøerne drog derhen⁶.

De som i Striden jatte større Lid til egen Kraft, end til Odins Beskyttelse, dyrkede Thor som Kraftens Giver, og helligede ham ved Offer=Gjæstebuderne det første fyldte Horn. At dette skede ved at gjøre Hammer=Tejn over Hornet, sees af den bekjendte Fortælling om Kong Gaakon Adalsteinsfosstre, der i Offer=Gjæstebudet paa Lade gjorde Korsets Tejn over det til Odin viiede Horn, en Haudling, som Sigurd Jarl forklarede saaledes, at Kongen gjorde som Alle, der troede paa egen Kraft og Styrke: han viiede Hornet til Thor ved Hammerens Tejn⁷. Det er ei usandsynligt, at Thors Hammer=Tejn ogsaa anvendtes ved de hedenske Nordmænds Hgteffaber som en Jndvielse af Hgtefolkernes Forening⁸, ligesom og ved deres Begravelser, hvilket sidste havde sit Forbillede i Mytthen om Thor, som selv viiede Balders Ligbaal med sin Hammer⁹. Hammer=Tejnet skulde i begge disse Tilfælde bortstramme onde Jettunvæsener, og hindre dem fra at forstyrre Hgtefolkernes hudsige Fred og de Dødes Skyggers Ro i Graven.

Thor paakaldtes ligeledes af dem, der skulde brydes. Da

¹ Snor. Ol. Tr. s. 76; Ol. Tr. s. i Fornm. s. II. 167.

² Ol. Tr. s. i Fornm. s. 201. o. fl. Et.

³ Snor. Ol. Hel. s. 118.

⁴ Eyrb. s. 4.

⁵ Lndnb. III. 7.

⁶ Lndnb. I. c. 12.

⁷ Snor. Hák. Góð. . 18.

⁸ D. æ. Edda: Hamarsh. 30.

⁹ D. y. Edda: Gylf. 49.

Iskændingen Thor, der ellers var meget øvet i Bryden, skulde prøve sig mod sin raske Landsmand Gunlaug Ormstunga, paakaldte han i Forveien Thor. Gunlaug slog imidlertid ligesædnt Benene bort under ham og kastede ham saaledes til Jorden, men vred med det samme sin egen Fod af Led¹. Sær dyrkede man dog, som det synes, Thor for i ham at have en Beskytter mod Trolde og onde Magter af Jotun-Natur, hvilke troedes at have sin Bolig i Hjelde og paa øde, vilde Steder; fra disse Magter skulde han ogsaa efter et gammelt Sagn have befriet Norges Beboere; intet Under altsaa, at han særdeles dyrkedes i dette Land².

Thor troedes stundom at aabenbare sig for Menneskene. I en rødskjægget Mand's Skikkelse viste han sig i den svenske Helt Styrbjørns Leir, da denne havde paakaldet hans Hjælp mod sin Farbroder Grif Seiersfal, hvem Odin beskyttede³. Som en ung, rødskjægget Mand, stor af Vægt og stuen af Ansigt, stærk og smidig i Bryden, aabenbarede han sig for Kong Olaf Tryggvesson og fortalte denne, hvorledes han i Oldtiden, da Nordmændene paakaldte hans Hjælp, havde med sin Hammer kunst tvende Troldekvinder, der plagede dem⁴. Thors røde Skjæg skulde identivis antyde Torden=Gudens ildagtige Væsen.

At Njord har været Gjenstand for Nordmændenes ivrige Dyrkelse, kan allerede sluttes deraf, at han troedes at beskytte Søfarten, med hvilken vore Forfædre saameget sysselsatte sig; det heder ogsaa om ham i et af de gamle Edda-Digte, at "han raader for Templer og Offersteder i Mængde⁵." Njord og hans Søn Frey nævnes i Nordmændenes hedenske Eddiformular⁶; de anraabes i et Digt af Egil Skallagrímsson, om at

¹ Gunnl. Ormst. s. 10.

² Ol. Tr. s. i Fornm. s. 213.

³ Styrb. p. 2.

⁴ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 213.

⁵ D. æ. Edda: Vafsprúdm. 38.

⁶ Lndab. IV. 7.

ville fordrive Erik Blodøse og Dronning Sunhild af Norge¹; de fremstilles af den samme Skald i hans Arinhjarnar-drápa som "Rigdoms Givere"², og den meget Rige sagdes at være "rig som Njord"³.

Endnu hyppigere ere de Spor, som i vore gamle Sagaer findes til Frey's, Frugtbarheds-Gudens, udbredte Dyrløse blandt Nordmændene. I Thronheim var der i Olaf Tryggvesøns Dage et Tempel, i hvilket Frey blev ivrigt dyrket. Da Kongen, efterat have omstyrtet Gudens Billede, bebrejdede Bonderne deres taabelige Afgudsdyrløse og spurgte dem, hvori Frey havde udviist sin Magt? svarede de: "Frey talde ofte med os, forudsagde os det Tilkomende og skjænkede os gode Aaringer og Fred"⁴.

Den norske Høvding Ingemund Thorsteinsøn, der i Harald Haarfagers Dage nedsatte sig i Vatsdalen paa Island, byggede ved sin Gaard et Tempel, der synes især at have været helligt Frey. Denne Gud havde nemlig paa en Maade anvist ham Bostad; thi ved at grave for sine Endvegs-Suler eller Høisædes-Piller, gjenfandt Ingemund i Jorden et Freys Billede, som han i Norge havde mistet⁵. — Islændingen Thorgrim paa Sæbol var en ivrig Dyrker af Frey, og holdt Dffer = Gjæstebud til hans Gæde ved Vinternat. Da Thorgrim var død og helligt, fastede aldrig Sænen sig paa hans Gravhaug, og dette troede man kom af Freys Indsest: "Guden havde ham saa kjær for hans Dffringer, at han ei vilde, der skulde fryse mellem dem"⁶.

I Nærheden af Gaarden Tveraa i Gjøfjord paa Island var et Tempel for Frey, og Gaarden blev derved saa hellig, at

¹ Egils s. 58, S. 365.

² Arinb. dr. 18, i Eg. s. 80.

³ Vatsd. s. 47.

⁴ Ol. Tr. s. Skalh. II. 49–50,

⁵ Vatsd. s. 10, 15.

⁶ Gisl. Sur. s. 15, 18.

ingen Sagfælden der torde opholde sig: "Frey tillod det ikke." Da Høvdingen Thorkel hiin Høie blev fortrængt fra Tveraa af Glum Gyolfson, almindelig bekendt under Navnet Viga-Glum, ledede han, før han flyttede bort, en gammel Dre til Freys Tempel og sagde: "Frey! længe har jeg sat al min Lid til dig; mange Gaver har du modtaget af mig og vel lønnet dem; nu giver jeg dig denne Dre, for at du skal lade Glum engang fare bort af Tveraa Land ligesaa meget imod sin Vilje, som nu er Tilfælde med mig. Giv du mig et Tegn paa, at du modtager Gaven!" I samme Dieblit brolede Dren heit og faldt død til Jorden. Thorkel ansaa det for et godt Tegn, og flyttede bort lettere til Møde. Glum blev siden paa sine gamle Dage indviklet i en farlig Drabsfag, der endte med at han maatte afstaae Tveraa til den Dræbtes Sen. Natten før han red til Thinget, hvor denne Sag skulde afgjøres, drømte han, at han saa Frey sidde paa en Stol ved Abredder; hans afdøde Frænder bønfuldt Guden om, at Glum ei maatte blive bortdrevet fra Tveraa, men Frey svarede dem kort og vredt; thi han mindedes nu Dren, som Thorkel hiin Høie havde skjænket ham. Efter denne Drøm og den paafølgte tvungne Bortflytning hævdede Glum ei længer Frey saameget som før¹.

I Templet ved Upsal i Sverige skal Frey tilligemed Odin og Thor have været fortrinligen dyrket²; og at man i enkelte Landskaber af Sverige har sat sin meste Lid til ham, ja troet, at han stundom aabenbarede sig i menneskelig Skikkelse, derom vidner den vistnok i øvrigt temmelig udsmykkede Fortælling om Nordmanden Gunnar Helming, der i Sverige udgav sig for Frey³.

Hesten holdtes, som det synes, for et af Frey yndet Dyr. Ved hans Tempel i Thronheim siges at have været Heste,

¹ Viga Gl. s. 5, 9, 19, 26.

² Adam. Brem. de situ Danicæ 233. Navnet Fricco, som her forekommer, kan vel neppe betegne nogen anden Gud end Frey.

³ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 173.

som han ricde¹. Om Jælandingen Rafnkel Freysgode berettes, at han elskede Frey over alle andre Guder, og skjænkede ham Halvdelen med sig i alle sine bedste Gjendomme. Denne samme havde en brun Hest, som han kaldte Freysfare (Frey's Hest), og hvæm han elskede saa høit, at han gjorde det høitidelige Løfte at dræbe den, som red denne Hest imød hans Vilje, et Løfte, som han ogsaa opfyldte². En anden Jælanding, Brand, havde en Hest ligeledes kaldet Freysfare, hvilken han gjorde saa meget af, at man holdt for, at han troede paa den som paa en Guddom³.

Med Svinet har maaskee det samme været Tilfælde som med Hesten. Galten Gullinburste, med hvilken Freyr kjørte, er allerede omtalt i Mytherne; og Fortællingen om den fabelagtige Konge Heidrek, der om Jule-Aften gjorde høitidelige Løfter paa den til Frey og Freya indviede Sone-Galt (sónargölltr)⁴, synes at hentyde paa en virkelig ældgammel hedensk Etik; thi ogsaa i et af de profaiske Tillæg til det gamle Edda-Digt om Helge Hjørwardsøn omtales Sone-Galten, der om Jule-Aften blev fremledet, for at man med Haanden paa den kunde aflægge høitidelige Løfter⁵.

Balders Dyrkelse finder man kun omtalt i Fridthjofs Saga, som beretter, at der i Baldershage i Sogn var et stort Tempel for flere Guder, blandt hvilke dog Balder dyrkedes fortrinlig. Det heder, at Stedets Helligdom var saa stor, at ikke alene ingen Bولد der maatte tilføies Mennesker eller Dyr, men ikke engang Karle maatte der have Dugang med Kvinder⁶. Balders Dyrkelse bar altsaa Præget af den Gødhed og Ulykdelighed, hvis Billede han selv var.

¹ Ol. Tr. s. Skalh. II. 49.

² Rafnk. Freysg. s. S. 4, 6, 11.

³ Vatsd. s. 34.

⁴ Herv. s. 14.

⁵ D. æ. Edda: Helgakv. Hjörv. s.

⁶ Fridþ. s. 1.

Om Forsetes Dyrkelse hos Nordmændene har man vel ingen bestemt Efterretning; men man finder derimod, at denne Gud har været ivrig tilbedet af Friserne, og at han har havt et meget helligt Trupel paa en Ø, som var kaldet efter ham Foseteslant, det nuværende Helgoland¹.

Til Brage have de hedenske Nordmænd uidentivt indviet det fyldte Horn, som kaldtes Brage=Hornet, og som i store Gjæstebuder tomtes, idet høitidelige Løfter bleve gjort². Brage, Skalde=Konstens Gud, skulde høre Løfterne om de store Besdrifter, hvis Minde gjennem Skaldenes Mund skulde overleveres til Efterverdenen.

Til Afsynjernes Dyrkelse findes kun enkelte Spor i de gamle Digte og Sagaer. Om en vis Otar hedder det i Edda=Digtet Hyndluljóð, at han stedse troede paa Afsynjerne³. Valkyrjen Sigurdrifa hilser, i det hun vaagner af sin Trylle søvn, Aser og Afsynjer⁴. Konge=Datteren Borgny anraaber Frigg og Freya om at lønne Oddrun, der har staact hende bi i hendes haarde Fødselsmerter og hjulpet til hendes Forløsning⁵. Da Kong Herer og hans Hustru anraabte Guderne om Alfom, hedder det, at Frigg og Odin horte deres Bønner og skjænkede dem en Sø⁶. Den hørdiffe Konge Alfrets Dronning Signy paakaldte Freya, da hun skulde kappes med Kongens anden Hustru Geirhild i Olbrygning. Da Kongen nemlig maatte stille sig ved den ene af dem formedelst deres Uferlighed, havde han erklæret, at ville beholde den, som bryggede det bedste Öl. Signy kom alligevel tilkort for sin Medbeilerinde; thi denne paakaldte Odin, der før havde aabenbaret sig for hende

¹ J. Grimm: Deut. Myth. S. 210—212.

² Snor. Hák. G. s. 16.

³ D. æ. Edda: Hyndl. 10.

⁴ D. æ. Edda: Sigurdrifumál 4.

⁵ D. æ. Edda: Oddrúnargrátr 10.

⁶ Völs. s. 2.

i en vis Høtts Skikkelse, og da han gav hende sit Gytt til Gjør, blev Geirhilds Ol bedre¹.

Frigg og Freya som de høieste af Afsynjerne have uden-
tvivl været fortrinlig dyrkede; deres Billeder siges i et Tempel
paa Jöland at have siddet i Høisædet ligeover for Thors og
Freyss². Da den til Christendommen nyombvendte Jölanding
Hjalte Sleggeson vilde udtrykke sin Foragt for de hedenste
Guder, kaldte han i en Vise Freya en Tæve³; og Halfred
Vandraadeskald nævner i et Vers, som han paa Kong Olaf
Tryggvessons Opfordring gjorde for at vise sit christelige
Sindslag, Freya blandt de Guder, som han havde forladt
for Kristus⁴.

§ 18.

Ringere Guddomme, Gjenstand for Dyrkelse.

Foruden de egentlige Afer bleve ogsaa visse ringere
Guddomme, der dog fra Asetroen havde deres Oprindelse,
af de hedenste Nordmænd ærede og tilbedte. Af denne Klasse
høiere Væsener vare: Difer, Landvætter og Afer.

Navnet Disir (Ett. Dis) betegner egentlig: Gudinder,
men brugtes især om et eget Slags overnaturlige Væsener, der
ogsaa ofte forekomme under Benævnelserne: Hamingjur (Ett.
Hamingja), Lykke-Gudinder, og Fylgjur (Ett. Fylgja), føl-
gende, ledsagende Aander. De vare nær beslægtede med Val-
kyrjerne og Nornerne, især dog med de sidste, hvis Udsendinge
de egentlig ansaaes for at være. Man forestilte sig dem som
kvindelige Væsener, der oftest beskyttende, undertiden ogsaa for-
følgende, ledsagede det enkelte Menneske eller hele Slægter gjen-

¹ Hálfs. s. 1.

² S. af Dropl. sonum. ms. 26.

³ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 217.

⁴ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 170.

men Jorde-Livet. De aabenbarede sig ved vigtige Leiligheder snart for det vaagende Sie, snart i Drømme, i hvilket sidste Tilfælde man og benævnte dem: Drømme-Koner (Draumkonur.)

Da den islandfke Høvding Thorstein Jugemundsson paa Hof i Vatsdalen var buden til Gjæst af en tryllesyndig Kvinde, Groa, der boede i hans Nabolag, drømte han for Gjæstebudet 3 Nætter i Næd, at "den Kone, der havde fulgt ham og hans Frænder," viste sig for ham, og forbød ham at fare. Han adlød hende og blev hjemme tillige med sine Venner. Men den samme Dag, da Gjæstebudet skulde have været, begravede et Fjældstred, fremkaldet ved Groas Trolddom, hendes Huus¹.

Den berømte og mægtige Islænding Viga-Glum drømte en Nat, at han stod paa sin Gaard Tveraa og saa en Kvinde gaae sig imøde, saa stor, at hendes Skuldre naaede Fjældtoppene paa begge Sider af Dalen; og denne Drøm udtydede han saaledes, at nu var hans Morfader den norske Herfer Vigfus død, men Konen var dennes Lykke (hamingja), der gif hoiere end Fjældene, og nu opflog sin Bolig hos Glum².

Da Halfred Wandraadskald laa dødelig syg paa sit Skib, saa man en Kone gaae langs med Skibet. Hun var anselig af Skikkelse og iført Brynje; hun gif over Bølgerne, som var det paa Landjorden. Halfred saa til hende og mærkede, at det var hans Følge-Kone (Skjtsaand); han sagde til hende: "nu erklæret jeg mig skilt fra dig." "Vil du tage mod mig?" spurgte hun Thorvald, Halfreds Broder. Han benegtede det. Da sagde Halfred den Yngre, Skaldens Søn: "Jeg vil tage mod dig³."

Om den haabefulde islandfke Yngling Thidraude

¹ Vatsd. s. 36.

² Viga-Gl. s. 9.

³ Magnusens Eddalære IV. S. 45 efter Halfreds Saga.

Hallsøn hed det endog, at han blev dræbt af sin Vets Difer. Det var nemlig kort før Christendommens Indførelse paa Island, at Thidrandes Fader Hall ved Vinternat holdt et Gjæstebud (udentviol et Dffer=Gilde til Diferens Vre) paa sin Gaard Hof i Alptafjorden. Spaamanden Thorhalle, der var blandt Gjæsterne, forbad Enhver at gaar ud om Natten; thi saadant vilde drage Ulykke efter sig. Da Alle vare gangne til Sengs, blev der tre Gange banket paa Døren; men Ingen agtede det uden Thidrande, der laa Døren nærmest. Han troede det var Gjæster, der ankom, sprang op ved den tredie Banken og gik ud med sit Sværd i Haanden. Da han i Forstningen Intet blev var, sjernede han sig noget fra Døren; men nu hørte han Hestetrampen, og saa ni fortklædte Kvinder med dragne Sværd ride fra Norden, og ni Kvinder i lyse Klæder paa hvide Heste ride fra Sønden over Marken. Han vilde nu ind; men de fortklædte Kvinder kom i Veien for ham og angreb ham; han forsvarede sig tappert, men faldt omsider. En Stund efter vaagnede hans Fader og fandt ham. Man søgte Thidrande og fandt ham snart liggende haardt saaret; han fortalte sit Syn og døde om Morgenen. Den vise Thorhalle forklarede hele denne Begivenhed som et Varsel for en Troes=Forandring. Kvinderne havde været hans Vets Difer; de sorte havde yndet den gamle Tro, som nu snart skulde forjages; de havde villet have en Skat af Vetten, før de forlod den; derfor havde de dræbt Thidrande, hvem de lyse Difer forgjæves havde søgt at forsvare. Men disse samme lyse Difer skulde beskytte Slægten, naar den havde antaget den nye Tro¹.

Islandingen Gisle Surðson fortalte selv, at han havde to Drem=Koner; den ene var stedse venlig mod ham, den anden spaaede ham altid ilde. Da han flakkede om fredløs og ulykkelig, aabenbarede den sidste sig oftest for ham og vilde bestænke ham med Blod; den første trostede ham dog un-

¹ Ol. Tr. s. i Forum. s. 215.

dertiden og viste ham engang sin Bolk, hvor hun lovede ham et lykkelig Dphold efter Døden¹.

Naar et Menneskes Lykke dalede, da tilskreves dette hans Diser's Brede eller Kraftløshed, og da sagde man, at hans Diser vare døde eller havde forladt ham. I Hålf's Saga, i den poetiske Ordverling imellem Hålf's-Kjæmpern Utsteinn og den danske Ulf hiin Røde, siger den første:

“Op skulle vi stande,
ud skulle vi gaac,
stærkt skulle vi
vore Skjolde ryste;
jeg troer vore Diser
hjelmbedækte
hid ere komne
til Danemarck.”

Hvortil Ulf svarer:

“Døde monne alle
eder's Diser være;
Held er veget
fra Hålf's Kjæmper¹!”

I det gamle Edda-Digt Grimni'smaal siger Odin til Kong Geirød, strax før denne falder i sit eget Sværd:

“Jeg ved dit Liv er ledet,
dig Diserne er brede³.”

I Atlamaal siger Glaumbor til sin Mand Gunnar, hvem hun ved Fortællingen om sine uheldvarslende Dromme forgjæves søger at bringe fra den Rejse, paa hvilken han fandt sin Død:

“Jeg troer, at dine Diser
dig have alt forladt⁴.”

¹ Gisl. Surs. s. 22, 24, 30, 33.

² Hålf's s. 15.

³ D. æ. Edda: Grimm. 53.

⁴ D. æ. Edda: Atlam. 25.

Naar det oftere i Sagaerne heder, at en mægtig Mand giver sin Lykke (*hamingja*, *gipta*) til En, som han bortsender i farlige Grinder, eller som han i det Hele vil vel, — et Udtryk, der endog i christelige Tider var brugeligt —, da gjorde man sig vel oprindeligen derved den Tanke, at det ene Menneskes Difer i saadant Tilfælde for en Tid eller for bestandig ogsaa tog den anden under sin Varetægt. Da den islandske Høvding Høskuld paa sin Døds seng stiftede sit Gods mellem sine Søner, men ei kunde lade sin uægte Son Olaf, hvem han elskede høiest, gaae i lige Arv med sine øvrige Søner mod disses Vilje, saa skjænkede han ham, foruden nogle kostbareklenodier, sin og sine Frænders Lykke (*gipta*); han vidste vel — lagde han til — at den ogsaa allerede havde taget Plads hos Olaf¹. Da den norske Konge Olaf Haralds søn sendte sin Stallare Bjorn i et vanskeligt Grinde til Sverige, bad Bjorns ledsager, Jøslendingen Hjalte Skjeggese, der dog var Christen, at Kongen vilde give dem sin Lykke (*hamingja*) med paa deres Færd; og Kongen svarede, at han skulde gjøre dette, hvis det ellers havde noget at betyde².

Udtrykkene *kynfylgja* (Slægtsfylgje) og *ættarfylgjur*, som undertiden i Sagaerne forekomme i Petydning af den Klogskab eller Kraft, der var en eller anden Slægt egen³, peget hen til Troen paa ledsagende og beskyttende Aander som Ophav til Slægtens fortrinlige Egenskaber.

Da Troen paa saadanne Difer eller Skytsgubinder var saa almindelig blandt de hedenske Nordmænd, var intet naturligere, end at man ved Dyrkelse søgte at beholde og bestyrke disse Væseners Gunst. Hertil sigtede udentvivl de saakaldte *Disa-blót* eller *Dise=Dffringer*, som paa mange Steder omtales i Sagaerne, og som synes især at have været holdne om

¹ Laxd. s. 26.

² Snor. Ol. Hel. s. 68.

³ Völs. s. 4; þord. Hred. s. 8.

Høsten ved Vinternat. Om de søgniffe Konger Helge og Haldan, Belcs Søner, heder det, at de vare til Dife=Blot i Balderhages Tempel, da Fridthjof bragte dem Skatten fra Drknoerne, og som en Deel af samme Tempel omtales en egen Bygning under Navn af Disarsalr d. e. Dife=Sal¹. Upsala=Kongen Adils kom af Dage derved, at hans Hest styrtede under ham, da han ved et Dife=Blot red om i Difesalen². Alfchild, en Datter af Kong Alf i Alfheim, blev bortført af Starkad, da hun ved et stort Dife=Blot, som hendes Fader en Høst holdt, om Natten bestænkte Altrene med Blod³. Den norske Konge Erik Blodøxe og hans Dronning Sunhild holdt Dife=Blot paa en Kongsgaard paa Utley ved det vestlige Norge⁴; og om den norske Hersker Vigfus heder det, at han ved Vinter=Nat holdt stort Gjøstebud og Dife=Blot, hvilken Høitid alle hans Folk skulde erindre⁵.

Til denne Klasse af Guddomme maa man uidentviol henregne et Par Væsener, der flere Gange omtales i vore gamle Sagaer som Gjenstand for Dyrkelse, uden at man dog finder dem nævnte blandt de egentlige Guder; det er Søstrene Thorgerd Hørgabrud og Yrp. Om Thorgerd, der oftest nævnes, heder det, at hun var en Datter af en Konge Haulge (den Hellige) efter hvem Halogaland skal have faaet sit Navn. Baade Fader og Datter bleve dyrkede ved Offeringer, og Haulges Gravhaug var opkastet i vejlende Lag af Guld og Sølv, og af Muld og Steen⁶. Denne Fortælling antyder vel neppe andet, end at Thorgerd var en Guddom egen for Hølygerne, eller rettere for den fra Halogaland stammende mærkelige Æt af Lade=Jarler, altsaa deres Dis eller Skytgubinde. Af den berømteste Mand af denne Æt, Haakon

¹ Fridþ. s. 5 og 9.

² Snor. Yngl. s. 33.

³ Hervar. s. 1.

⁴ Eg. s. 44.

⁵ Vigagl. s. 6.

⁶ D. y. Edda: Skálda 44.

Sigurðsson Jarl, finder man, at hun er bleven særdeles dyrket. Til hende, hedet det, offrede han under Slaget mod Jomsvilingerne sin syvaarige Søn for at erholde hendes Hjælp. Hun indfandt sig ogsaa i et rasede Haglveir fra Norden, og Fienderne troede at see baade hende og hendes Søster Dyr paa Jarlens Skib; en Pil fløi fra huer deres Finger, og huer Pil blev en Mands Bane¹. I Gudbrandsdalen dyrkedes hun og Dyr tilligemed Thor i et Gudehuus, som Haakon Jarl og Hovdingen Gudbrand ciede i Fællesskab². I det vestlige Norge havde han ligeledes et Tempel, paa det prægtigste indrettet, i hvilket samme Haakon Jarl tilbød hende med den høieste Hærfrygt³. Endog paa Island dyrkedes Thorgerd tilligemed flere Guder, i et Tempel ved Dvørs-Band og ansaaes som en Skjtskaand for Hovdingen Grimket og hans Slægt, der stammede fra Orkadal⁴. Thorgerds almindelige Tilnavn Hörgra-brúdr betegner Altrenes eller Offerstedernes Brud (af hörgr Altar, Offerreds), og antyder hendes fornæmte Hellighed; hun benævnes og Haulgabrúdr, hvilket Tilnavn uden tvivl betegner Hølehyernes Brud eller Gudinde.

Benævnelsen Fylgja, der ofte, som af det Føregaaende viser sig, var eensdydende med Dis eller Hamingja, brugtes ogsaa, og det endnu hyppigere om et Slags Væsener, som i Dyr-Skikkelse troedes at ledsage, eller egentlig gaae forud for Menneskene. Man har uden tvivl tænkt sig disse Fylgjere som ringere Aander, end de egentlige Diser eller Hamingjer, og der findes neppe noget Spor til, at de have været Gjenstand for Dyrkelse. Hvert Menneske troedes at have sin Dyr-Fylgje, og man finder oftest, at man har tænkt sig Dyret paa en Maade svarende til Menneskets Charakter eller Stilling.

¹ Jomsv. s. Rbh. 1824. c. 14; Fornm. s. XI. S. 134; Ol. Tr. s. i Fornm. s. 90.

² Njáls s. 89.

³ Færeying. s. 23.

⁴ S. af Hörði I, 18.

Eftige Følk siges saaledes at have Røve til Følger; vilde Kriger: Ulve; kraftfulde Høvdinge: Orne, Dyr, Bjørne eller andre stærke Dyr¹. De Menneſker, ſom havde kraftfulde Følger, vare vanſteligere at beſeire og mere frygtede, end de, der havde ſvage. „Brodrene have stærke Følger (rammar fylgjur)“ ſagde den iſlandſke Troldmand Thorolf om Jagemunds Sønner fra Hof, da han forudsaa, at diſe vilde angribe ham². Tilſedeſ ſagde Oldingen Biſil, da det i Dromme var ham aabenbaret, at Kong Frode nærmede ſig hans Bolig for at opſøge ſine Brodersønner, Hroar og Helge, hvilke Biſil ſkjulte for hans Efterſtræbelſer: „Store og mægtige Følger ere hidkomne til Den!“³ Den viſe Iſlænding Einarr Eyolfſſon drømte, at han ſaa en herlig Kærtornet Dre gaar opad Ghaſſjorden, og da den kom til Gaarden Mødruvold, gik den til hvert Huus, og omſider til Hølsædet, hvor den faldt ded ned. Einarr ſagde, at Drommen var betydningſfuld, og at det var en Mands Følger, ſom havde viiſt ſig. Samme Dag kom ogſaa hans Broder Gudmund den Mægtige hjem fra en Rejſe til ſin Gaard Mødruvold, og døde pludſeligen kort efterat han havde ſat ſig i Hølsædet⁴.

Følgerne viſte ſig ofteſt i Dromme. I Edda-Digtet Alla-mål, hvor Koſtbera fortæller ſin Mand, Høgne, ſine nheldvarſlende Dromme, ſiger hun blandt andet: „mig tyktes gjennem Huſet der fløi en Orn; jeg troede, at Atles Ham det var“⁵. Da Dromning Aud fortalte ſin Mand, Kong Hørek, at hun havde drømt om en Hjort, der blev dræbt af en Drage, da ſagde Hørek: „Du har ſeet Kongers Følger“⁶.

¹ Njáls s. 23, 61; Völs. s. 34; Örvar-Odds s. 4; Þorst. Vik. s. 12 o. m. fl. St.

² Vatsd., s. 30.

³ Hrólf Kr. s. 2.

⁴ Liósvetn. s. 21.

⁵ D. æ. Edda: Atlam. 19.

⁶ Sögubrot. 2.

Fylgjerne viste sig især som Forbud for de Menneskers Komme, hvem de tilhørte, og pludselig stærk Søvnighed troedes at bebude disse Væsners Nærmelse. Det heder saaledes om Troldmanden Ewan, at han gispede og sagde: „nu nærme sig (svækja at) Døvlis Fylgjer ¹.“

Undertiden saaes ogsaa Fylgjerne af Mennesker i en vaa-gende Tilstand, men det var da kun af dem, der vare begavede med en overnaturlig Sands. Der fortælles om den vise Fjælending Nial, at han en Nat ei vilde lægge sig til at sove, men gik urolig ud og ind. Da man spurgte ham, hvoraf dette kom, svarede han: „Mangt bæres mig for Dic; jeg seer mange grimme Fylgjer af Gunnars Fiender.“ Samme Nat blev ogsaa hans Ven Gunnar af Hlidarende angreben af sine Uvenner ². Da Drengen Thorstein, siden kaldet Drefod, engang løb ind paa Gulvet i sine Fosterforældres Hus og der faldt, begyndte en vis Dding, Geiter, som just var tilstede, at lee. Drengen spurgte ham om Marsagen, og han svarede: „Jeg saa, hvad du ikke saa: en Hvidbjørn=Ung løb foran dig ind i Stuen, og over den faldt du.“ Af dette Syn udledede Ddingen, at Thorstein var af fornemmere St, end man almindelig antog ³.

Hvad Diserne vare for det enkelte Menneske og den enkelte Slægt, det troedes Landvættene (Landvættir, Lands-Ekysaander; af vættir eller vætt, Væsen, Aand) at være for hele Landskaber og disses Indbyggere, dog saaledes at de egentlig vare bundne til Stedet, ikke til Befolkningen, med hvilken de kun stode i Forbindelse, forsaavidt den beboede en vis Egn.

Det er høist rimeligt, at de hedenske Nordmænd have tænkt deres Fædreland under en af Afernes, maaskee Thor, sær-

¹ Niäls s. 12; Finnboga Ram. s. 41.

² Niäls s. 70.

³ Fornm. s. III. S. 113. — Om Diser og Fylgjer findes fortræffelige Oplysninger i Magnusens Eddalære IV. S. 35—49.

deles Beskyttelse, og at det er denne Skytsgud, Stalden Egil Skallagrimsøn mener ved den Land-Ud, hvis Fiendskab han i et Digt onsker over Kong Erik Blodøxe¹. Landvætterne derimod vare ringere Væsener, der beskyttede Landets mindre Dele, og af hvis Gunst Indbyggernes Lykke i høi Grad afhang. Man var derfor omhyggelig for ikke at forstyrre Landvætternes Ro. Derfra skriver sig den Bestemmelse, der indtog den første Plads i Islands hedenste Love: „at Ingen skulde have Skib i Havet med Hoveder paa Forstavnen; men hvis man havde det, da skulde man tage Hovederne af, før man kom Landet i Syne, og ei seile til Landet med gabende Hoveder og opspilede Tryner, at ei Landvætterne derved skulde skræmmes.“ At en lignende Tro har fundet Sted i Norge, derom vidner Egil Skallagrimsøns Fremfærd, da han vilde hevne sig paa Kong Erik Blodøxe og Dronning Gunhild. Han gik op — heder det — paa en D ved Norges Kyst, nedstak en Hæsseltang i en Klipperevne, som vendte mod Landet, og fæstede et Hæstehoved paa Stangen. „Her — sagde han derpaa — reiser jeg en Ridstang og vender Ridet mod Kong Erik og Dronning Gunhild.“ Han vendte Hovedet mod Landet og vedblev: „Jeg vender dette Rid mod de Landvætter, som beboe dette Land, saa at de alle fare vildt omkring uden at kunne finde sit Hjem, saalænge indtil de have drevet Kong Erik og Dronning Gunhild af Landet². Landvætternes Fiendskab har man saaledes uden tvivl troet forvoldte Kong Eriks senere Ulykke, da han med Kone og Børn maatte flygte fra Norge.

Man troede paa den anden Side, at den Mand, som stod i Landvætternes Under, nød en særdeles Lykke. Saaledes fortælles der om Islændingen Bjørn, en Søn af Landnamsmanden Melde = Guup, at han gjorde Forbund med en Bjergaand (berghúi), der aabenbarede sig for ham i Drømme,

¹ Eg. s. 58.

² Eg. s. 60.

og fra den Stund af formeredes Hjorns Kvarg utvædigen. Det bed desuden at huffe Mænd (ófreskir menn, Mænd begavede med et overnaturligt Syn) saae, hvorledes alle Landvætter ledsagede Bjørn, naar han drog til Thinge, og hans Brodre, naar de droge paa Fiskeri¹.

Landvættene troedes at være af forskjellige Skikkelser; isomsteds var det store Dyr, somsteds igjen Kjemper. Da den danske Konge Harald Gormsøn havde i Tanke at angribe Island, sendte han — som det heder — i Forveien en tryllekyndig Mand did for at udspæde Landet. Troldmanden foer i en Hvals Skikkelse, men fandt alle Fjælde og Høie paa Den fulde af Landvætter baade store og smaa. Da han kom til Vopnassjorden og der vilde gaae op, mødte ham oppe fra Dalen en stor Drage med mange Drine og Padder i Følge, hvilke blæste Edder paa Troldmanden og nødte ham til at fly. Da han kom til Gya-Fjord, fløi mod ham en Fugl saa stor, at dens Vinget naaede Fjældene paa begge Dalens Sider, og en Mængde store og smaa Fugle fulgte den. I Breidassjorden traf han en stor Tyr, der vadede ud i Havet og brølede rædsomt; mange Landvætter ledsagede den. Ved Reikjavæsk saa han endelig en Bjerg-Rise med en Jern-Stav i Haanden, dens Hoved kneisede over Fjeldtoppene og mange Jotner fulgte den. Beretningen om disse Dens mægtige Skytkaander skal have bidraget sit til at affrætte Kong Harald fra det paatænkte Islands-Toq².

Landvættene har man ganske vist i Norge og paa Island hyppigt tænkt sig som henhørende til Jotnernes Art, og da som fortrinnsviis boende i Fjældene. At betragte Jotnenvæsener paa en vis Maade som Landets endnu virksomme Udbesiddere med Hensyn til den døde Natur, var fuldkommen stemmende med Aftroens Læresætninger; og at man, skjønt man overhovedet erkjendte Jotnerne for endte Væsener, alligevel

¹ Lndnh. IV. 12.

² Snor. Ol. Tr. s 37.

ved et Slags Dyrkelse stræbte at gjøre sig den enkelte af dem til Ven, inden hvis Omraade man boede, og hvis Indflydelse man idelig troede sig at føle, — dette var kun en naturlig Folge af Hedningens sædvanlige Opfatning af overnaturlige Væsener i Almindelighed og disses Virksomhed i Menneskelivet.

Det tredje Slags ringere guddommelige Væsener, som de hedenske Nordmænd dyrkede, var Alferne (Álfr, Aand, Æt. Álfar). Troen paa dem hviler aldeles paa Alselæren, der fremstiller Alfer som Beboere baade af det Jorden nærmest omgivende Luftstrøg og af Jordens Indre. De første kaldtes egentlig Lys-Alfer (Ljósálfar), de sidste Svart-Alfer (Dökkálfar)¹; men begge Klasser ere uidentviol tidlig i Folketroen blevene blandede, og man forestillede sig almindelig, som det lader, de jordiske Alfer hverken som sorte eller som onde. Man troede, at de i sit hele Væsen og Udseende lignede Menneskene, og at de havde sin Bolig i Hauge. De viste sig skundom og ansaaes for at kunne virke baade Gavn og Skade for de Mennesker, der boede i deres Nærhed. Man søgte derfor at vinde deres Venstabs ved Offeringer (Álfablót) og ved Tjenester, naar de kunde forlange det.

Da Islændingen Thorvard Gysteinsøn var bleven haardt saaret i en Holmgang med Kormak Mugmundsøn, og hans Saar vanskelig vilde læges, henvendte han sig til en vis Thor-dis Spaakone for at søge Raad. Hun sagde, at kort derfra var en Haug, i hvilken Alfer boede. Han skulde faae Blodet af den Dre, hvilken Kormak efter almindelig Etik havde slagtet som et Offer efter Holmgangen; med dette Blod skulde han bestænke Haugen og tillige gjøre Alferne et Gjæstebud af Kjødet; da vilde han blive helbredet. Hendes Raad blev fulgt, og Thorvard kom hastig igjen til sin Forlighed². — Daaf den Helliges Skald Sighvæt vilde paa sin Reise gjennem Gotland have Nattely paa en Gaard, men Husmoderen, der stod

¹ D. y. Edda: Gylfg. 17.

² Korm. s. 22,

i Døren, forhød ham at komme ind, da der just blev holdet „Alfe=Blot“ eller offret til Alfene¹. — I Gange=Nols Saga, der rigtignok er et Eventyr digtet i 14de Aarhundrede, men dog i enkelte Stykker kan oplyse ældre Tiders Sæder og Tænkemaade, findes ogsaa et Træk af Aftroen. Da Sagaens Helt Nolf længe har forfulgt en Hjort, som det er ham paa=lagt at fange, kommer han ensider mod Aftenen til en Dyrydning i Skoven, og ser her en stien græsbevoren Haug. Da han nærmer sig den, aabnes Haugen, og en aldrende Kvinde i blaa Raabe træder ud. Hun beklager Nolf for den sorgjæves Moie han har havt, men lover at skaffe ham Hjorten, som hun eier, hvis han vil følge hende ind i Haugen og hjælpe hendes Datter, der i 19 Dage har ligget i Fødsels=Smerter og ei kan blive forløst, før et virkeligt Menneske (menneske=maadr) rører ved hende. Nolf fulgte Aftroen og kom ind i et stjønt Herberge. Den syge Kvinde blev forløst, da han berørte hende, og han erholdt til Gjengjæld Hjorten samt en Guldring².

Udentviol ere oftest Diserne, og undertiden maaskee ogsaa Landvætterne, blevne regnede til Alfernes Slægt.

Alfe=Troen har vedligeholdt sig indtil vore Tider i Norge og paa Island i Troen paa Gulder= eller rettere Gulde=Folk (stjulte, usynlige Folk), ligesom i Danmark i Troen paa Elle=Folk.

§ 19.

Gudebilleder.

Nordmændene havde, som de fleste andre hedenske Folkeslag, Billeder af deres Guder. Hensigten med disse Billeder var uden=tvivl oprindeligen den at anstueliggjøre Gudernes Egenstaber og derved fæste Andagten hos den mindre Oplyste. Men senere

¹ Snor. Ol. Hel. s. 92.

² Gaungu-Hr. s. 15.

blev Billedet, i det mindste af den større Hob, forverlet med selve Guddommen, anset for belivet og besjælet af denne, og saaledes Gjenstand for den Dyrkelse, som egentlig skyldtes det høiere Væsen, hvilket derved skulde betegnes. Saaledes opstod Billeddyrkelsen hos Nordmændene som hos saamange andre Folketsæd, og blev en rig Kilde for den groveste Døvtro.

Hvor raa end den bildende Kunst hos vore hedenske Forsædres maa antages at have været, i Sammenligning med hvad den var hos Grækere og Romere, og hvad den nu er hos Europas dannede Folketslag, saa var den dog vist allerede tidlig tilstrækkelig til at danne i en eller anden Materie en Lignelse af den legemlige Form, under hvilken man tænkte sig de forskjellige Guder. Disse Gudebilleder vare, som det synes, almindelig af Træ, stundom af Metal, men vist nok sjælden af Steen. De kaldtes god, Guder, eller skurdgod, udskarne Guder; dog skriver denne sidste Benævnelse sig maaskee fra de christelige Læder, da man søgte at kaste al mulig Foragt paa Afgudsdyrkelsen. Ingen saadanne Billeder ere bevarede, som med Visshed kunne antages for Levninger fra Afgudsdyrkelsen, hvilket vel deels har sin Grund i de første Christendoms=Læreres Iver for at tilintetgjøre alle Gudebilleder, deels i den mindre varige Materie, af hvilken disse oftest vare dannede, deels uidentivl ogsaa i Mangelen paa virkelig Skjønhed hos dem, i det de nemlig, naar Troen paa deres Hellighed var borte, ei længer som blotte Kunstværker kunde begejstre. Det er saaledes af gamle skriftlige Efterretninger alene og især af vore Sagaer, at vi kunne øse nogen Kundskab om den nærmere Beskaffenhed af vore hedenske Forsædres Afguds billeder.

Naar disse omtales, da beskrives de altid som værende i Menneske=Lignelse, snart i fuld Størrelse, snart mindre, af Udseende og med Attributioner svarende til de Guders formcentlige Væsen og Egenheder, som de skulde forestille. De store Billeder, der havde deres Plads i Templerne, vare ofte behængte med Klæder og Kostbarheder, og stode almindelig paa en Forhøining eller et Fodstykke, staller eller hjaller, der tillige synes at have

tjent som Altar. Stundom havde man ogsaa Gudbilleder i Forstavnen paa Krigsskibene maaskee som et Slags Gallien. Mindre Billeder bar man hos sig som Amuleter.

I det gamle Tempel ved Upsal vare, efter Adam af Bremens Vidnesbyrd, Billeder opstillede af Thor, Odin (Wodan) og Frey (Fricco). Den Førstes Billede havde den fornemste Plads i Midten; de to Andres stode hvert paa sin Side. Thor var forestillet med et Scepter (udentvielt Hammeren) i Haanden; Odin, som Krigens Gud, var bevæbnet, og Frey, i Egenkab af Frugtbarhedens Gud, var afbildet som en Priapus¹. Odins Billeder omtales ellers ikke særskilt i Sagaerne; men desto hyppigere Thors. I Hoved-Hofet eller Templet paa Mæren i Jndre-Thronheim indtog Thors Billede den fornemste Plads. Billedet var stort og rigt prydet med Guld og Sølv. Guden var forestillet siddende i en prægtig Kjærre, for hvilken to kunstigen udarbejdede Gedebukke af Træ vare spændte. Baade Kjærren og Bukkene stode paa Hjul, og om Bukkenes Horn var slunget en Kjæde af Sølv, med hvilken man drog det hele Billede. Alt skal have været saa vel gjort, at det vakte Kong Olaf Tryggvessonens Forundring, da han traadte ind i Templet².

I et Hof paa Hundtherp i Gudbrandsdalen stod et stort, meget hædret Thorsbillede; det var af Træ, hult indvendig og i Menneffe-Bjeldelse; det var smykket med Guld og Sølv, havde en Hammer i Haanden og stod paa en Forheining (hjallr). Dette Billede forte Bønderne med megen Høitidelighed ud mod Olaf den Hellige, da han kom til Gudbrandsdalen for at kristne dem; men Olaf led en af sine Mænd knuse det³. Et Thorsbillede af Træ stod blandt flere Afgudsbilleder, alle paa Forheininger (stallar), i et Hof

¹ Ad. Brem. de situ Daniæ c. 233.

² Ol. Tr. s. Skalh. II. 24.

³ Snor. Ol. Hæl. s. 118—119; Ol. Hæl. s. i Fornm. s. IV. 107—108.

i Throndheim, hvilket en rig Pende, Finn, eiede¹. I det Hof i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dale=Gudbrand eiede tilsammen, var Thor forestillet paa en Kjerre og prydet med Guldringe. Sammensteds var og Haakons Stytgudeindes, Thorgerd Hørgabruds, Billede i siddende Stilling, saa stort som et voxent Menneske, med Fald (et Slags Hovedtøi) paa Hovedet og en Guldring paa Armen. Ders, Thorgerds Søsters, Billede fandtes der ogsaa, og havde ligeledes en Guldring paa Armen². I et andet Tempel, som Haakon Jarl eiede, stod Thorgerd Hørgabruds Billede paa en Forhøining (stallr); det var prægtig smykket og havde en Guldring paa Armen³. I Valdershage=Templet i Eogn siges der at have været mange Alf gudsbilleder, blandt hvilke Valders udtrykkelig nævnes⁴. Mange Alf gudsbilleder emtales ogsaa i et Tempel ved Olves-Band paa Jöland⁵. I et andet Tempel paa Jöland, tilhørende en vis Berse, sad Frey og Thor i Høisædet, og ligeover for dem Frigg og Freya; disse Gudebilleder vare iførte Klæder og Prydelser af Guld og Sølv⁶. Erik Haakonsøn Jarl havde i Begyndelsen af Evolder=Slaget Thors Billede i Forstavnen paa sit Skib, men lod det siden borttage og et Crucifix sætte i Stedet⁷. Føstbrødre=Saga omtaler en Stel, paa hvis Læner eller Side-stolper Thors Billede med Hammer i Haanden var udstaaet⁸. Et meget anseet Freys Billede af Træ fandtes i et Tempel i Throndheim, hvilket Billede Kong Olaf Trygvæson jønder=huggede i Vendernes Paasyn⁹. Den agdiffe Konge Kjetve

¹ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 202—203.

² Niáls s. 89.

³ Færeys. s. 23; Ol. Tr. s. i Fornm. s. 184.

⁴ Friðþ. s. 9.

⁵ Hörds. s. 18.

⁶ Dropl. s. s. 26.

⁷ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 252—253.

⁸ Føstbr. s. 38.

⁹ Ol. Tr. s. Skalh. II. 49—50.

hiin Rige, der stred mod Harald Haarfager i Hæfersfjord, havde en Lod, paa hvilken Guden Frey var afbildet i Sølv. Dette Akenodie, som han holdt i stor Ære, faldt efter Slaget i Kong Haralds Hænder, og han bortstjænkede det til sin Ven, Høvdingen Ingemund Thorsteinsøn, der siden bar Billedet i en Pung og holdt det høit i Ægt ¹. Dette sidstnævnte Billede har rimeligviis været baaret som en Amulet, og det samme har uden tvivl ofte været Tilfælde med de Guld = Bracteater, som man finder i Gravhauge og i Jorden, paa hvilke Menneſte- og Dyr = Billeder, hvis Betydning det nu er umuligt at bestemme, findes, og som tillige ere forsynede med en Hæmpe for at fæstes i Halskjæder.

Der omtales ogsaa Billeder af Deig eller Leer i Menneſtelignelse, hvilke endnu efter Christendommens Indførelse vare Gjenstand for hemmelig Dyrtelse ².

Hvor stor isvrigt Dveretroen med Hensyn til Afguds-billederne har været hos mange af de hedenske Nordmænd, derom vidne flere Træk i Sagaerne, ihvorvel man ogsaa maa tilstaae, at de første christelige Læreres egen Dveretro og blinde Iver kan have frembragt adskillig Dverdrivelse i disse Beretninger. For Thors Billede i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag Mad, og troede, at Guden fortærede denne ³. Om Thorgerd Hørgabruds Billede fortælles, at det tilkjendegav Haakon Jarl Gudindens Velbehag med hans Offere ved at bøie sin Arm saaledes, at han kunde faae astrullet den ene Guldring, som prydede samme ⁴. Et Thors Billede paa Raudsey ved Naumudal beskrives som saaledes fortryllet (magnal) ved Offringer, at det kunde tale med sin Dyrker, Raud, og ledsage ham omkring paa Ben, at det kunde frembringe

¹ Vatsd. s. 9—10.

² „Mathblót eða leirblót gort i mannsliki af leiri eða af deigi.“ Eldre Eidsf. Th. Christenret 24; i Norges gamle Love I. S. 383.

³ Snor. Ol. Hel. s. 118.

⁴ Færeyg. s. 23; Ol. Tr. s. i Fornm s. 184.

Etorm ved at puste i Skjægget, ja at det kunde trække Krog med Kong Olaf Trygvesson over en Ild, i hvilken Leg det dog kom til kort, styrtede i Ilden og fortæredes ¹. Da Dale-Gudbrand saa sit Tempel opbrændt og Gude-Billederne liggende uskadede ude paa Marken, udbrod han: „stor Magt er vore Guder givne, at de selv ere gangne ud af Ilden!“ Haakon Jarl derimod var her mindre forblindet: „Guderne — sagde han — have ikke gjort dette; et Menneſke har opbrændt Huset og baaret Guderne ud.“ Ugjerningen var ogsaa begaaet af en Islænding Hrap, der en Tid havde opholdt sig hos Gudbrand ². Om Islændingen Grimkel heder det, at han saa Gudebillederne i sit Hof ifærd med at flytte bort fra deres Sæder af Misnoie med hans Søn Hord ³. Om et Freys Billede i Sverige skal Bønderne der have havt den Tro, at det havde ægteſkabelig Omgang med en Kvinde, der opvartede det ⁴.

Der gaves ellers foruden de egentlige Afguds-billeder et Slags hellige Billeder, der i Hedenſkabet fandtes i enhver Nordmands Huus, nemlig de ſaakaldte Dndveges=Suler (Dndvegis-sulur) eller Høisædes=Piller, ſtundom ogsaa, ſom det ſynes, benævnte Setſtokker (setstokkar). Dette var to høie tilhugne Træſtolper, af hvilke een ſtod paa hver Side af Huusbondens Høisæde, og hvis nederſte Guder vare nedgravne i Jorden ⁵. Dndveges=Sulerne anſaaes for særdeles hellige, man kan næſten ſige for et Slags Huusguder. Det var en almindelig Skik blandt de Nordmænd, der forlode deres Fædreland for at nedſætte ſig paa Island, at medtage Dndveges=Sulerne fra deres gamle Hjem, og naar de ſil Island i Sigte, da at laſte dem overbord, og ſiden vælge Boſtab, hvor de fandt dem drevne i Land. Saaledes gjorde Ingolf, den førſte

¹ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 145, 150.

² Níals s. 79.

³ Hórds s. 18.

⁴ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 173.

⁵ Vatsd. s. 15.

Nordmand, der tog fast Bolig paa Island ¹. Om Landnamsmanden Bjørn Ketilsøn fra Sogn heder det, at, da han ved Ankomsten til Island fandt sine Dndveges=Suler drevne ind i en Vig, det syntes ham, at Bostad der var ham anvist ². Samme Anviisning fulgte ogsaa hans Søster Aud i at vælge sin Bolig ³. Landnamsmanden Thord Grappson havde allerede i 10 til 15 Aar boet paa Islands østlige Side, da han fik spørge, at hans Dndveges=Suler vare drevne i Land paa Dens vestlige Kyst; og strax solgte han sin Gaard for at flytte did ⁴. Ligeledes gjorde en anden af Islands Landnamsmænd, Lomund hiin Gamle fra Bors ⁵. Da Erik Rode, der fra Fæderen var dragen over til Island, havde laant en anden Islænder, Thorgest, sine Setstokker — hvilket Navn vel betegner det samme som Dndveges=Suler — og ikke kunde faae dem tilbage, gav dette Anledning til en Strid, der kostede mange af begges Tilhængere Livet, og omsider voldte Eriks Landsforviisning og Nedsættelse paa Gronland ⁶. Halstein Thorolsøn, der nedsatte sig i Islands vestlige Deel, offrede til Thor og gav ham (indviede i hans Tjeneste?) sin Søn, for at Guden skulde sende ham Dndveges=Suler; da, heder det, drev der op paa hans Grund et Træ, 63 Alen langt og 2 Færne tykt, af hvilket ikke alene han, men hele det nærmeste Nabolag fik Dndveges=Suler ⁷.

Det er sandsynligt, at ofte en eller anden Guds Billede har været udfaaaret paa Dndveges=Sulerne, og at dette har bidraget noget til den Grefrygt, man bar for dem. Man finder i det mindste, at dette har været Tilfælde med de Dnd=

¹ Lndnb. I. 8.

² Laxd. s. 3.

³ Laxd. s. 5; Korm. s. 2.

⁴ Lndnb. I. 10.

⁵ Lndnb. IV. 5.

⁶ Lndnb. II. 14.

⁷ Lndnb. II. 23.

veges=Suler, som undertiden fandtes i Templerne. Saaledes berettes det, at Thors Billede var udskaaet paa den ene af de Dndveges=Suler, som havde staaet i Thors Tempel paa Den Moster i Norge, og efter hvis Anviisning den islandske Landnamsmænd Thorolf Mostarsteg tog Bolig ¹.

§ 20.

Hellige Bygninger.

Af hellige Bygninger, bestemte til Gudernes Dyrelse, omtales to Slags som almindelige, nemlig Hørg og Hof.

Hørg (hörgr fl. hörgar) nævnes ofte i de gamle Digte, Sagaer og Love ², men beskrives ikke nøie; dog skjænes det fra Hof, hvilket sidste var Benævnelser for de egentlige Templer ³. Hørgerne vare — saavidt kjønnes — et Slags Steen=Altare eller af Stene indbegnede Dffersteder under aaben Himmel. De vare helligede visse Guddomme, ansaaes maaskee stundom, naar de bestode af enkelte Stene, for Gudebilleder, og oversmurtet ved Dffringerne med Blod. Saaledes hedder det i Edda=Digtet Hyndluliod, hvor Freya indføres talende om sin Yndling Dttar:

Hørg han mig satte
opført af Stene,
nu ere de Stene
vordue til Glar;
med friskt Dreblood
han dem bestankte;
altid troede Dttar
paa Afhyner ⁴.

Om Kongedatteren Alfild hedder det, at hun blev bortført af Starkad, da hun ved en Dffring til Diferne om Matten be-

¹ Eyrb. s. 4.

² Ludnb. II. 16; Örv. Odds s. 29; ældre Gulath. l. c. 29.

³ D. æ. Edda: Völuspá 7; Vafprn. 38; Helgakv. Hjörv. 1.

⁴ D. æ. Edda: Hyndlul. 10.

smurte Hørgen med Blod ¹. Vi see rimeligviis endnu Levninger af saadanne Hørg'er i mange af de Steensætninger, som findes baade i Norge og dets Nabolande. Især er det sandsynligt, at de Steentredse, der bestaae af store oventil noget tilspidsede og i maadelige Mellemrum fra hinanden opstillede Stene, have hørt til dette Slags Offersteder, og Stenene maaskee forestillet de der dyrkede Guders Billeder. Deslige Offersteders store Simpeltid berettiger iøvrigt til at antage dem for en ældre Indretning end de egentlige Templer ².

De hedenske Nordmænds Templer benævntes almindeligst hof; de kaldtes ogsaa godahús (Gudehuse) eller blóthús (Offerhuse). Ingen af disse Bygninger staae nu, saavidt vides, tilbage, ei engang Ruiner af dem, der kunne give os Begreb om deres Indretning; thi Christendommens første Udbredere vare omhyggelige for at faae enhver saadan Bygning ødelagt, eller i det mindste omdannet til en Christen Kirke, under hvilken Forvandling den ældre Form snart blev ukjendelig. Man maa saaledes lade sig nøie med gamle Beskrivelser, og af disse findes i vore Sagaer nogle temmelig fuldstændige.

Da den norske Høvding Thorolf Mostrarfæg forlod Norge for at nedsette sig paa Island, nedrev han det Thors Tempel paa Den Moster, som han havde forestaaet, og medtog det meste af Tømmeret, samt Mulden under den Forhøining, paa hvilken Thors Billede havde siddet. Da han var kommen til Island, og der efter Thors Anviisning — egentlig efter Anviisning af Templets Ondveges = Suler, paa hvilke Thors Billede var udskåret ³ — havde taget Bolig ved Thorsnæs paa Breidafjordens sydlige Side, lod han her reise et stort Hof af samme Tømmer og rimeligviis i samme Form som det

¹ Herv. s. 1.

² Om Betydningen af Navnet hørg'r kan ellers eftersees Glossariet til første og anden Deel af den arnamagn. Udgave af den ældre Edda, samt Ihre: Gloss. Sviog. under Ordet Hørg.

³ Ifr. § 19.

nedtagne Tempel paa Møster. Døren til dette Hof var paa Sidevæggen nær den ene Ende; indenfor Døren stode Indveges = Sulerne, og i dem vare Nagler, der kaldtes Gude = Nagler (reginaglar), men om hvis Betydning der ibrigt ingen Oplysning gives. Indenfor dette Hus var et andet, lig Choret i de kristelige Kirker, og her stod midt paa Gulvet en Forhøining (stallr) og et Altar (rimeligviis en Forhøining, der tillige tjente til Altar), paa hvilket laa en Ring uden Sammenføining (hringr móllaus) af 2 Dørs Bægt; ved den skulde alle Eder aflægges, og den skulde Høvdningen have paa Haanden (el. Armen). ved alle Sammenkomster. Paa Forhøiningen skulde ogsaa staae en Laut = Bolle (Differblods Bolle) og deri en Laut = Teen ligesom en Stænke Kof, med hvilken man skulde stænke af Bollen det Blod, der blev kaldet Laut, og var af de Dyr, som bleve Guderne ofrede. Rundt omkring Forhøiningen vare Gudebillederne opstillede i det mindre Hus (askúsit). I Nærheden var en Dom = Ring, i hvilken Mennesker bleve domte til at offres; og i denne Ring stod Thors = Stenen, over hvilken de bleve knuste (deres Høg knækket?), der skulde offres. Endnu længe efter Christendommens Indførelse troede man at see Blod = Spor paa Stenen¹.

Den islandske Hovding Thorgrim, en Søn af Nordmanden Helge Bjola, var en stor Blotmand. Han led paa Kjalar næs i det sydvestlige Island. reise i sin Gaardsmark (túv) et Hof 100 Fod langt og 60 Fod bredt; Thor blev der meest hædret. Templet var indeni bygget rundt som en Hue (altsaa med hvælvet Loft), det var overalt tjældet (behængt med Tapyeter) og forsynet med Vinduer. Thors Billede stod i Midten, de andre Guder paa begge Sider. Foran Thor stod en Forhøining (stallr), gjort med megen Kunst og ovenpaa bedækket med Jærn. Paa den brændte en Ild, som aldrig maatte slukne,

¹ Eyrb. s. 4, 10; Lndnb. II. 12.

og som kaldtes viet Jld; der laa ogsaa en stor Ring af Sølv, som Hof=Goden skulde have paa sin Arm ved alle Sammenkomster, og ved hvilken Alle skulde sværge. Paa denne Forhøining stod desuden en stor Bolle af Kobber, i hvilken man lod Blodet rinde af de Dyr eller Mennesker, der blev givne til Thor. Dette kaldte de Laut og Laut=Bolle, og deraf skulde stænkes over Folk og Fæ. Det Offrede skulde benyttes til Gjæstebud; men de Mennesker, der bleve offrede, styrtedes (efterat være dræbte) i en Sump; som var udenfor Døren og kaldtes Blot=Sumpen (blót-kéllda)¹.

Uf den første af disse Beskrivelser, der udentviol er meget troværdig, ser man, at der i de gamle Nordmænds hedenske Templer har været — i det mindste undertiden — gjort Forskjel paa det indre Allerhelligste, hvor Gudernes Billeder vare opstillede, og paa det Ydre af Templet, i hvilken, udentviol den rummeligste, Deel man maa antage, at Offer=Gjæstebudene ere holdte. Det er vel derfor denne sidstnævnte Deel af Templet, der andensteds i Sagaerne beskrives som indrettet til at have Jld brændende langs Gulvet, over hvilke Rjød=Rjødlerne hang, og paa brygge Sider af hvilke Sæder vare indrettede for de i Offer=Gjæstebudet Deeltagende². Denne ydre Deel af Templet bliver udentviol samme Bygning, som paa andre Steder kaldes Disarsjal. Denne beskrives nemlig i Fridthjofs Saga som høiest blandt Baldershage=Templets Bygninger, og som indrettet til Gjæstebud med Jld langs Gulvet og Sæder paa Siderne³. I Ynglinga=Saga beskrives Disarsjalen ved Templet i Upsal som saa stor, at Keng Aldils reed omkring i den⁴. Det var ogsaa nødvendigt, at den Bygning, i hvilken alle Bønder af store Bygdelag forsamledes til Offergjæstebuder, maatte være meget rummelig⁵. Iøvrigt er

¹ Kjalnes. s. 2.

² Snor. Hák. Góð. s. 16.

³ Fridþ. s. 5, 9.

⁴ Snor. Yngl. s. 33.

⁵ Snor. Hák. Góð. s. 16, Ol. Tr. s. 72.

det vel muligt, at denne Indretning især har været egen for de offentlige Templer, der vare fælles for Indbyggerne af hele Fylker eller større Dele af Landet; men at de mindre Templer, der ofte kun vare at ansee som private Mænds Huus=Kapeller¹, have været indrettede paa en anden Maade og kænste mere i Overeensstemmelse med det andet af de forhen beskrevne.

Man finder ellers omtalt høie Skidgaarde eller Plan=kværker omkring Templerne², og Metal=Ringe i Tempel=Dørene, rimeligviis til at trække dem op og isjen ned. I Lade=Templets Dør var en Ring, som antoges for at være af Guld, men som dog siden opdagedes at være indvendig af Kobber³.

Udentvivel vare Hølene i Norge, ligesom alle andre Bygninger i dette Land i den ældste Tid, opførte af Træ; i det mindste finder man aldrig noget Tempel af Steen der udtrykkeligen nævnet. Om Nordmændene udenfor Norge, i Sverige, Danmark eller andre Lande, have reist deres Templer af en varigere Materie, er uvist.

Naar der paa flere Steder tales om, at Templerne, især de mindre, vare indvendig tjældede eller behængte med Tapeter⁴, saa er heri intet urimeligt; thi saadan Prydelse brugtes hyppigen i Oldtiden i de norste Høvdingers Huse. Men naar det, som f. Ex. om det Tempel, i hvilket Haakon Jarl dyrkede Thorgerd Hørgabrud, heder, at det var indvendig ziret med Indlægninger af Guld og Sølv, samt forsynet med saamange Glar=Slugger eller Vinduer, at der ingensteds var nogen Skygge⁵, da hører vel dette til senere Tiders Udsmykkelse af de gamle Sagn. Ikke heller bør man blindt hen fæste Lid til Adam af Bremens og hans Scholiasts prægtige Beskrivelse af Templet

¹ Nials s. 83; Ol. Tr. s. i Fornm. s. 146, 201.

² Fridþ. s. 1; Dropl. s. s. 26.

³ Snor. Ol. Tr. s. 66.

⁴ Kjaln. s. 2; Dropl. s. s. 26.

⁵ Færeyg. s. 23; Dropl. s. s. 1. c.

i Upsal; thi i det den Første taler om det som overalt udjiret med Guld (saaledes maa man vel forstaae "totum ex auro paratum"), og den Anden fortæller om det stedse grønne Træ, som fandtes ved det, saa synes Begge af Uvidenhed at have overført Mytherne om det guldtækkede Balhal og om den stedse grønne Nisf Yggdrasil paa den sidste berømte Levning af Nordmændenes hedenske Gudsdyrkelse¹.

Templerne vare indertiden helligede een enkelt, men langt oftere flere Guddomme²; der omtales endog et Tempel i Götland, i hvilket der fandtes 100 Gude-Billeder³, en Angivelse, som dog synes overdreven. Men selv naar i et Tempel mange Guder dyrkedes, saa var der alligevel oftest een eller et Par, som indtog den første Rang; og det er forhen anmærket, at i Norge og paa Island Thor sædvanligen nød denne Ære⁴.

Templerne ansaaes for fredhellige, for Steder, inden hvis Vægge eller paa hvis Grund ingen voldsom Handling maatte foretages. Denne Helligdom udtryktes i det gamle Sprog ved Navnet Ve; den der krænkte den kaldtes: varge i veum d. e. en Varg eller Ulv i Helligdommen, og var fredløs for Alle. Man finder i Sagaerne flere Træk af de gamle Nordmænds Ærefrygt for Templerne. Om den store Hellighed, der hvilede over Templet i Baldershage i Sogn, er ovenfor talet⁵. Da Islandingen Hrap havde opbrændt det Tempel i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dale-Gudbrand eiede i Fællesskab, erklærede Jarlen dette for en Gjerning, der for stedse vilde udelukke Dphavsmanden fra Balhal⁶. Den tilforn oftere nævnte islandiske Landnamsmand Thorolf

¹ Ad. Brem. de situ Daniæ. 133.

² Jfr. §§ 17, 18, 19.

³ Jomsv. s. i Fornm. s. XI. 12. jfrt m. Odd Munks Ol. Tr. s. 12.

⁴ Jfr. § 17.

⁵ Jfr. § 17.

⁶ Njáls s. 89.

Moftrarsteeg anfaa hele Næset Thorsnæs, der havde faaet sit Navn, fordi Thors Billede der var drevet i Land, og fordi Thors Hof der var bygget, for helligt. Grunden maatte ikke besmittes hverken ved Blod udøst i vred Gu (heiptarblóð), eller derved at Mennesker paa den forrettede sin Nødtørst; dette sidste maatte skee paa et Skjær ved Kysten. Nær bar Thorolf Vrefrygt for et eenligt Fjæld paa Næset, som han kaldte Helgafell, og i hvilket han troede Bolig beredt efter Døden for sig og sin Æt; til dette maatte ingen Mand see, førend han havde toet sig, og det var et Fristed baade for Mennesker og Kvæg. Thorolf satte et Hereds-Thing yderst paa Næset. Efter hans Død vilde nogle af de Thingsøgende ei umage sig ud paa Skjæret for at forrette sin Nødtørst; herover opstod en Kamp imellem disse Gjenstridige og Thorsnæsfingerne; Thingvolden blev besmittet med Blod, og dette gav Anledning til, at Thingstedet blev flyttet høiere op paa Næset, da den Grund, paa hvilken det før havde været, nu ei kunde anses for helligere end enhver anden¹. Da den norske Høvding Thorhadd hiin Gamle, der var Hof-Gode paa Mæren i Thronheim, drog over til Island, nedtog han i Forveien Hofet og førte med sig Hof=Mulden (Mulden under Templets Grund), samt Eulerne (Dudveges=Eulerne). Han nedsatte sig i Stodvar-Fjord paa Islands østlige Kyst, og lagde Mærens Helligdom (Mærina helgi) over hele Fjorden. Han lod intet levende Væsen dræbe der, undtagen det Kvæg, han behøvede at slagte til sin Huusholdning².

Det var ikke tilladt at bære Vaaben i Templerne. Da Kong Olaf Trygvesson gif ind i Hofet paa Mæren, heder det, at de af hans Mænd og af Bønderne, som fulgte ham, vare vaabenløse; ifkun Kongen selv havde en guldbeslagen Stav eller Hammer i Haanden³. Nordmanden Rasi maatte overlade

¹ Eyrb. s. 4, 9, 10.

² Lndnb. IV. 6.

³ Ol. Tr. s. i Fornm. s. II. 167; Ol. Tr. s. Skalh. II. 24.

den islandske Høvding og Hof=Gode Ingemund et herligt Sværd i Bøder, fordi han, fordybet i en Samtale med Høvdingen, af Uagtsomhed var gaaet med Sværdet i Haanden ind i det Hof, som denne forestod i Vatsdalen. "Ei er det Skik — sagde Ingemund til ham — at bære Vaaben i Hofet; og du vil vorde udsat for Gudernes Vrede, hvis du ei bøder." Det var sikkrest, lagde han til, at Rasn gav ham Sværdet, og saaledes overlod ham at formilde Gudernes Vrede¹.

Templerne vedligeholdtes deels ved Indkomster af Jordegods, der var dem tillagt, deels ved den saakaldte Hofstold eller Tempel=Told (hofstollr), en Afgift, som Alle, der søgte til et vist Tempel, maatte erlægge til dette. Af første Slags synes den saakaldte Uppsala-audr, d. e. Upsals Gjen=dom, i Sverige at have været; det var Besiddelser, der tilhørte Templet i Upsal og dets Forstandere, Kongerne sammesteds². Saadanne Tempel=Jorder omtales ogsaa paa Island. Det heder nemlig om Goden Jorund Rasnsjon, der reiste et Hof paa sin Gaard Svertingstad i Islands østlige Fjerding, at han tilegnede sig et stort Stykke Land, som endnu ei var taget i Besiddelse, og lagde det til Hofet³. Hof=Tolden eller Tempel=Afgiften var almindelig paa Island, ligesom efter al Rimelighed ogsaa i Norge, og lignes ved den Tiende, der i den kristelige Tid erlagdes til Kirkerne⁴. Templets Forstander eller Forstanderinde, Hof=Goden eller Hof=Gyden, oppebar Afgiften, samt benyttede den og Tempel=Godset, men skulde til Gjengjæld sørge for Templets Vedligeholdelse⁵.

Man maa antage, at flere Templer i Norge, endog Hoved=Templer, der søgtes af hele Kystens Indvaanere, egentlig have været visse Hørdingers private Eiendom, der først have

¹ Vatsd s. 16.

² Snor. Yng. s. 12, jfrt m. Ol. Hel. s. 76.

³ Lndnb. V. 3.

⁴ Lndnb. IV. 7.

⁵ Eyrb. s. 4, 10; Vápnfirð. s. 5.

reist dem samt været deres Forstandere, Hof=Goder, og i hvis Høt dette Forstanderskab eller Præstedømme siden har været arveligt. Det bliver da forklarligt, hverledes saadanne Høvdinger kunde have Raadighed til at nedrive Templer og flytte dem med sig, naar de selv forlode Landet, hvilket vi ovenfor have seet var Tilfælde baade med Hofet paa Mæren i Thronheim, der dog synes at have været et Hoved-Tempel for Jnd=Thronerne, og med Hofet paa Møster¹.

§ 21.

Den hedenske Gudstjeneste.

Dffringer, eller i det gamle norske Sprog blót, ansaaes af de hedenske Nordmænd for det kraftigste Middele til at vinde Gudernes Gunst og afvende deres Vrede. Disse Dffringer vare almindelig blodige, og bestode i Drab eller Slagtning af levende Skabninger under visse heitidelige Ceremonier, hvilke dog i de gamle Efterretninger ei nærmere beskrives². De Dyr, som ved de større offentlige Dfferfester sædvanligst offredes, vare Dyr, Heste, Gaar og Sviin. Dfferdyrene gjødedes i Forveien, for at de kunde naae en betydelig Størrelse og faae et godt Udseende³. De slagtedes af Goden eller Tempel=Forstanderen⁴, og i Almindelighed, som det synes, foran Afguds=Billederne⁵. Blodet, der kaldtes Laut (laut), samlede i en Velle, kaldet Laut=Velle (lautholli); denne var, som det lader, almindelig af Kobber og havde sin Plads i Templet paa det fornemste Alter⁶. Ved Hjælp af Stænke=

¹ Lndnb. IV. 6; Eyrb. s. 3.

² Ublebningen af Ordene blót og blóta er uvis. Flere have vtillet sætte dem i Forbindelse med blód, Blod, men dette forkastes, og uden tvivl med Grund, af J. Grimm. Deut. Myth. S. 31—33.

³ Snor. Yngl. s. 30; Herv. s. 14.

⁴ Lndnb. IV. 7.

⁵ Ol. Tr. s. i Fornm. s. II. 173.

⁶ Eyrb. s. 4; Kjaln. s. 2.

Koste, de saakaldte Laut=Lener (laut-leinar), bejmurtes (rjóða) Alterne og Hofets Bægge med dette Laut eller Dffer=Blod, ligesom det og udstænkted (stökkva) over den til Dffringen forsamlede Menneſte=Mængde¹. Gude=Billederne, der, som ovenfor anmærket, oftest vare af Træ, indsmurtes, rimeligviis med Fedtet af Dfferdyrene, gnedes med Duge, og bagedes ved den langs Tempel=Gulvet brændende Ild, hvilken Forretning man finder har været udført af de ved Festen forsamlede Kvinder².

De offentlige Dfferfester vare forbundne med høitidelige Gjæstebude (blótveizlur, Eft. blótveizla, maafke ogsaa gildi)³. Paa nogle Steder bekostedes disse af Goden eller Tempel=Forstanderen, som til Gjengæld havde Nyttten af Tempels Gjendom og oppebar Tempel=Skatten eller Hof=Lølden⁴. Dette synes at have været almindeligt paa Island, hvor sædvanlig Hofene vare Godernes private Gjendom⁵. Paa andre Steder derimod, og dette synes at have været almindeligt i Norge, bestredes Dffer=Gjæstebudene ved Sammenfud af de til et vist Hof søgende Bønder, der da medbragte til Gildet El og allehaande Madvarer; dog kunde det ogsaa her hænde, at en eller anden rig og mægtig Høvding, der tillige var Tempel=Forstander, ene overtog Bekostningen ved et Dffer=Gjæstebud, hvilken Kundhed da blev høiligen priset⁶. I Norge synes efter Harald Haarfagers Tid Overopsynet med alle offentlige Dffringer og dermed forbundne Gjæstebude at have tilkommet Kongen; han indtog derfor ogsaa Høiædet ved Dffer=Gilderne, naar han i dem var tilstede; i andet Fald forestod en eller anden Høvding dem paa hans Vegne⁷. Undertiden gif Forstan=

¹ Snor. Hák. Góð. s. 16.

² Friðþ. s. 9.

³ D. α. Edda: Völuspá. 27.

⁴ Eyrb. s. 4, 10.

⁵ Vatnsd. s. 41.

⁶ Snor. Hák. Góð. s. 16.

⁷ Snor. Hák. Góð. s. 16—18.

derstabet for et vist Fylkes eller større Vandstabs Dfferfester vexelsviis om til et vist Antal (tolv) af de gjæveste Bønder; men dette var dog maaskee en Undtagelse fra den almindelige Skik, og fandt først Sted, da Kongerne og deres Mænd vare faldne fra Ase-Troen og havde antaget Christendommen¹. Den gamle Skik i Fylkesforfatningens Tid har uden tvivl været den, at Herseren i Egenkab af Gode forestod de offentlige Dffergilder i sit Hered, eller hvor flere Hereder eller endog Fylker sloge sig sammen til Dffring, da samtlige derværende Hersere, dog saaledes at den, ved hvis Hof Dffergildet holdtes, havde Forsædet. Var Konge eller Jarl tilstede, da indrømmedes dem vistnok altid Hæderspladsen i Gildet; men egentlige Dffer=Forstandere vare de neppe, med mindre deres Konge= eller Jarldømme var udsprunget af en overpræstelig Værdighed, hvilket vistnok var Tilfælde paa sine Steder i Norge, ligesom man veed, at det var Tilfælde med Upsala=Kongerne i Sverige².

Dffergildet fulgte efter den egentlige Dffring. Kjødet af Dfferdyrene — ogsaa af de offrede Heste — blev nu sødet i store Kjedler, som hang over Ildene langs Hofets Gulv, og siden fortæret af de til Festen Forsamlede, hvilke ligesom ved andre Gæstebude sadde langs Husets Sidevægge paa begge Kanter af Ildene. De fyldte Drikkehorn (full) bleve baarne om eller mellem Ildene (of elda) rimeligviis til et Slags Renselse, og Dffergildets Forstander viede (vígja) dem ligesom al Dffer=Maden (blótmatr). Man drak først Odins Horn til Seier og Magt, — eller de, som satte Lid til egen Kraft og Styrke, Thors Horn —; dernæst Njords Horn og Freys Horn for gode Maringer og Fred. Derpaa pleiede Mange at drikke Brages Horn, ved hvilket høitidelige Løfter bleve aflagte, og endelig Horn for sine afdøde gjæve Frænder. Alle disse høitidelige Skaaler kaldtes minni eller Minde=Skaa-

¹ Snor. Ol. Hel. s. 115.

² Friedb. s. 9; overhøvedet jfr. § 16.

ler og udbragtes af Dffer = Forstanderen, hvilket i det gamle Sprog hed: "at mæla fyrir minni" d. e. at tale for Skaalen¹.

Den offentlige Dffring omfattede saaledes tvende Hoved-handlinger, nemlig først: Slagtningen (högg, at höggva) og den dermed forbundne Blodbesprængning (at rjóða, stökkva), hvilket alt, som det lader, foretoges Festens første Nat; — og dernæst: Dffergildet, ved hvilket de visede Skaaler vare Hovedsagen, og under hvilket Gudbilledernes Indsmøring synes at have fundet Sted.

Tre Gange om Aaret holdtes store Dfferfester, ved hvilke Bønderne af mindre eller større Landsdele samlede sig til det fælles Hoved-Tempel. Den første af disse Dfferfester holdtes ved Vinter = Nat, ved Begyndelsen af For = Maaned, eller efter vor Regning i Midten af October, i hvilken Maaned den 14de endnu i Norge benævnes Vinter = Nat og regnes for Vinterens Begyndelse. Denne Dfferfest kaldtes vetr-nátta-blót eller blót imóti vetri d. e. Vinternats Dffring eller Dffring mod Vinteren, og man sagdes da at byde Vinteren velkommen (at fagna vetri). Man offrede da for et godt Aar (til árs), hvilket vel i Norge især gjaldt en god Vinter, der for dette Land var og er af saa stor Vigtighed².

Den anden store Dfferfest holdtes ved Midvinters Tid (midr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorre = Maaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12te Mitvet. Denne Dffring kaldtes almindelig midsvetrar blót d. e. Midvinters Dffring, eller Jól, jólablót d. e. Jul, undertiden ogsaa Porra-blót efter Maanedens, i hvilken den høitideligholdtes. Den tog sin Begyndelse Midvinters = Nat (midsvetrar-nátt), hvilken paa Grund af den da foretagne store Dfferlagtning benævntes: högg-nátt d. e. Hugge = eller

¹ Snor. Hásk. Góð. s. 16—18.

² Snor. Yngl. s. 8, Ol. Hel. s. 115.

Slagte-Natten, og den varede 3 Dage, eller efter den gamle Udtryksmaade: 3 Nætter. Den lader til at have været Nordmændenes høitideligste Dfferfest, og man blotede da for at erholde Fred og Frugtbarhed (til års ok friðar). Om Jule-Aften var det Skik at fremlede en Frey helliget Galt, der kaldtes Forsonings-Galt (sónar-göltr), paa den lagde de Tilstedeværende sine Hænder, i det de afslagde høitidelige Løfter (heitsrengingar)¹. Denne Omstændighed saavel som ogsaa det, at Jule-Blotet siges at have været for Fred og Frugtbarhed, gjør det høist sandsynligt, at Festen fortrinlig har været til Freys Ære².

Den tredie store Dfferfest holdtes ved Sommerens Begyndelse rimeligviis ved Sommer-Dags Tid, hvilken efter Nordmændenes baade ældre og nyere Kalender=Beregning indfalder ved Midten af April. Denne Dfferfest kaldtes blót at sumri d. e. Dffring mod Sommeren, eller sigr-blót d. e. Seier=Dffring, et Navn, som den erholdt, fordi man da offrede for Seier og Lykke paa de Krigs- eller Vikinges-Toge, hvilke man i forestaaende Sommer skulde foretage³. Rimelig-

¹ D. æ. Edda: Helgakv. Hjörvardss; Herv. s. 14.

² Med Hensyn til Julen kan eftersees Snor. Yngl. s. 8; Håk. Gód. s. 15 og 19, Ol. Hel. s. 114 og 115; samt Ol. Tr. s. i Fornm. s. 162, jfrt. med 165 og 166; af hvilke Steder det er indlysende, saavel at Jul og Midvinters-Blot have været een og samme Fest, som at den hebenste Jul har været holdt i Januar, altsaa senere end den christne, der som bekjendt begynder den 25de December. Magnusen har imidlertid paa flere Steder, f. E. i sin hebenste Kalender, udgiven som Anhang til 3die Deel af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda, antaget Jul for en fra Midvinters- eller Thorre-Blot forskjellig Fest. — Julefesten falder ogsaa upaatvilelig sammen med den Fest, som Procopius omtaler, at Thuliterne (d. e. Nordmændene) høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst, naar den ved Midvinters Tid i 40 Dage havde været under Horizonten. Proc. de bell. Got. I. II. c. 15.

³ Snor. Yngl. s. 8, Ol. Hel. s. 115.

viis har altsaa denne Fæst fortrinlig været til Odins Ære.

Nogle have ogsaa antaget en stor Dfferfest hos de hedenske Nordmænd ved Midtsommers Tid¹; men hertil findes neppe i Sagaerne nogen tilstrækkelig Grund. Vel omtaler Snorre paa et enkelt Sted midsumars-blót; men her er aabenbar en Vildrede i Beretningen, og det er egentlig en Midt-vinters = ei en Midtsommers = Dffring, hvorom Taalen er².

At de hedenske Nordmænd have havt flere mindre Dfferfester foruden de anførte tre store, er sandsynligt; men at ville bestemme Tiden for dem, fører kun til en Mangsøldighed af Gisninger, der ganske mangle fast Grundvold³.

Menneske = Dffringer (manna-blót) vare ei usædvanlige; dog var det i Almindelighed Trælle og Forbrydere, der bleve offrede⁴. Dffringen af Mennesker udførtes enten ved at slagte dem ligesom andre Dfferdyr, samle Blodet i Laut=Vollerne og siden sænke Ligene i et Vand eller en Myr⁵; eller ogsaa ved at knuse Dfferets Ryg over en skarp Steen⁶; eller endelig ved at styrte det ud over en steil Klippe i Afgrunden⁷. Kun i sjældne og saare vigtige Tilfælde offredes Tribaarne til Guderne; men da vare Dffrene endog undertiden Hovdinge eller Hovdingers Børn. Saaledes berettes om Upsala-Kongen Anun, at han offrede sine 9 Sønner til Odin for at forlænge sit Liv⁸. Den vermelandiske Konge Olaf Trætulgja blev indebrændt af sine Undersaatter og saaledes offret til Odin, for at et haardt

¹ Magnusen i hans Specimen calendarii gentilis i 3die Deel af den arnam. Udg. af den ældre Edda, Pag. 1086 o. fl. St.

² Snor. Ol. Tr. s. 72, jfrt. m. Ol. Tr. s. i Fornm. s. 162, 165, 166, og Ol. Tr. s. Skalb. II. 23—24.

³ Jfr. Magnusen: Specimen calendarii gentilis.

⁴ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 165, 228.

⁵ Kjaln. s. 2.

⁶ Eyrb. s. 10.

⁷ Ol. Tr. s. i Fornm. s. 228.

⁸ Snor. Yng. s. 29.

laar skulde ophøre¹. Om den ivrige Ase=Dyrker Haakon Jarl heder det endelig, at han under Slaget med Jomsvikingerne i Hjørunga=Vaag offrede sin syvaarsgamle Søn Erling til Thorgerd Hørgabrud, og lod sin Træl Skopte Karf dræbe Drengen paa den Maade, som Jarlen selv foreskrev².

Til Menneke=Dffringerne maa ogsaa regnes den Skik at riste Blodørn (rista blóðörn) paa den fangne Fiende. Dette bestod deri, at man med et Sværd skar Ribbenene fra Rygraden og igjennem det aabne Saar uddrog Lungen, hvilken det da hed man skjænkede Ddin til Seier³.

Den grusomme Skik, som de norske Vikinger i Hedensdommet havde, at kaste smaae Børn i Luften og gribe dem igjen paa Spyd=Oddene⁴ (henda börn á spjóta oddum), er maaſkee ogsaa ei blot at ansee som et Udbrud af den raæſte Kriger=Bildhed, men tillige som et Slags Menneke=Dffring.

I Almindelighed betragtede vel Seierherren alle i et Slag fældede Fiender som et Dffer, han havde skjænket Ddin⁵, og det synes undertiden at have været Brug, for at gjøre dette Dffer end mere egentligt, at bestryge Altrene med Blodet af de første Hovdinge blandt de Faldne⁶.

Af blodige Selv=Dffringer omtales i Sagaerne to Slags. Det første er Mærken med Spyddod (at marka sik geirsoddi), en Skik, hvorved den paa Sotteseng døende Aſernes Tilbeder indviede sig til Ddin. Skikkens Indferelse tilskrives Ddin selv⁷; men hvorvidt den har været almindelig,

¹ Snor. Yngl. s. 47.

² Jomsvik. s. 44 i Fornm. s.XI. S. 135.

³ Ol. Tr. s. Skalh. I. 179; b. æ. Edda: Sig. kv. Fafn. II. 26. Ragn. Lbr. s. 16; Norna Gest. s. 6.

⁴ Lndnb. V. 11; Friðþ. s. 11.

⁵ Jfr. § 17.

⁶ Herv. s. 12.

⁷ Snor. Yngl. s. 10.

vides ikke. Rimeligviis skulde den træde istedet for Vaabendsden paa Slagmarken og saaledes aabne den Doende Adgang til at optages i Einherjernes Rækker. — Det andet Slags Selv=Dffring bestod i, at den, der var bleven gammel eller kjed af Livet, nedstyrtede sig fra en steil Klippe og saaledes henfoer til Ddin. Dette omtales kun paa eet Sted, nemlig i Kong Gautreks Saga. Det fortælles nemlig her, at en affides boende Familie i Vester = Gotland havde en høi og steil Klippe, kaldet *Etternisstapi* (d. e. *Alt-Klippe*) ved sin Gaard, og fra denne Klippe nedstyrtede sig alle Gamle af Etten, eller de som ingen Udsigt havde til at ernære sig uden at falde de Dvrige til Byrde; "de døde saaledes — hedder det — uden al Sot og henfoer til Ddin"¹. Vel er Gautreks Saga i det Hele et Eventyr, men enkelte meget gamle og vistnok ægte Sagn ere hist og her indblandede i den, og deriblandt er uden tvivl den her anførte Beretning, som neppe bør anses for blot Digt.

Der gaves ogsaa Menneske=Dffringer, der ei medførte den Dffredes Drab, i det mindste ei for Diebliffet. Dette var nemlig, naar et Menneske enten gav sig selv, eller af sine Forældre, undertiden allerede i Moders Liv, blev giventil en af Guderne, d. e. indviet til denne Guds Tjeneste, uden tvivl som sammes Hof=Gode eller Præst. Om Hørdingen Gudbrand, efter hvem Gudbrandsdalen skal have faaet Navn, hedder det saaledes, at han af sin Fader Raum blev giventil Guderne, og hans oprindelige Navn Brand paa Grund heraf forandret til Gudbrand². Den ivrige Thors=Dyrker Thorolf Mostraflegg paa Island, om hvem ovenfor er talet, "gav sin Søn Stein (som det synes alt fra Fødselen af) til Thor, sin Ven, og kaldte ham Thorstein"³. Om denne Thorstein igjen fortælles der, at da han fik en Søn, som ved den hedenske

¹ Gautr. s. 1—2 i Fornald. s. III.

² Fund. Nor. 1. i Fornald. s. II. S. 6.

³ Eyrb. s. 7.

Oversøsning med Band erholdt Navnet Grim, "gav han ham til Thor, bestemte ham til Hof-Gode og kaldte ham Thorgrim"¹. Den halegiste Høvding Gyvind Kinnrifa, Kong Olaf Tryggvessens Samtidige, var fra Fødselen af given Ddin. Da Kong Olaf havde fanget ham — siges der — og hverken ved gode Ord eller Trudsel kunde bevæge ham til at lade sig døbe, lod han tilsidst sætte et Bækken med Bløder paa Gyvinds Mave for ved denne skrækkelige Pinsel at tvinge ham. Men Gyvind var endda ubevægelig. Da hans Bug omsider revnede ved Heden, bad han, at man vilde tage Bækket bort; han ønskede at tale nogle Ord før han døde. Kongen spurgte atter, om han vilde troe paa Christ? "Nei — svarede han — jeg kan ikke modtage Daaben, om jeg end vilde. Min Fader og Moder kunde ei faae Børn, før de toge sin Tilflugt til tryllekyndige Finmar. Disse sagde, at de skulde avle Barn, hvis de under Ed vilde love, at dette Barn lige til sin Dødsdag skulde tjene Thor og Ddin. De gjorde som Finmerne raadede. De avlede mig og gave mig til Ddin. Saasnart jeg kunde raade mig selv noget, fornyede jeg deres Løfte. Jeg har siden i al Hengivenhed tjent Ddin, og er bleven en mægtig Høvding. Nu er jeg saa mange Gange gjentaget given til Ddin, at jeg hverken kan eller vil svige ham." Med disse Ord paa Læben døde Gyvind². — Da den svenske Konge Erik Seiersæl stod rede til at levere sin Brodersøn Styrbjørn et Hovedslag og frygtede meget for Kampens Udfald, gif han om Natten til Ddins Hof og gav sig selv til Guden for at erholde Seier, dog saaledes at han endnu skulde have 10 Aar at leve i³. Vel heder det, at denne samme Kong Erik 10 Aar efter døde Sotdød⁴; men i Almindelighed har det vist været de hedenske Nordmænds Tro, at de, der vare givne eller havde givet sig selv til Ddin, maatte

¹ Eyrb. s. 11.

² Ol. Tr. s. i Fornm. s. 204.

³ Styrb. påttr. 2. i Fornm. s. V. S. 250.

⁴ Ol. Tr. s. 38 i Fornm. s. I. S. 61.

døe en voldsom Død, eller i det mindste mærkes i sin Dødsstund med Spyddoden. Leire = Kongen Harald Hildetand og Hordalands Konge Vikar, der begge fra Fødselen af vare givne Odin, endte ogsaa begge sit Liv ved en voldsom Død, den første, som det hed, for Odins egen Haand, den anden efter Odins særdeles Anstiftelse¹.

Foruden ved Offring af levende Væsener troede man ogsaa at kunne vinde Gudernes Gunst ved Gaver (fórn) til Templer og Gudebilleder, ligesom og ved Bønner og dermed forbundne Løfter (heit). Saaledes heder det om Haakon Jarl, da han vilde udvirke Sigmund Prestersøn Gudinden Thorgerd Hørgabruds Beskyttelse, at han først kastede sig ned for Fødslerne af hendes Billede og laa der længe. Siden stod han op og sagde til Sigmund, at de skulde bringe hende en Offergave (fórn) af noget Sølv og lægge dette paa Fodskammelen foran hende. Men da Billedet endda ikke vilde give det forlangte Tegn paa sin Velvillie, kastede Jarlen sig anden Gang ned for det, og da fældede han Taarer. Nu først gav Billedet det forenskede Tegn, nemlig at slippe en Guldring, som det bar paa Armen, og som Jarlen vilde tage af det for at skjænke Sigmund². For Thors Billede i Templet ved Hunthorp i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag 4 Lever Brød med behørigt Kjød til, og troede, at Guden fortærede denne Mad, naar den blev opædt af det Utsi, der havde Tilhold i det store hule Træbillede³. Da den hedenske Islænding Halfred Vandraadskald ønskede sig hastig bort fra Norge, som Olaf Trygvessøn just dengang holdt paa at christne, enedes han og hans Skibsfolk om at gjøre Løfter (heit) til Guderne for at faae Bøer til et eller andet hedensk Land, og de lovede at give Gøds (fé) og 3 Sold⁴ til Frey, hvis de fik Bøer til Sverige,

¹ Jfr. § 17.

² Færeying. s. 23.

³ Snor. Ol. Hel. s. 118—119.

⁴ såld, et Maal omtrent svarende til en Tønne. Google

til Thor eller Odin, hvis de kom tilbage til Island¹. Meningen med denne Gave var vel den, at med det lovede Elfulde holdes Gjaſtebud og drikkes ſkaaler til de nævnte Gunders Ære. I en haard Vinter paa Island holdt Reykdoerne et Møde hos Hof-Goden Vjot paa Tveraa, og bleve enige om at gjøre Lofter for at erholde bedre Veirligt. Vjot vilde, at man ſkulde love Gaver til Hofet, og ſaa lade udfætte nyfødte Børn og dræbe gammelt Folk. Men en from Hovding Askel gjorde Foreſtillinger herimod; det var bedre, ſagde han, at love til Skaberens Ære at give Guds til de Gamles Underholdning og Børnens Opfostring. Askels menneſkefjærlige Raad blev ogſaa fulgt². Bønner vare overhovedet forbundne med Offeringerne, og troedes at maatte fremføres med en vis Forſigtighed, hvorfor man uidentvibl meſt holdt ſig til viſe Formulater, der af de i Religionen dybeſt indviede Præſter vare ſammenſatte³. Naar man vilde bede ret ivrigen, kaſtede man ſig ned foran Gudebilledet med Anſigtet mod Jorden⁴.

At ogſaa Menſelſer have henhørt blandt de hellige Skikke ved de hedenſke Nordmænds Gudſtjeneste, beviſer hvad ovenfor er anført om det hellige Helgafell paa Island, til hvilken Klippe Jngen maatte ſee, førend han havde toet ſig⁵. Ikke alene Vand men ogſaa Ild anſaae de uidentvibl for et Menſelſes-Middel; deraf den Skik i Offer-Gjaſtebudene at bære de fyldte Offerhorn omkring eller imellem Ildene, før man tømte dem. Ilden betragtedes i det Hele med Ærefrygt, og man tilegnede og helligede ſig Landejendomme ved at omfare dem med brændende Ild, i det man nemlig gien gif eller red omkring Stedet imod Solen (andsøelis) d. e. fra Veſt mod Øſt med en luende Brand⁶.

¹ Ol. Tr. s. 151, i Fornm. s. II. S. 15.

² Vemundar s. 7 i Ísl. s. II. S. 248.

³ D. æ. Edda: Hávamál 145—146.

⁴ Kjalnes. s. 4; Hörðs s. 37.

⁵ Sfr. § 20.

⁶ Hænsnapóris s. 10; Viga-Gl. s. 26; Lndab. III. 6. V. 1, 3.

§ 22.

Dyrkelse af Afsøde og af Naturgjenstande.

Det var ei blot Aserne og de med dem beslægtede aandelige Væsener, som de hedenske Nordmænd gjorde til Gjenstand for deres Dyrkelse. De findes og at have sat sin Fortrosthing til og dyrket afsøde Mennesker og levende eller livløse Naturgjenstande.

Enkelte ædle og dygtige Mænd, der i levende Live havde virket meget godt i sin Kreds, bleve undertiden efter Døden tilbedte som Skytsaander for det Land eller den Egn, hvori de havde levet og gavnet. Saaledes skal Kong Olaf Gudrøds-søn, der var Konge paa Vestfold og boede paa Gaarden Geirstad, efter sin Død være bleven dyrket af sine fordums Under-saatter; man offrede paa hans Gravhaug og kaldte ham Geirstada-álfr d. e. Geirstads = Manden¹. Om en anden Nordmand, Grím Kamban, den første, der skal have taget fast Bolig paa Færøerne, heder det ligeledes, at man „efter hans Død blotede til ham formedelt den Yndest, hvori han stod“². Om Svenskerne fortælles der endelig, at de paa den Tid, da Ansgarius forkyndte Christendommen i Sverige, forogede sine Gunders Tal ved at optage blandt dem — som det hed paa Grund af en høiere Aabenbaring — en af sine afsøde Konger Grif, hvem de indviede et eget Tempel, og til hvis Tjeneste egne Præster bleve beskikkede³. Saadanne forgudede Afsøde ansaaes uidentvivel oftest som et Slags Landvætter.

Et efter vore Begreber langt grovere Afguderi dreve Gufelte, i det de tilbade og forlode sig paa visse deels levende deels livløse Naturgjenstande.

Man finder paa enkelt Sted omtalt, at levende Mennesker ere blevne dyrkede, et Afguderi, som de Christne an-

¹ Þáttur af Olafi Geirstada-álfi.

² Lndnb. I. 14.

³ Rimbertyus: vita Ansgarii c. 23.

saac for det aller affhyeligste, men som vistnok har været yderst sjældent ¹.

Flere Spor derimod finder man af Dyr=Dyrkelse.

Den Tre, som Enkelte havde til Heste, er tilforn berørt ². Den lader sig forklare, naar man betænker, at Hesten uden al Tvivl var et Frey helliget Dyr, og altsaa kan have været dyrket som denne Guds Sindbillede.

Ligeledes omtales Dyrkelse af Drex og Kjør. Den norske Høvding Haarek, der levede paa Olaf Tryggvessens Tid og boede paa Rein, beskylldtes saaledes for hemmeligen at blote til en overmaade stor og stærk Dre, som han ciede ³. — En Konge Gystein i Upsal, der levede paa Ragnar Lodbroks og dennes Sønners Tid, skal have sat stor Tid til en Ko, som kaldtes Sibilia (den stedse brølende?); den blev stærkt blotet, heder det, og Jngen kunde taale at høre dens Brølen. Derfor pleiede ogsaa Kongen at lade den gaae foran sin Hær, naar han drog mod sine Fjender ⁴. — Om den norske Fylke-Konge Augvald, efter hvem Gaarden Augvaldsnæs paa Rarm-Den har faaet Navn, fortælles, at han især blotede til en Ko, hvilken han førte med sig hvorsomhelst han foer til Søes eller Lands, og hvis Mælk han ansaa for et Lægemedel. Da han døde, blev Koen lagt i en Haug nær ved hans egen ⁵. Maaſkee have saadanne hellige Kjør været Sindbilleder paa den mythiske Ko Audhumla, til hvis Dyrkelse man dog isøvrigt intet Spor finder.

Smaa Metal-Billeder baade af Heste og Drex findes i hedenſke Gravhauge i Norge, og maae udentvivel anses som Lærninger af diſſe Dyrs Dyrkelse.

Da den Norske Høvding Floke Vilgerdarsen lavede sig

¹ Ol. Tr. s. 173, i Fornm. s. II. S. 77.

² Jfr. § 17.

³ Þáttur Þórst. Uxafóts 13, i Fornm. s. III. S. 132.

⁴ Ragn. Lodbr. s. 8.

⁵ Snor. Ol. Tr. s. 71; Ol. Tr. s. 197 i Fornm. s. II. S. 138.

til at drage fra Rogaland for at opjage Island, anstillede han et stort Blot i Smørsund, og blotede til eller indvieede ved Offering tre Ravnne, for at disse skulde vise ham Ve. Efter deres Anviisning skal han ogsaa have fundet det Land, han søgte¹. Flokens Offer maa man vel antage har egentlig været til Odin; dennes Fugle, Ravnene, skulde derfor vise ham Ve.

Med Hensyn til Dyr=Dyrkelsen blandt de hedenske Nordmænd er det forevrigt ingenlunde klart, hvilke Begreber man dermed har forenet: — om man har tænkt sig en Guddom paa en Maade incarneret i Dyret, — eller om man har betragtet det som blot indviet til en vis Guddom, — eller om man endelig har tænkt sig det ved visse Tryllemidler begavet med overnaturlige Kræfter. Udentvivel har Dyr=Dyrkelsen oftest været betragtet fra et af de tvende sidstnævnte Synspunkter og jævnlig staaet i den nærmeste Forbindelse med Troen paa Trolddom.

Al livløse Ting finder man Hauge, Stene, Lunde og Fosse omtalte som Gjenstande for Enkeltes Dyrkelse.

Blot til Hauge maa ei have været ganske sjældent; thi i den ældre Gulathings=Lovs Christenret forbydes det udtrykkeligen ved Siden af Blot til hedenske Guder og Hørgter². I den forresten fabelagtige Saga om Ketil Hæng omtales en Narhaug (Århaugr d. e. Frugtbarheds=Haug), til hvilken Indbyggerne i Gestrekaland (Gestrikland i Sverige) blotede for at faae gode Aaringer, og paa hvilken Sue ei fæstede³. Udentvivel have saadanne hellige Hauge enten været Begravelses=Steder for Mænd, der efter Døden ere blevne forgudede, eller været anseede som Boliger for Alfar⁴.

Den islandske Landnamsmand Gyvind, en Søn af Lodin Aungul fra Halogaland, siges at have blotet til nogle Stene, kaldede Gunnsteinar, der mærkede Grændsen for hans Eien-

¹ Lndnb. I. 2.

² Velb. Gth. L. c. 29.

³ Ket. H. s. 5. i Fornald. s. II.

⁴ Jfr. § 18:

dom i Flateyardal i Islands nordlige Fjerding ¹. — Islændingen Thorstein Guldknap havde i sit Blot-Huus en Steen, som han blotede, og for hvilken han fastede sig ned paa Jorden, naar han tilbad den ². — Der berettes endelig, at ved Gaarden Giljaa i Vatsdalen i det nordlige Island stod en stor Steen, til hvilken Gaardens Eier Kodran Giljafson og hans Frænder blotede; de sagde nemlig, at i den boede deres Aarmand (ármadr), hvilket Navn vel skal betegne: en Aand, der giver gode Aaringer eller Frugtbarhed. Om denne Steen siger videre Sagnet, at den revnede, da den blev bestænkt med Bievand af Biskop Fridrek, der havde fulgt Kodrans Søn Thorvald Vidforle fra Lydfkland til hans Fædrene=D, for der at prædike Christendommen ³. En saadan Alf eller beskyttende Aand som den sidstnævnte har man vist altid tænkt sig som boende i de tilbedte Stene.

Nordmanden Thorer Sneyil, der nedsatte sig i Fnjofskadalen i Islands nordlige Fjerding, blotede til en derværende Lund, efter hvilken hans Gaard kaldtes ⁴.

Om Islændingen Thorstein Raudnes, der var en stor Blotmand og desuden fremsynet, heder det, at han blotede til en Fos, som faldt ved hans Gaard, og lod alle Levninger kastes i Fosjen. Den samme Nat, som han døde — fortælles det — styrtede alle hans Gaar, af hvilke han eiede over 2000, sig ud i Fosjen og omkom ⁵. Man har endnu paa mange Steder i Norge den Tro, at et Væsen, som almindelig kaldes Fosje=Grim, har sin Bolig i Fosjene. Denne Overtro er ganske vist en Levning af Hedningernes Tro paa et lignende Væsen, hvilket da maa have givet Anledning til Fosje=Dyrkelsen.

Efter Alt hvad ovenfor om Dyrkelsen af livløse Gjen-

¹ Lndnb. III. 17.

² Hörds s. 37.

³ Kristni s. 2, jfrt. m. Ol. Tr. s. 131 i Fornm. s. I.

⁴ Lndnb. III. 17.

⁵ Lndnb. V. 5.

ftande blandt de hedenſke Nordmænd er anført, har man al Grund til at antage, at dette Afguderi har ſtaaet i den nøieſte Forbindelse med Troen paa Aſer, og egentlig er oprunden af denne.

§ 23.

Ed; Tvekamp og Berjerksgang; Ordaler
eller Gudsdomme.

Ligeſom de hedenſke Nordmænd ſatte Rettergangen i det Hele i nær Forbindelse med Religionen, og ſaa at ſige under Gudernes Beſkyttelse, fra hvilke de tænkte ſig al Lov og Ret oprindeligen udſprungen, — ſaaledes foreſtilte de ſig dog ifær ved viſe retslige Handlinger Guderne ſelv mere umiddelbart at optræde ſom Vidner eller ſom Dommere. Af ſaadanne Handlinger vare Eden og Tvekampen de vigtigſte.

Eden (eidr) blev af de hedenſke Nordmænd betragtet ſom en meget hellig Handling. Den høitidelige Ed aflagdes i et Tempel eller til Thinge. Den Sværgende kaldte een eller flere af Aſerne til Vidne, idet han holdt i ſin Haand den ſaakaldte Aſter-Ring (stalla-bringr), der i Forveien var dyppet i Blodet af en offret Dre. Aſter-Ringen ſkulde være af Sølv (eller vel ogsaa, naar Heilighed var dertil, af Guld), uden Sammenſoining (móllauss) og veie idetmindſte 2 Drex (Unzer); den ſkulde findes i ethvert Hoved-Hof og have ſin Plads paa Aſtret (stallr), — deraf dens Navn. Naar Hof-Goden, der tillige var Hereds-Hording, indfandt ſig paa Thinge eller i Forſamlinger, hvor han ſkulde optræde ſom Rettens Forſtander, da bar han denne Ring paa Armen, for altid at have den ved Haanden i paakommende Tilfælde af Eds Aflæggelse. At ſvæрге ſaadan Ed kaldtes: „at aflægge Ed paa Aſter-Ringen“ (vinna eið at stallabring) eller at aflægge Tempel-Ed (vinna hofseið) ¹.

¹ Eyrb. s. 4, 16, 44; Kjalnes. s. 2; Dropl. son. s. 6; Ludnb. IV. 7; Viga-Gl. s. 25.

Der findes paa to Steder i de gamle Sager, nemlig i Landnamabok og i Viga=Glums Saga, temmelig fuldstændig Oplysning om de hedenske Nordmands Eds=Aflæggelse.

I Landnamabok, hvor Taleren er om de hedenske Love paa Island, hedder det: „En Ring af 2 Drers Vegt, eller større, skulde ligge i hvert Hoved=Hof paa Alsteret (á stalla) ¹; den Ring skulde Goden have paa sin Arm til alle de Lagthing, som han selv skulde forestaae (heya), og der i Forveien dyppe den (rjóðra eg. farve den rød) i Blodet af den Dre, som han selv blotede. Hver den Mand, som der havde Sager at afgjøre for Retten (þursta lögskil af hendi at leysa at dómi), skulde først aflægge Ed paa denne Ring og nævne sig to eller flere Vidner: „Jeg nævner det Vidne — skulde han sige — at jeg aflægger Ed ved Ringen (at ek vinn eid at laugi), Lov=Ed, hjælpe mig saa (saasandt) Frey og Njord og hiin almægtige As (Odin), som jeg saaledes skal søge — eller værge, eller bære Vidne i, eller domme — denne Sag, som jeg veed rettest og sandest og meest overeensstemmende med Loven, og opfylde alle lovlige Forpligtelser (ok öll lögmæt skil af hendi leysa) med Hensyn til de Sager, som jeg faaer med at gjøre, medens jeg er paa dette Thing“ ².

Viga=Glums Saga fortæller, hvorledes den islandiske Hovding Glum Gylfsson (Viga=Glum) aflagde Ed paa, at han ei havde begaaet et Drab, hvorfor han beskyldtes. Han var dømt til at aflægge Eden ved 3 Hof i Gysfjord, nemlig i Hofene i Djupadal, paa Gnupafell og paa Tveraa. „Da han med sine Ledsagere — hedder det — kom til Hofet i Djupadal, gif 6 Mand med Glum ind i Hofet. Den Mand, der skulde aflægge Tempel=Ed (vinna hofseid), tog i sin Haand en Sølvring, som var dypet (róðinn d. e. rødfarvet) i Blodet af den Dre, der var offret; og denne Ring skulde ei veie mindre end tre (rigtigere to) Drer. Da tog Glum saaledes

¹ Jfr. § 20.

² Ldnb. IV. 7.

til Orde: „Jeg nævner Aegrim som Vidne og Gidsur som andet Vidne, at jeg aflægger Tempel=Ed ved Ringen (at ek vinn hofseid at haugi), og erklærer for Að (ok segi ek þat Aesi — Odin?), at jeg ei var der tilstede, og at jeg ei der begit Drab, og at jeg ei der blodfarvede Dd og Eg, hvor Þhorvald Krok fik Þane (at ek vark-at þar, ok vák-at þar, ok rauðk-at þar odd ok egg, er þórvaldr Krókr fékk hana). Agter nu paa Eden, J, som ere Viidsmænd og her tilstede!“ — Denne Eds=Aflæggelse kan tillige tjene til Exempel paa den Underfundighed, som ved slige Leiligheder undertiden blev begaaet; thi Glum, der virkelig havde øvet det Drab, hvorfra han ved Ed skulde friggjøre sig, havde listigen føiet sine Ord paa en saa tvetydig Maade, at de noiere granskede netop indeholdt en Tiltaaelse af Drabet. Tvetydigheden, der ligger i Brugten af Partikelen at, hvilken i det gamle Sprog baade betegner: ikke, og: ved eller tilstede ved, — kan ei udtrykkes i Oversættelse. Vidnerne fandt Eds=Formularen, som Glum brugte, noget usædvanlig, men mærkede dog ei Listen, førend en klogere Høvding en Stund efter viste dem, hvorledes de vare førte bag Lyset. Drabs=Sagen med Glum blev atter optagen paa Althinget, og han maatte for at undgaae Fredløshed afstaae Halvdelen af sin Gaard som Bod til den Drabtes Son¹.

Den første af disse ovenanførte Eds=Formularer har uden tvivl i Hedendommen været den brugelige for Retten ei alene paa Island, men og i Norge, hvorfra hiin Des Beboere have medbragt den. Frey, Njord og Odin, der sandsynligvis betegnes ved den almægtige Að, have altsaa været de Guddomme, som man almindelig kaldte til Vidne i Eden; undertiden har man dog ogsaa blot nævnet Að eller Odin, som af den anden Formular sees.

Udenfor Retten brugtes andre Eder, idet man svor ved visse Gjenstande, hvilke man ansaa for hellige eller for Sind=

¹ Viga-Gl. s. 25.

billeder paa noget Helligt. Saadanne Eder nævnes paa forskjellige Steder i de gamle Edda=Digte: f. Ex. Ed ved Skibsbordet, ved Skjoldranden, ved Sværdets Eg, ved Lynets lyse Band (Lynilden?), ved den sydhældende Sol (Mid-dags=Solen?) og flere deslige Ting. Da Volund vil sikke sin Brud, Kong Niduds Datter, for hendes Faders Overlast, fordrer han en Ed af Kongen, at han ei skal tilføie hende noget Ondt:

Før skal du mig alle
Eder sværge,
ved Skibets Bord
og Skjoldets Rand,
ved Hestens Bog
og Sværdets Eg —
at du ei plager
Volunds Kone,
eller min Brud
Døden volder ¹.

Sigrun bebrejder sin Broder Dag, at han har brudt sine Eder mod hendes Mand Helge, i følgende Ord:

Dig skulle alle
Eder ramme,
som du Helge
svoret har —
ved det lyse
Lynets Band
og ved Havets
kolde Steen ².

Da Gudrun Gjukessdatter minder sin Mand Atle om de Eder, han havde brudt mod hendes Broder Gunnar, siger hun:

Saa gaa det dig Atle!
som Gunnar du holdt

¹ D. æ. Edda: Völ. kv. 31.

² D. æ. Edda: Helgakv. Hundb. II. 29.

Eder ofte svorne
 og forðum givne —
 ved sydhældende Sol,
 ved Seiergudens Bjerg,
 ved Hvilestedets Dække
 og ved Ulls Ring¹.

Hvorledes de i disse Gudsformularer forekommende Udtrykke skulle forklares, om egentligen eller billedligen, det er vel umuligt at afgjøre.

Undertiden forekommer ogsaa som en Gudsformular, at den Sværgende onsker sig i onde Magters Bold, eller at Ulykke maa ramme ham, hvis han lyver. Saaledes hedder det om Kong Atles Sendemand Binge:

Svor da Binge,
 han skaante sig kun lidet:
 Ham Jøtnerne eie,
 hvis for eder han loi,
 og Galgen hans Krøp,
 om Fred han vil bryde!²

Tvekampen benævnte de hedenske Nordmænd paa to Maader: deels Holmgang (hólmanga) deels Enekamp (einvigi), Benævnelser, mellem hvilke der undertiden skjæles, men som dog oftere bruges i Flæng.

Holmgangen havde uidentivl sit Navn deraf, at den oprindelig foregik paa smaa Holmer, deels for at de Kjæmpende kunde være mere usforstyrrede og mindre udsatte for, at Andre skulde blande sig i deres Kamp eller stille dem mod deres Villie, deels for at Kamppladsen kunde have en naturlig Grændse, udenfor hvilken ingen af de Kjæmpende var istand til at vige. Senere traadte andre kunstigen begrændsede Kamppladse i Holmens Sted, hvilke dog beholdt samme Navn, og tillige, som det synes, saa ofte det lod sig gjøre, lagdes paa en mindre D.

¹ D. æ. Edda: Atlakv. 30.

² D. æ. Edda: Atlamal 31.

Holmgangen fandt Sted efter en foregaaende Udfordring (at skora á hölm; at skora á til hölmöngu), ved hvilken Tiden og Stedet for Kampen fastsattes, idet den Udfordrende tillige erklærede sin Modstander, hvis han ikke løb Udfordringen, for hver Mand's Riding, d. e. for et Menneske, hvem Enhver som vilde ustraffet kunde bespotte¹.

Stikkene, som iagttoges ved selve Holmgangen, beskrives forskjelligt; uidentvivel have de ogsaa i det mindre Væsentlige været betydelig forskjellige til forskjellige Tider, og rimeligviis i mange Maader afhængige af de Kæmpendes, især den Udfordrendes eget Godtbefindende. Et Par af de udførligste Beskrivelser over saadanne Tvekampe skulle her efter Sagaerne meddeles.

Islændingen Egil Skallagrímsson kom i Kong Haakon Abelskeinsfostres Tid paa en Reise i Norge til Gaarden Blindheim paa Den Haud ved Sunnøre, hvor en ung Lendermand Fridgeir tilligemed hans Moder Gyda boede. Han fandt hos dem en venstabelig Modtagelse og forblev paa Blindheim i flere Dage. I denne Tid bemærkede han paa hele Husets Folk, men især paa Fridgeirs Søster, en stor Bedrøvelse; dog først da han stod rede til at reise, aabenbarede Gyda ham Uarsagen. En Mand ved Navn Bjot hiin Blege, en almindelig forhadt Bersert og Holmgangsmænd, havde beileet til Datteren, og da han fik Afslag, udfordret Fridgeir til Holmgang. Den følgende Dag skulde han komme til Holmen paa Den Vork, og Gyda bad nu den søvede Kæmpe Egil, at han vilde følge hendes Søn did. Egil lovede dette, og forblev denne Dag over paa Blindheim. Om Aftenen kom Fridgeirs Venner, der havde bestemt sig til at følge ham; der vare mange Mennesker samlede om Natten og et stort Gjæstebud. Men Dagen efter beredte Fridgeir sig til Reisen og mange Mænd med ham; Egil var i hans Følge. Der var da godt Reiseveir. De drog afsted og kom til Den. Paa det Sted, hvor Holmstævnen skulde være, strakte sig kort fra Søen

¹ Egils s. 57; Korm. s. 21; Herv. s. 4; Vatsd. s. 33.

en sager Vold; paa den var Holmstedet afmærket og Stene lagte i Ring udenom. Nu kom Ljot did med sit Folk og beredte sig til Holmgangen; han havde Sværd og Skjold. Ljot var en meget stor og stærk Mand, og da han gik frem paa Volden til Holmstedet, da kom Berserksgang over ham; han begyndte at hyle sælt og bed i sit Skjold. Fridgeir var ikke stor; han var smækker og skjøn af Ansigt, men ikke stærk; han havde heller ikke nogensinde været med i Strid. Da Egil saa Ljot, kvad han en Vise, i hvilken han yttrede, at Kampen ei vilde løbe vel af for Fridgeir; han selv vilde møde den frygtelige Kjempe, der bidende i Skjoldets Rand paakaldte Guderne¹. Ljot saa Egil og hørte hans Ord. „Gak hid paa Holmen — sagde han — du store Mand! og kjæmp med mig, hvis du har saa megen Lyst dertil. Det passer sig langt bedre, end at jeg skulde kjæmpe med Fridgeir; thi jeg forsøger ei min Hæder ved at lægge ham til Jorden.“ Egil svarede ham i en Vise, at han modtog Udfordringen. Derpaa beredte Egil sig til Holmgang med Ljot. Han havde det Skjold, som han var vant til at bære, og var omgjordet med et Sværd, som han kaldte Nader (Nælen); Dragvandil (saaledes kaldtes det Sværd, han almindelig brugte,) havde han i Haanden. Han gik ind over det Mærke, der begrændsede Stedet, hvor Holmstærven skulde være; men Ljot var da ikke endnu rede. Egil rystede Sværdet og kvad en Vise, i hvilken han truede sin Modstander. Da kom Ljot frem paa Kampvolden og opsigter Holmgangsbloven, „at den stedse skal bære Nidingsnavn, som viger udenfor de Mærkestene, der ere satte i Ring om Holmgangsstedet.“ Siden løbe de ind paa hinanden, og Egil hugger til Ljot, men denne bødede af med Skjoldet. Egil hug nu det ene Hug efter det andet, saaledes

¹ De Tryllesange, der skulde beskytte Kjemper i Strid, bleve sjungne under Skjoldet, det vil sige i det man satte Munden til Skjoldets Rand, maaskee for at gjøre Lyden stærkere. D. æ. Ebba: Hávam. 157.

at Ljot intet Hug kunde faae gjort imod. Han veg baglæns for at faae Huggerrum; men Egil var ligesaa hastig efter ham og sparede ei paa Huggene. Ljot foer da ud over Mærkstenene og vide om Volden. Saaledes løb den første Kamp af, og Ljot begjærede Hvile. Egil lod saa være; de stode stille og hvilede sig. Det var Holmgangsklov paa den Tid, at naar En fordrede noget af en Anden, og Udfordreren seirede, da skulde han have som Seierløn (sigrmål) det, han havde fordret; men blev han overvunden, da skulde han løse sig med saameget Gøds, som kunde være bestemt; men hvis han faldt paa Holmen, da havde han forbrudt al sin Eiendom, og den, der fældede ham paa Holmen, skulde da arve ham. Egil lod Ljot gjøre sig rede: *„Jeg vil, at vi nu skulle faae en Ende paa denne Holmgang.“* Ljot sprang da hurtig op. Egil løb mod ham, hug strax til ham og gif ham nu saa nær paa Livet, at han foer tilbage og blottede sig, idet Skjoldet gled fra ham. Da hug Egil til Ljot; Hugget rammede ovenfor Knæet og tog Foden af. Ljot faldt og var strax død. Ljots Død blev kun lidet beklaget; thi han havde været et saare uroligt Menneske. Han var Svenskt af Ret og havde ingen Frænder i Norge. Han var kommen did og havde erhvervet sig Gøds ved Holmgange; idet han nemlig havde fældet mange gode Bønder, hvilke han havde givet Valget imellem Holmgang eller Afstaaelse af Jorder og Od. Han var paa denne Maade bleven grundrig baade paa Land og Løsere¹.

Egil Skallagrimsøn havde til samme Tid en Arv at fordre i Norge, hvilken en vis Atle hiin Korte sad inde med paa Grund af en uretfærdig Dom af Kong Erik Blodøse. Da Erik nu var fordreven af Landet, troede Egil, at han maafee kunde drive sin Ret igjennem, og begav sig derfor til Atles Gaard Af paa Den Feuring ved Hordaland for at fordre Arven. Atle negtede at udrede den, men modtog Egils Stævning til Gula=Thing for det at faae Sagen paadømt.

¹ Eg. s. 67.

Begge indfandt sig ogsaa virkeligen til Thinge. Egil fordrøede nu Arven; men Atle tilbød Tylfter=Ed eller Ed af tolv Mænd for, at han intet Guds, Egil tilhørende, havde i sin Baretægt. „Da Atle gif til Retten (dómur) med dem, der skulde aflægge Eden for ham, gif Egil imod ham og sagde, at han ei vil modtage hans Eder for sit Guds: „Jeg vil byde dig en anden Lov, den nemlig, at vi skulle gaae paa Holm her paa Thinget, og den der seirer have dette Guds.“ Det, som Egil sagde, var ogsaa Lov og gammel Sædvane, at hver Mand nemlig havde Ret til at fordrø en Anden til Holmgang, hvad enten han saa skulde værge eller søge sin Sag. Atle sagde, at han ei vilde afflaae Egil Holmgang. Eiden toge Atle og Egil hinanden i Haanden og kom indbyrdes overeens om, at de skulde gaae paa Holm, og at den Seirende skulde eie de Jorder, hvorom de trættede. Derpaa ruste de sig til Holmgangen. Egil gif frem og havde Hjælm paa Hovedet, Skjold for sig og et Spyd (kesja) i Haanden; men Sværdet Dragvandil fæstede han ved sin høire Haand. Det var Holmgangsmændenes Skik at indrette sig saaledes, at de ei behøvede at drage deres Sværd paa Holmen, men derimod kunde lade Sværdet følge Haanden, saa at det strax var tilrede, naar man vilde bruge det. Atle var ligedan rustet som Egil. Han var vant til Holmgang, desuden stærk og meget modig. Der blev fremledet en stor og gammel Dyr; denne blev kaldet Blot=Rod (blótrott), og den Seirende skulde dræbe det (höggva). Undertiden var det eet Rod, undertiden lod og= saa hver af de Tvende, som gif paa Holm, fremlede sit. Da de vare rustede til Holmgangen, løb de mod hinanden og skjød først sine Spyde; men intet af dem fæstede sig i Skjoldet, de bleve begge staaende i Jorden. Derpaa greb de til sine Sværde; de gif fast ind paa hinanden og kastede Hug. Atle veg ikke tilbage. De hug tidt og haardt, og snart bleve Skjoldene ubrugbare. Da Atles Skjold var blevet meget forværret, kastede han det, greb Sværdet med begge Hænder og hug raft. Egil hug til ham over Arsen, men Sværdet bed ikke;

han gav det andet og det tredie Hug, og det var ham let at faae Hug paa Atle; thi denne havde intet Værn. Men ifjont Egil svang Sværdet af al Kraft, saa bed det dog ikke, ihvor han end hug. Egil seer nu, at det ei saaledes kunde nytte; thi hans Skjold begyndte at blive ubrugbart. Han slap da Sværdet og Skjoldet, løb ind paa Atle og fattede ham med Hænderne. Nu mærkede man, hvo der var stærkest. Atle styrtede paa Ryggen; men Egil kastede sig grue ned over ham og bed hans Strube ifønder. Saaledes lod Atle sit Liv. Egil sprang hurtig op og didhen, hvor Blot-Rødet stod, greb med den ene Haand i Flabben og med den anden i Hornet og vred saa haardt om, at Fødderne paa Dyret kom i Veiret og Halsbenet gif ifønder. Egil tilegnede sig derpaa alle de Jor-der, om hvilke Trættten havde været¹."

Ellers var, som det synes, oftest Holmgangen forbunden med langt flere Omstændigheder, end de her beskrevne.

Den islandste Skald Kormak Ogmundsson var forbitret paa en af sine Landsmænd Berse, almindelig kaldet Holmgang-Berse, fordi denne havde ægtet en Kvinde Steingerd, som Kormak elskede. Han fordrøede derfor Berse til Holmgang om en halv Maaned paa Reidholm i Middalen. Da den bestemte Tid kom, ride begge til Mødet, hver med 15 Mænd. Mange havde ogsaa samlet sig for at see paa denne Kamp. „Nu blev der taget en Feld (et Slags stor Kappe) og bredt under deres (Kormaks og Berses) Fødder. Berse sagde: „Du udfordrede mig til Holmgang Kormak; men jeg byder dig Gnekamp (viovigi). Du er en ung og lidet prøvet Mand; Holmgangen er forbunden med Vanfæligheder, men Gnekampen aldeles ikke.“ Kormak sagde: „ei mon jeg staaes bedre i Gnekamp; jeg vil prøve Holmgangen og i Alt maale mig med dig.“ „Du raader nu“ — siger Berse. Det var Holmgangsløb (hólmgöngu-lög), at Felden skulde være 5 Alen imellem Skjoderne (Snipperne) med Løkker i Hjørnerne; i disse

¹ Eg. s. 68.

Løfter ſkulde man ſætte Træ-Nagler (hælar) med Hoved paa den ene Ende, hvilte kaldtes tjösnuur. Den, der gjorde Tilberedelserne, ſkulde gaae hen til Tjøsnerne ſaaledes, at han ſaa Himnelen imellem ſine Been og holdt i ſine Træ-Læpper, idet han fremsagde en Bøn (formáli, Formular), ſom ſiden er optagen i det Blot (den Dfferben), der er kaldet tjösnu-blót. Der ſkulde være 3 Uffatſer (reitlar) rundt om Fjelden, hver een Fod bred, og udenfor dem 4 Stænger; diſſe kaldes höslur, og den Veld er haſlet (þar er völr haſlaðr), ſom ſaaledes er indrettet. Hver af de Stridende ſkal have tre Skjolde, og naar det er forbi med dem, da ſhulle de træde ind paa Fjelden, om de og i Forveien ere vegne ud af den; fra den Stund af ſkal man alene forſvare ſig med ſine Vaaben (Angrebsvaaben). Den ſkal hugge førſt, ſom er udfordret. Hvis den ene bliver ſaaret, ſaaledes at der kommer Blod paa Fjelden, da er man ei pligtig til at kjæmpe længer. Hvis man ſtiger med den ene Fod udenfor Haſlerne, da viger man (ſerr hann á hæl), men ſtiger man udenfor med begge, da flyer man (rennr). En Mænd ſkal holde Skjoldet for hver af de Stridende. Den, der bliver meeſt ſaaret, ſkal betale i Holmløsning (hólmlausn) 3 Mark Sølv. Thorgils holdt Skjoldet for ſin Broder Kormak, men Thord Arndiſſon for Berſe. Berſe hug førſt og fløvede Kormaks Skjold; denne gjengjældte Berſe paa ſamme Maade, og ſaaledes hug de 3 Skjolde iſønder for hinanden. Da ſkulde Kormak hugge; han hug til Berſe, men denne kodede af med Hviting (Navnet paa Berſes Sværd.) Skofnung (Kormaks Sværd) tog Ddden af Hviting, men Ddden ſprang mod Kormaks Haand og ſaarede ham let paa Tommelfingeren, ſaaledes at Knoglen fløvnede, og der kom Blod paa Fjelden. Derpaa gif man imellem dem og vilde ei, at de ſkulde ſlaas længer. Da ſagde Kormak: „dette er en ringe Sciær, ſom Berſe har vundet ved mit Uheld, þjout vi nu ſtilles.“ Berſe forlangte Holmløsning, og Kormak lovede, at den ſkulde blive ham betalt ¹.

¹ Korm. s. 9—10.

Betragter man nærmere disse tre Beskrivelser af Holmgange, saa ser man let, at der finder betydelige Forskjelligheder Sted imellem de to første og den sidste, i det hine skildres som langt simplere, denne derimod som forbunden med flere Vanskeligheder. Man ser ogsaa af den sidste Skildring, at man har skjelnet mellem Gnekamp og Holmgang, og at det da egentlig var sidstnævnte Slags Tvekamp, der var forbunden med saa mangfoldige Omstændigheder.

Da Gnekampen var den simpleste, er det ogsaa rimeligt, at den er den ældste; den er lidt efter lidt bleven gjort mere kunstig, saa at de Kjømpende kunde faae bedre Leilighed til at lægge deres Kraft og Dvælse for Dagen. Tvekampen synes imidlertid altid at være bleven kaldet Holmgang, naar den brugtes for Retten, hvad enten den nu var af det simple eller kunstigere Slags. Saaledes maae vist nok de to ovenfor efter Egils Saga beskrevne Holmgange anses for mere at nærme sig Gnekampen.

Hvad der udgjorde Egenhederne for Gnekampen, i enger Betydning tagen, var uidentivl, at Rummet, i hvilket de Kjømpende bevægede sig, var mindre indskrænket, at de havde Lov til at bruge flere Slags Vaaben end Sværdet alene, og at de selv bare deres Skjolde¹. Egenhederne ved den kunstige Holmgang vare derimod: at Kampen skulde foregaae paa en udbredt Feld eller Kappe², at de Kjømpende havde Lov til at benytte 3 Skjolde hver, og i Almindelighed ei selv bare dem, men hver havde en af sine Venner til at holde Skjoldet for sig, hvilken da kaldtes hans Skjoldsvend (skjaldsveinn)³, at man kun brugte Sværde, og det af en vis Længde, til Kampen⁴, og at man ordentlig voxede Hug.

¹ Eg. s. 67, 68.

² Korm. s. 10; Kjalnes. s. 9; Þorst. Vik. s. 16, 21.

³ Svarfd. s. 9; Vcm. s. 19; Viga-Gl. s. 4; Korm. s. 12, 14; Ket. Hængs s. 5.

⁴ Korm. s. 14.

Begge Slags Tvekampe vare, naar de brugtes for Retten, afpaasede efter visse Love, der, førend Kampen begyndte, fremsagdes af den Udfordrende¹; begge medførte den Ret for den Udfordrede at give det første Hug², og at kunne stille en Mand i sit Sted, hvis han selv havde Betænkelse ved at møde³; begge vare forbundne med Dffring af een eller tvende Oxer, som Seierherren slagtede⁴; endelig synes ogsaa Holmløsningen, eller den Overvundnes Frikjøbelse for en vis forud bestemt Sum — almindelig 3 Mark Sølv, ofte ogsaa mere — at have været fælles for begge⁵. Under tiden lagde den Udfordrende, naar Kampen skulde afgjøre Besiddelsen af Gods, for ret at vise sin Uegennyttighed, ligesaa mange Penge imod, som de, hvorpaa han gjorde Fordring⁶.

Som Afvigelser fra de sædvanlige Skikke maa man uden tvivl ansee det, naar de Kjøpende undertiden stode paa hver sin Fæld, udenfor hvilken de da ikke maatte vige saa meget som en Fingerbred⁷; eller naar En kjæmpede mod Flere, een efter den anden, paa samme Holmstævne⁸.

Endnu et eget Slags Holmgang eller Tvekamp var den saakaldte Kargang (kerganga). Den bestod deri, at de stridende Parter lode sig indeslutte i et foroven tildækket Kar og her i Mørket vekslede Hug eller Stik, men hodede af med et Kjøvle, som de holdt i Haanden. Denne Kamp findes kun beskrevet paa et eneste Sted i Sagaerne, og maa saaledes vel ansees for at have været sjalden. Fortællingen er følgende:

¹ Eg. s. 67; Ket. Hængs s. 5; Svarfd. s. 9.

² Þórst. Vik. s. 4; Viga-Gl. s. 5.

³ Eg. s. 67; Viga-Gl. s. 4.

⁴ Eg. s. 68, jfrt. m. Korm. s. 22, 24.

⁵ Eg. s. 67, jfrt. m. Korm. s. 1, 10; Gunnl. Ormst. s. 11; Kjalnes. s. 9; Svarfd. s. 9; Vig. Gl. s. 4.

⁶ Niáls s. 8.

⁷ Svarfd. s. 9.

⁸ Herv. s. 5.

“Da Islændingen Thorgils, kaldet Orrabeins Stiffen, paa en Handelsreise kom til Upland i Svithjod, opholdt han sig der Vinteren over hos en rig Bonde Thrand, der havde en Datter Sigrid. Til hende beilede en Mand ved Navn Randvid, et ondt Menneſke men en stor Kjæmpe. Thrand afflog ham Giftermaglet. Da bad Randvid Thrand det Slags Holmgang, som kaldes Kargang; da ſkal man ſlaaes i et Kar, ſom oventil er dækket, og have Kjævle i Haanden. Thrand vilde heller kjæmpe, end give ſin Datter til en ſaa ond Mand. Thorgils ſagde da til Thrand: “Du har gjæſtfrít bevertet mig, jeg vil ogſaa lønne dig ſom forſkyldt; jeg vil kjæmpe med Randvid i dit Eted.” Thrand modtog Tilbudet. Thrand havde Sværdet Jarðhusnaut (et Sværd, ſom han havde fundet i en underjordiff Gang); Randvid havde et meget tyndt alenslangt Kjævle i Haanden. Nu blev Karret dækket. Randvid bad Thorgils ſtille forſt; thi han var den Udfordrede. Han gjorde ſaa, rammede Kjævlet, ſaa at det ſprak iſønder, og ſaa rede Randvid i Bugen. Denne ſagde da: “Giv mig nu Sværdet, men hav du Kjævlet, da ſkal jeg ſtille til dig med Sværdet.” “Mig tykkes nu — ſiger Thorgils — ſom om dette intet Kjævle er.” Kort efter døde Randvid. Han havde ſtolet paa ſin Trolddom; thi han havde fældet mangen Mand i ſaadan Holmgang¹.

Kargangen har noget tilfælles med den endnu i de ſeneste Aarhundreder blandt Bønderne i nogle af Norges Fjældbgygder brugelige Belteſpænden, ved hvilken de tvende kjæmpende Parter lode ſig ſpænde ſammen i et ſkort, dertil indrettet Belte og verlede Etit med Tolleknive. Til dette Slags Tvekamp finder man neppe noget Spor i de gamle Sagaer.

Der gaves, ſom allerede i ovenanførte Beſkrivelſer er antydet, i Hedensfabet Menneſker, der gjorde ſig Holmgang til en Næringsvei, ja til en Rigdoms Kilde; og dette var iſær de

¹ Flóamanna s. 14.

saakaldte Berserker (berserkr, Flt. berserkir), om hvilke her derfor noget nærmere maa tales.

Ved Navnet Berserker betegnedes Mand, der stundom, især i Stridens Hede, overfaldtes af et vildt Naseri, der for Dieblirket fordoblede deres Kraft og gjorde dem usølsomme for legemlig Smerte, men tillige døde al Menneskelighed og Fornuft hos dem og gjorde dem glubende Dyr lige. I denne Tilstand — hedder det i de gamle Beskrivelser — trødne deres Ansigt og skiftede Farve; de vare snart blege, snart blaa, og Haaret reiste sig paa deres Hoved; de vare rasende som Hunde eller Ulve, stærke som Bjørne eller Tyre; de hylede som vilde Dyr, bed i Manden paa deres Skjolde og nedhug alt hvad der mødte dem, ofte uden at skjelne mellem Ven eller Fiende, ja uden at spare deres egne Børn eller nærmeste Frænder, hvis disse kom dem i Veien. Hverken Ild eller Staal — troede man — kunde da bide paa dem; med Rædsel saa man dem vade gennem Ild og styrte sig paa blottede Baaben ligesom for Lyft. I Striden fore de frem krynjeløse, i den bare Serk eller Skjortel, deraf uden tvivl deres Navn¹. Dette deres Naseri kaldtes Berserksgang (berserksgangr) og ansaaes uden tvivl af de ivrige Aledyrkere som en Indskydelse af Stridens Gud Odin². Berserksgangen indfandt sig dog ikke under Kampen alene, men ogsaa ofte under anstrængende Arbejder, da de Mennesker, der angrebes af den, udrettede Ting, som ellers syntes ugjørlige for menneskelig Kraft³. Den fremkaldtes i det Hele, naar Berserkens Lidenskabelighed og især hans Brede vakktes⁴. Naar Berserksgangen havde udraiset, paafølgte en stor Sløvhed og Kraftløshed, hvilken ofte varede i flere Dage⁵.

¹ Snor. Yngl. s. 6; Nials s. 104; Eg. s. 27, 40; Vatsd. s. 46; Ol. Tr. s. 132 i Fornm. s. I; Svarfd. s. 7; Herv. s. 3—5; Örvar-Odds s. 14; Dropl. son. s. 19.

² Snor. Yngl. s. 6.

³ Eyrb. s. 28; Ludnb. III. 20.

⁴ Eg. s. 40.

⁵ Eyrb. s. 28; Eg. s. 27; Hrólfs Gautr. s. 16.

Hos enkelte, forresten rolige Mennesker var Berserksgangen en virkelig Sygdom, der til visse Tider, endog uden given Anledning, overfaldt dem. Den beskrives at have begyndt med Skjalven, Klappren i Lænderne og Kulde i Legemet, hvorpaa fulgte en stor Hidfighed, der endelig gik over til et fuldkomment Raseri, under hvilket den Syge ikke skaanede nogen af sine Omgivelsler. Naar Sygdommen havde forladt ham, var han igjen rolig som tilforn. Saaledes heder det om Islændingen Thrymketil: "at der var store Feil ved hans Sind, og Kogle ansaae det for en Sygdom. Det kom nemlig over ham i hver halve Maaned, at Skjalven angreb hans Legeme, saaledes at hver Tand i hans Hoved klappede, uagtet man søgte at skaffe ham al den Lettelse, som muligt var. Med denne Skjalven og Kulde fulgte stor Hidfighed; han skaanede da Intet, som omgav ham, hvad enten det var Bæg, Stof, Stav eller Menneske; ja om der var Jld i Veien for ham, saa gik han over den. Han rev Bordklædning og Dorkarme af Huset, naar han kunde komme til dermed. Men naar Raseriet forlod ham, da var han atter blid og rolig"¹. Det var intet Under, at i saadanne Tilfælde Berserksgangen ansaaes for et stort Meen; man finder endog, at de, der angrebes deraf, have gjort Bøster til Guderne for at vorde befriede fra denne Plage².

Berserkerne kaldtes af vore Forfædre med et andet Navn: hamrawir menn og deres Raseri: at hamast³. Disse Udtryk antyde udentvivel de Gamles Begreber om Berserksgangens Væsen. Ordet hamr betegner nemlig i det gamle norske Sprog: Ham, ydre Stikkelse. Det bruges ogsaa undertiden for at betegne den Dyr=Syglje, der troedes usynlig at ledsage ethvert Menneske som et Slags lavere Skytsaand⁴. Dyr=Sygljen udtrykte, som før er sagt, paa en vis Maade det Men-

¹ Dropl. son. s. 3.

² Vatsd. s. 30, 37.

³ Eg. s. 1, 25, 40.

⁴ Jfr. § 18.

neskes Charakter, som den ledsagede. Vilde, lidenskabelige Mennesker troedes saaledes at have vilde og frygtelige Dyr til Følger. Naar deres Lidenskabelighed i den Grad overvældede dem, at den gjorde dem rasende og berøvede dem Fornuftens Brug, da troede man uden tvivl, at Dyret traadte i Menneskets Sted, at det gik ind i Menneskets Ham eller Skikkelse, men virkede med sin eiendommelige Etyrke og Ubændighed. Derfor sagde man om den, der angrebes af Berserksgang, "at han ei var cenhamet" (ekki einhamr) d. e. at et andet stærkere Væsen virkede under hans menneskelige Udvores¹. Dvertroen i denne Henseende gik vel endog undertiden saavidt, at man troede Mennesket i Maseriets Dieblik antog selve den udvores Skikkelse af Dyret tillige med dets indre Væsen og dets Kræfter².

Krigeriske Hovdinge søgte at drage Berserker til sin Hær, for derved at gjøre sig saa meget mere uimodstaelige og frygtede af sine Fiender. Saaledes siges Harald Haarfager at have havt Berserker i sin Tjeneste, hvilke kaldtes Ulfhedner (úlfhednar), fordi de bare Ulpelse over deres Brynjer; deres Blads var i Stavnen paa Kongens Skib, da den under Striden var mest udsat for Fiendernes Angreb³. Berserkerne kunde ogsaa være brugbare for Hovdinge, der havde Folk nok til at holde dem i Ave, naar Berserksgangen kom over dem i Ulide⁴. Men for Mængden vare Berserkerne en Stræk, og de benyttede den Rædsel, der stod af dem — og som de naturligtviis stræbte at forstørre ved at bestyrke Dvertroen om deres Ufaarlighed — for at tiltvinge sig Alt, hvad de ønskede af de Svagere. En Udfordring til Holmgang var nemlig strax rede fra Berserkens Side, naar hans uforfammede Fordringer om Gode eller Kvinder bleve afflaque, og hans vilde Maseri forenet med Dvælse i de Færdigheder, som til en Tvekamp udfordredes, sik-

¹ Eyrb. s. 28.

² Ludnb. V. 5; Hrólfs Kr. s. 50, 51, i Fornald. s. I.

³ Snor. Har. Hárf. s. 9, jfrt. m. Fagrskinna og Vatsd. s. 9.

⁴ Eyrb. s. 25.

fredede ham som oftest et heldigt Udfald af Kampen. De, der saaledes gjorde Holmgangen til en Erhvervs-Kilde, kaldtes almindelig Holmgangsmænd (hólmgöngu-menn); deres Tal var i Hedenstabet ei ubetydeligt, og de vare en sand Plage for fredelige Bønder, hvem de fandt en Lyst i ved enhver gunstig Leilighed at forurette¹.

Uagtet det saaledes er vist nok, at Holmgangen udartede til et Verktøi for den laveste Egennytte, Hvernlust og Dandskab, saa er det dog tillige udenfor al Tvivl, at den oprindelig var en religiøs Skik, hvis Grund-Idee var, at Guderne ved Udfaldet af Kampen vilde tilkjendegive, hvorfra af de stridende Parter der havde Retten paa sin Side. Derfor var den, endog paa en Tid, da dens religiøse Betydning maa antages at være traadt noget i Baggrunden, som oftest forbunden med Offeringer, Bønner og andre religiøse Handlinger. Holmgangen var altsaa egentlig en Gudsdom, noie forbunden med Aistroen. Hos Nordmændene forsvandt den ogsaa, i det mindste aldeles som retslig Handling, med denne Tro, skjønt hos mange andre med Nordmændene beslægtede Folkeslag, navnlig hos de Tydske, Tvekampen gik over fra den hedenske i den christelige Rettergang. I Norge var det de christne Jarler Erik og Svend Haakonssonner (1000—1014), der, endnu før Christendommen paa meget nær var almindelig indført i Landet, fik Holmgangen afskaffet, i det de tillige fastsatte Fredløsheds-Straf for de Holmgangsmænd og Berserker, der foruroligede Bønderne². Paa Island, hvor allerede i Aaret 1000 Christendommen ved en Folkebeslutning paa Althinget var gjort til Lands-Religion, blev Holmgangen fort efter, ligeledes ved en Folkebeslutning, afskaffet, i Auleddning af en saadan Tvekamp mellem to fornemme islandske Unglinger, Skaldene Gunlaug Ormstunga og Skald-Rasn. Da Kampens Udfald nemlig var ubestemt, og

¹ Vatsd. s. 46; Svarfd. s. 7; Viga-Gl. s. 4, 6; Eyrb. s. 8, 28; Grettis s. 42.

² Gret. s. 21.

de Stridende vilde fornye den, lagde deres mægtige Frænder sig imellem og fik al Holmgang ved Lov forbuden¹.

En anden retelig Skik hos de hedenske Njerdmand, der endnu tydeligere angiver sig som en Gudsdom, skjönt den langt sjældnere omtales end Holmgangen, er den: at gaac under Jordstrimmel (ganga undir jarduarmen) for at rense sig fra Beskyldninger, bevise sin Paastands Ret eller sit Udsagns Sandhed. Skikken benævnes i det gamle Sprog — rimeligvis med et for alle lignende Skikke fælles Navn — skirslad. e. Renselse eller Frigjørelse for Beskyldning. Den findes beskrevet i Laxdøla Saga. "Det var — heder det her — en Maade at frigjøre sig paa (Pat var skirsla) i hine Tider, at man skulde gaac under Jordstrimmel (at ganga skyldi undir jarduarmen), i det nemlig en Strimmel Græsterv blev opstaaen af Marken, saaledes at Torvens Gæder vare faste ved Jorden; men den, der skulde frigjøre sig (så maadr er skirsluna skyldi fram flylja), skulde gaac derunder. Hedningerne ansaae det ikke mindre for en Samvittigheds=Sag, naar de skulde udføre saadant, end de Christne nu ansee det, naar lignende Frigjørelsesmaader (skirslar) blive anvendte (f. Ex. Jærnbyrd). Den, der gik under Jord=Strimmelen, blev frifunden, hvis Terven ei faldt over ham." Fortællingen i ovennævnte Saga viser ogsaa, hvor stor Frygt Hedningerne havde for at indlade sig paa dette Frigjørelses=Middel, naar de ei vare med sig selv fuldkommen overbeviste om deres Sags Retfærdighed. Da nemlig en fornem Islænding Thorstein Surt ved et uheldigt Tilfælde var druknet med sin Familie, opstod Spørgsmaal om, hvorledes Arven efter ham skulde fordeles mellem hans Frænder. En vis Thorkel Trefill, hvis Kone, Gudrid, var nær beslægtet med Thorstein og desuden havde en Søster blandt de Drukne, vilde gjerne faae hele Arven. Han underkjøbte derfor den eneste fra Skibbrudet undkomne, en vis Gudmund, til

¹ Gannl. Ormst. s. 11.

at erklære, at de Drukneede vare døde i en saadan Orden, at Gudrids Søster, der døde sidst, var bleven deres alles Arving. Hele Arven skulde da efter hendes Død tilfalde Gudrid. Gudmund havde imidlertid, førend han blev underkjøbt af Thorkel, fortalt Omstændighederne anderledes; dette rygtedes og vakte Tvivl hos de andre Arveberettigede om Retmæssigheden af Thorkels Paaastand. De fordrrede altsaa, at Gudmund skulde underkaste sig den ovenomtalte Prøve for at bekræfte Sandheden af sit senere Udsagn. Proven maatte gaae for sig. Men da Thorkel var sig bevidst, at det ikke hang saa rigtig sammen med den hele Sag, og han derfor frygtede et uheldigt Udfald af Proven, overtalte han treende Mænd til, i det Dieblig Gudmund skulde krybe under Torven, at lade som de kom i Slagsmaal, og kaste hinanden over Torven, saaledes at de Omstaaende tydeligen kunde see, at den faldt ved deres Skyld. Planen blev heldig udført. Netop som Gudmund var kommen under Græstov=Strimmelen, begyndte det aftalte Slagsmaal, og begge de Stridende faldt over Torven, der naturligviis styrtede sammen over Gudmund. Thorkel opfordrede nu de Tilstedeværende til at afgive deres Erklæring om Proven, og disse, der for største Delen vare hans Venner, erklærede som med een Mund, at Proven vilde have løbet heldig af, hvis den ei var bleven forstyrret. Herved blev det, og Thorkel tog Arven¹.

Gang under Jordstrimmel forbandtes undertiden med Gds Afslæggelse, hvilket f. Ex. var Tilfælde, naar to eller flere svore sig i Føstbroderlag². Man brugte undertiden ved den Leilighed at gaae under tre Græstov=Strimler³. Dette samme anvendtes ogsaa som et Dmmygheds=Legn; i hvilket Tilfældeden første Torv=Strimmel skulde være saa høit hævet, at den naaede til Axelen, den anden skulde naae til Høften, den tredje til midt paa Laaret⁴.

¹ Laxd. s. 18.

² Gisl. Surs. s. 6.

³ Føstbr. s. 1.

⁴ Vatsd. s. 33.

Endnu maa her til Slutning nævnes et Slags hedensk Gudsdom, der findes omtalt paa et enkelt Sted i de gamle Edda-Digte, nemlig Friggjorelse for en Betskyldning ved at optage Stene af en kogende Kjedel med den blotte Haand uden at skade Haanden. Da Kong Atles Dronning, Gudrun, — heder det — blev betyldt for utilladelig Dmgang med en Konge Thjodrek, der opholdt sig ved Atles Hof, forlangte hun at friggjøre sig paa den omtalte Maade. Proven foregik med stor Høitidelighed. Den sydende Kjedel blev indviet af en i saadanne Ting kyndig Konge, som dertil var hentet, og 700 af Kong Atles Mænd vare tilstede i Salen, hvor Proven foregik. Gudrun optog Stenene af den sydende Kjedels Bund med uskadet Haand, og blev frifunden. Atles Frille Herkja derimod, som havde anlagt Drenningen, brændte sin Haand, da hun skulde underkaste sig samme Prove, og blev til Straf for sin Logndruknet i en Myr¹.

Denne hele Begivenhed, hvis der ellers er noget historisk i Fortællingen, skulde inidlertid være foregaaet blandt tydske Folkefærd. Blandt dem kan altsaa denne her nævnte Gudsdom have været brugelig i Hedendommen, og fra dem bleven de hedenske Nordmænd bekjendt, uden at man dog deraf kan slutte, at den tillige hos disse har været anvendt. Først i de christne Tider finder man med Bestemthed, at Nordmændene have optaget dette Ordal (ketilfang eller ketiltak)², der hos Tydskerne, som flere Skikke af samme Slags, var overført fra Hedenskabet i Christendommen.

§ 24.

Trolldom.

Troen paa Trolldom (sjölkyngi, görningar)³ var al-

¹ D. æ. Edda: Guðrúnarkv. III.

² Eidsivathing's Chr. r. 42, Norg. gl. Love I. S. 389 o. f. St.

³ Ordene sjölkyngi og sjölkunnigr ere dannede af sjöld, Mængde,

mindelig blandt de hedenske Nordmænd, og havde sin Grund i selve Afselæren, der fremstiller Trylle-Kunster som Asernes Opfindelse.

Man skjelne imellem to Slags Trolddom: Galder (galldr) og Seid (seidr).

Navnet galldr maa udledes af Ordet gala at synge; det betegne altsaa et Slags Trolddom, der forrettedes ved magiske Sange (gala eller kveda galldra)¹. Dens Oprindelse og Udbredelse tilskrives Aserne og især Odin, som derfor ogsaa benævnes Galder's Fader (galldrs födur)². Mennesker, der drev denne Kunst, kaldtes galldrasmidir eller gall-dramenn³. Runerne indtog i dette Slags Trolddom en vigtig Plads som magiske Figurer, og det lader, som om Gal-dremanden oftest under Afhyngningen af Galderen eller Trylle-formularen tillige har tegnet eller ristet visse Runefigurer, afpassede efter de Virkninger, man vilde have af Trolddommen⁴. Ofte benævnes selve Trylle = Sangen eller Trylle = Formularen Runer (rúnar). Man troede ved saadanne Galdre at kunne beskytte mod Raaben, løse Lærter, læge Saar og Sygdom, dæve Jld og Storm, vinde Kvinders Kjærlighed og opvække Døde for af dem at udforske det Tilkommende⁵. I den ældre Edda findes flere Digte, der, rigtig nok paa en for os temmelig dunkel Maade, omtale, ja vel og indeholde saadanne kraftige Kvad tilligemed Lærdomme om Runernes magiske Brug;

og kunna, kunne, forstaae, betegne altsaa ligefrem: mangfoldig Kundskab, og den der forstaaer meget. Ordet görningar, Eft. görningr, kommer af göra, gjøre, handle, og betegner egentlig: Gjæringer, Handlinger.

¹ D. æ. Edda: Bald. draum. 3, 4.

² D. æ. Edda: l. c. 3.

³ Snor. Yngl. s. 7.

⁴ D. æ. Edda: Sigdrifum. 9.

⁵ Dette Slags Galter benævntes: valgalldr, ubestemt fordi det især troedes at være anvendeligt paa de i Strid Faldne (valr). D. æ. Edda: Bald. draumar 4.

f. Ex. Rúnatala-páttir Odins, der udgjør Slutningen af Hávamál, Gróngaldr, Sigdrifumál o. fl. Paa sidste Sted især opregnes en heel Deel magiske Runer: Seier=Runer (sigrrúnar) at riste paa Sværdet for Seier; Ol=Runer (ölrúnar) at riste paa Drillehornet, paa Vagen af Haanden og paa Neglen for at vinde Kvinders Kjærlighed; Bjerger=Runer (bjargrúnar d. e. Rednings=Runer) at riste inden i Haanden, naar man vilde hjælpe Varsel=Kvinder; Brim=Runer (brimrúnar d. e. Brændings=Runer) at riste paa Skibets Stavn og Korblad til Beskyttelse mod Søens Rasen; Lim=Runer (limrúnar d. e. Kvist=Runer) at riste paa Bark eller Træ for at blive heldig Løge; Maaal=Runer (máalrúnar), der skulde give Veltalenhed til Thinge; Hu=Runer (hugrúnar), der skulde skjænke Forstand¹. Ved alle disse Runer seer man tydeligen af Digtet, at der menes magiske Sange og Betegning med magiske Figurer anvendt i Forening som Tryllemiddel. Hvor stor Tro man har havt til disse Formularers og magiske Tegns Kraft, viser en Fortælling i Egils Saga. Dronning Gunhild vilde i et Gjæstebud skade Egil, og lod ham i den Hensigt vælde giftblandet Ol. Men Egil, som havde Mistanke til Driften, ristede Runer paa Hornet, stak sig i Loven (det Indre af Haanden) med sin Kniv og bestrog Runerne med Blodet; da — heder det — sprak Hornet, og Driften styrte paa Gulvet². Man maatte imidlertid være meget varsom i Brugen af disse Tryllemidler; thi i en Fuskers Haand, der ei vidste ret at anvende dem, troede man de kunde blive farlige. Dette fremlyser af et andet Sted af samme Saga. Egil traf — fortælles det her — paa en Reise i Norge en Bondebatter liggende hæftig syg. Forældrene sagde, at de havde søgt Hjælp hos en Bondegut i Nabolaget, og han havde ristet Runer for at helbrede hende; men hun var kun derved bleven slettere. Egil undersøgte nu Sengen, hvori hun laa, og fandt under

¹ D. e. Edda: Sigdrifum. 5—19.

² Eg. s. 44.

Hovedgjærdet et Hvalsfinns=Stykke, paa hvilket Runer vare ristede. Han lærte dem og fandt, at de vare forseilede. Han flavede dem af, brændte det Afslavede i Jlden og ristede nye Runer, hvilke han lagde under Hovedpuden. Estrax vaagnede Pigen som af en Søvn og blev frisk igjen¹. Kjendskab til Galder og Runer blev i det Hele i Hedendommen ei anset for noget værdt, naar det ei anvendtes til vædle Dømed.

Mabnet seiðr, ogsaa undertiden skrevet seyðr, staaer maa-
ske i Forbindelse med sjóða at syde, koge; og skulde isaafald
egentlig betegne Trolddom, der øvedes ved Røgning af visse
Gjenstande, som Overtroen tilskrev Trylle=Kraft². Hvilke disse
Ting have været, vides nu ikke mere; det har naturlig-
viis i Oldtiden været en Hemmelighed for de i Kunsten Ind-
viede³. Til Uøvelsen af Seið (at síða⁴, efla seið)
hørte mange Omstændigheder. Den øvedes mest om Nat-
ten⁵; og de der øvede den sadde under Tryllehandlingen
paa en Forhøining kaldet Seiðhjál (seiðhjallr). Sei-
den var ogsaa forbunden med Trylle=Sang eller Galder⁶, og
Lyden af denne Sang var skjøn at høre. I Laxdøla=Saga
beskrives en saadan Trylle=Handling. Den islandiske Høvding
Hrut Herjulfsson laa i Uenighed med sin Frænde Thorleif

¹ Eg. s. 75.

² Saaledes forklares almindeligviis Benævnelsen. Der kan imid-
lertid næres Tvivl om seiðr, Trolddom, en ganske samme Ord
som seyðr Røgning, uagtet vel et stærkere Slægtskab kan tæn-
kes mellem dem. jfr. J. Grimm. Deut. Myth. S. 988. Vore
gamle Kildekrifter sige neppe nogensteds udtrykkelig, at Seið
øvedes ved Røgning.

³ I den gamle Borgarthings=Christenret c. 16 nævnes
Haar, Pabbefødder (franda lætr?) og Mennefskenagle
som Ting, hørende til Trolddoms Uøvelse. Norg. gl. Love
I. 351. Maa ske har man her nogle af de Gjenstande, som an-
vendtes ved Seiden.

⁴ Snor. Yngl. s. 16, 17.

⁵ Örvar-Odds s. 2.

⁶ Laxd. s. 35.

Høstuldsøn. Denne sidste ønskede at skabe Rut, og benyttede sig hertil af sin Huusmand Kottel og dennes Hustru Grima, hvilke begge vare meget tryllekyndige. "Kottel og Grima drog om Natten til Ruts Gaard og anstillede en stor Seid. Da Seid=Sangen (seidlætin) begyndte, vidste de, som vare inde i Huset, ei ret hvad dette skulde betyde; men Sangen var skjøn at høre. Rut ene kjendte denne Sang; han forbød Enhver at see ud af Huset i denne Nat og bad Alle at holde sig vaagne, saavidt de kunde, da vilde dette ingen Skade volde. Alligevel sovne de alle, Rut vaagede længst, men sovne dog ogsaa omfider. Kaare hed Ruts Søn, dengang 12 Aar gammel, den haabefuldeste af hans Børn og meget elsket af Faderen; for ham blev Trolddommen øvet; han kunde derfor ikke sove stort, men blev meer og meer urolig. Endelig sprang han op og saa ud; han nærmede sig Seiden og faldt død ned." Rut hevne de siden hans Død ved at lade Kottel og Grima stene¹.

Ved Hjælp af Seid troede man at kunne volde Uveir og allehaande Skade², omstabe sig i Dyre-Lignelser³, og sætte sig i Stand til at forudsige tilkommende Ting⁴. Den synes meest at have været anvendt til at volde Dødt og ansaaes for en langt værdiere Kunst end Galder. Dens Opfindelse tilskrives dog Gudinden Freya, og den øvedes, som det lader, meest af Kvinder, nemlig de saakaldte Seid=Kvinder (seidkona flt. seidkonur)⁵. Hvor stor Affky Mange, endog i Hedendommen, bare for dette Slags Trolddom, viser Kong Harald Haarfagers Fremfærd mod sin egen Søn Ragnvald Rettiilbein, hvem han lod dræbe, fordi han befattede sig med Seid⁶.

Flere Arter af Trolddom nævnes i de gamle Sagaer uden

¹ Laxd. s. 37.

² Laxd. s. 35.

³ Fridþ. s. 5.

⁴ Örvar-Odds s. 2.

⁵ Snor. Yngl. s. 4, 7.

⁶ Snor. Har. Hárf. s. 36.

udtryffeligen at henregnes til noget af de to ovenomtalte Hovedslags, med hvilke de dog uden Tvivl for det meste have staaet i nærmere eller fjærnere Forbindelse. De vigtigste skulle anføres.

Synsforblindelse (sjónhverfingar, af sjón Syn og hversa vende) bestod deri, at man ved Trolddomskunster blendede Folks Dine, saaledes at visse Gjenstande forekom dem at være noget ganske andet, end de virkelig vare. Dette Slags Trolddom finder man ofte omtalt i de gamle Sagaer som anvendt, naar tryllekyndige Folk vilde skjule Noget for fiendtlig Efterstrækelse, eller forfærde hans Modstandere. De Sogende saae da — heder det — et Dyr, en Kiste eller en anden levende eller livløs Gjenstand der, hvor den Person, som de søgte, virkelig befandt sig, medens de paa den anden Side troede at see Høre af væbnede Mænd komme den Efterstræbte til Hjælp, der hvor der i Virkeligheden kun kom en Flok Rjør eller Gaar. Den Tryllekyndige troedes paa samme Maade ogsaa med Hensyn til sig selv at kunne forblinde Andres Dine. Hvis de Eftersøgende imidlertid enten sønderbrøde den livløse Ting eller dræbte det Dyr, under hvis Skikkelse de saae den virkelige Gjenstand, da opklaredes deres Syn, og de saae nu Personen i sin sande Skikkelse at ligge død. Visse Mennesker troedes dog at være af en saa kraftig Natur, at deres Dine forbleve ublændede ved denne Trolddom¹.

I nær Forbindelse hermed stod den ligeledes i Sagaerne ofte omtalte Usynliggjørelse, naar den Tryllekyndige ved sine Kunster bevirkede, at han selv, eller hvilke Andre han vilde, aldeles ikke kunde sees. Han sagdes da at gjøre Hyllehjælm (gera hulids-hjælm) for sig selv eller Andre². Saa-dan Usynliggjørelse beskrives undertiden som fremvirket ved et Slags Støv af Udscende som Ask, hvilket den Tryllekyndige udsprede over og omkring dem, han vilde skjule³.

¹ Hörds s. 25; Eyrb. s. 20; Ludnb. III. 14.

² Snor. Ol. Tr. s. 70.

³ Snor. Har. Hárf. s. 34, Ol. Helg. s. 143.

Ligesaa almindelig var Troen paa virkelige Omfakning, især i Dyr=Skikkelser. Saadan Omfakning kunde enten paaføres Andre til deres Skade, som det til Exempel fortælles om den tryllekyndige Dronning Hvit, at hun af Had til sin Stifson, der havde forsmaaet hendes Kjærlighed, forvandlede denne til en Bjørn ved at slaae ham med en Ulve=Handsfæ ¹; — eller den kunde paatages af den Tryllekyndige selv, for at han i sin Tryllefakning lettere og hastigere kunde komme til fjærne Steder. Dette sidste Slags Omfakning forekommer oftest nævnt i Sagaerne, og at færdes paa saadan Maade kaldtes: hamför, gandreid, eller at renna göndum ². Det menneskelige Legeme troedes da at ligge som dødt, eller i en Trylle=Sovn, medens Sjælen indsluttet i en Hval, en Sølhund, en Falk eller hvilket som helst andet Dyrs Skikkelse, der kunde findes bekvemst for Trylleriens Hensigt, sværmede om paa ganske andre Steder. Man maatte da nøie vogte sig for at nævne Troldmandens Navn, eller vække det sovende Legeme; thi da forstyrredes den hele Trolddom, og Manden nødtes til at vende tilbage i sin rette Bolig. Tilføiedes der den paatagne Skikkelse eller, som den ogsaa kaldtes, Ham noget Dødt, da rammede dette det virkelige Legeme ³. Kvinder, som paatog sig saadanne Tryllefærder under Omfakning, kaldtes Hamløbere (hambleypur, Gft. hambleypa) ⁴. Enkelte Kvinder troedes at kunne omfakke sig til Marer (mara eller kveldrida) og i denne Skikkelse kvæle Mennesker i Sovne, eller ved Nattetider tilføie dem anden Skade ⁵. Man autog endelig

¹ Hrólfs Kr. s. 20.

² Ordet hamför kommer af hamr, Ham, ydre Skikkelse, og betegner: Færd i en paataget Ham. Gandr betyder Ulv, Drage, og overhovedet: Trolddyr; gandreid betegner saaledes: Riden paa Trolddyr, og renna göndum, at reise eller færdes paa saadanne.

³ Vatsd. s. 12; Fósthr. s. 37; Hav. Ísf. s. 56; Fridþ. s. 6, 8.

⁴ Eg. s. 62.

⁵ Snor. Yngl. s. 16; Eyrb. s. 16. I Eidsiva Christenret er

ogaa Mnligheden af, at Mennesker indbyrdes kunde stifte Udseende (skipta litum) ¹. Under alle saadanne Omstændinger synes det imidlertid, som om man har tænkt sig Dinene — denne Afglands af Menneskets Sjæl — at forblive usforandrede ².

Et andet Slags Trylleføvn end den ovenomtalte, i hvilken selve Troldmandens Legeme laa, medens hans Sjæl færededes i en paatagen Stillelse, troedes de Tryllekyndige at kunne paaføre Andre ved at stifte dem med en saakaldet Søvn=Lorn (sofna-porn). En saadan Trylleføvn, troede man, kunde ikke løses, saalænge Søvn=Lornen blev liggende paa den Fortrylledes Legeme eller blev siddende i hans Klæder ³.

Nogle Tryllekyndige troedes at have saadan Kraft i sine Dine, at de ved det blotte Blik kunde i Kampen døve Sværd ⁴, og ellers ved et Dickast bringe Jorden til at skjælve og væltes om, svide Græsset og gjøre sine Fiender vanvittige af Rædsel, saaledes at de løb som jagede Dyr, ja vel endog saa omstaktes til Umælende (i det gamle Sprog: verða at gjalli, egentlig blive til Eviin). Naar man vilde gjøre denne sidstnævnte Trolddom ret virksom, hørte det til at sætte Legemet i de unaturligste Stillinger, for at gjøre sit Udseende saa meget mere rædsomt, og det kom da meget an paa, at den der øvede Trolddommen fik see sin Modstander først; fandt det Omvendte Sted, tabte Trolddommen sin hele Kraft. I Vatasdøla Saga beskrives en islandsk Troldvinde Ljot i et saadant Trylle=Dptog. Hendes Søn Hrolleif havde dræbt Høvdingen Ingemund af

sakst Straf for Kvinder, der ride Jolk. Rorg. gl. Love I. S. 403.

¹ Völs. s. 27.

² D. α. Edda: Sig. kv. Fafn. III. 36, jfrt. m. Völs. s. 27; Laxd. s. 18; Hrólf's Kr. s. 26.

³ D. α. Edda: Sigdr. m.; Hrólf's Kr. s. 7; Göngu-Hr. s. 24, 25.

⁴ Svarfd. s. 8.

Hof. Dennes Søner vilde hevne sin Faders Død, og begave sig i den Hensigt til Ljots Bolig. De kom did just som Hexen var ifærd med at anstille et Blot for at beskytte sin Søn, og det lykkedes dem at gribe Hrolleif, som han forlod Baaningehuset for at gaae ind i Blothuset. Idet de nu vare ifærd med at dræbe ham, blev en af dem var Ljot, der nærmede sig dem i den forfærdeligste Skikkelse. Hun havde kastet den ene Fod over Hovedet og gif baglæns (paa en Fod og en Haand?) med Ansigtet fremstulket mellem Venene; hendes Dietkast var sælt og troldskligt. Dette Syn hindrede imidlertid ikke Brødrene i at fuldføre Hrolleifs Drab. Ljot selv blev derpaa greben. Det havde været hendes Hensigt — tilstod hun nu — at vende op ned paa hele Egnen og stille Jngemunds Søner ved Forstanden, saaledes at de skulde løbe affindige paa Beiene med de vilde Dyr; og dette var skeet, hvis hun havde faaet Die paa dem, før de paa hende; men nu havde deres Lykke været hende for mægtig. De dræbte Ljot¹. — Da den islandfke Hovding Olaf Paa overrumplede den farlige Troldmand Etigande sovende, lod han trække en Belg over hans Hoved, for at ikke hans Blif, naar han vaagnede, skulde volde Nogen Skade. Der var imidlertid et lidet Hul paa Belgen, og gjennem dette kastede Etigande sine Dine paa en liggeoverfor liggende Fjøn og græstrig Lid. Strax var det som om en Hvirvelvind brød løs over denne Plet og vendte op ned paa Jorden, saaledes at der fra den Tid aldrig mere vorte Græs. Etigande blev stenet ihjæl af Olaf og hans Mænd². — Samme Forsigtighed som den her omtalte skal ogsaa den berøgtede Troldkvinde Gunhild, senere Erik Blodøxes Dronning, have brugt, da hun forraadte de tvende Finner, der havde oplært hende i Tryllekunster, og hvis Blif — hedder det — var isaa skarpt, naar de vare vrede, at Jorden væltedes om, og hvilket levende Væsen, der mødte dem, faldt dødt

¹ Vatsd. s. 26 jfrt. m. Gullþóris s.

² Lard. s. 38.

ned. Hun traf nemlig to Selsbelge over deres Hoveder, medens de sov, og lod derpaa Kong Eriks Mænd dræbe dem¹.

Trylle=Mad og Trylle=Drif omtales paa flere Steder baade i de gamle Edda=Digte og i Sagaerne. Man troede, at ved Hjælp af saadan Spijs eller Drif Menneskers Sindelag kunde forandres, Mod og Grumhed vækkes, eller Forglemmelse bevirkes. Kjødet og især Hjertet og Blodet af visse stærke og vilde Dyr — f. Ex. af Ulve — anvendt som Spijs, nævnes som Middell til at gjøre Mennesker modige og grusomme². Til Trylledrif sammenblandedes en Mængde Ting, som Dvertroen tillagde magisk Kraft; dertil brugtes ogsaa Runer, dels læste som Trylleformularer over Driften, dels uidentvivel ogsaa kastede i den ristede paa Træ eller Been³. Ved Trylle=Drif forstaaes ellers ofte Gift=Drif⁴.

Paa Fortryllelse af Klæder og Vaaben troede man ligeledes stærkt. Klæder bleve fortryllede dels for at sikke den, der bar dem, mod Saar, dels for at volde ham Skade eller Død. Om Hovdingen Thorer Hund siges, at han hos Finerne lod sig gjøre flere Renskofter (hreinhljallar), der vare saaledes fortryllede, at intet Vaaben bed paa dem; og i Slaget ved Stiklastad beskyttede en af disse Kofter ham mod Dlaf den Helliges Sværd, da Kongen hng ham tvert over Hærderne. „Sværdet bed ikke; det syntes kun som om Støv røg af Renskoften“⁵. — Den orknoiske Jarl Harald Haakonson døde, som der fortælles, ved at isøre sig en fortryllet Klædning, der var virket af hans egen Moder og dennes Søster, men bestemt for hans Stifbroder Paal Jarl⁶. — Sværde, hedder det, bleve undertiden saaledes fortryllede, at Lykke

¹ Snor. Har. Hárf. s. 31.

² D. α. Edda: Brynh. kv. 4. jfrt. m. Völs. s. 30.

³ D. α. Edda: Guðrúnar kv. II. 21—21.

⁴ Snor. Har. Hárf. s. 41.

⁵ Snor. Ol. Hel. s. 204, 240.

⁶ Orkney. s. C. 144.

i Kamp altid ledsagede de Mennesker, der førte dem, og at Saar, som dermed bleve givne, ei kunde læges uden ved at bestryges med en saakaldet Livs Steen (lifsteinn), som fulgte Sværdet. Ved Brugen af saadanne fortryllede Sværd, naar de skulde gjøre den rette Virkning, maatte mange Ting iagttages. Saaledes maatte f. Ex. det berømte Sværd Etofning, der var optaget af Grolf Krakes Gravhaug, ei drages i Kvinders Paasyn, eller saaledes at Solen skinnede paa Hjaltet, da det ellers tabte noget af den det egne Kraft¹.

Tryllekyndige Kvinder pleiede undertiden at overfare med Hænderne Legemet paa den, der skulde drage i Kamp, for saaledes at udfinde, hvilket Sted der var mest udsat for at saares. Man troede, at de paa saadant Sted kunde sole en Knude, og der blev da sørget for et særdeles Beskyttelsesmiddel her. Mærkedes ingen Knude, da meente man, at der heller ingen Fare var forhaanden².

Et eget Slags Trolddom var den saakaldte Ude s i d d e n (úli-seta, at silja úli), der bestod i, at den Tryllekyndige sad ude om Natten under aaben Himmel og ved visse magiske Handlinger, som nu ei længer kjendes, oftest vel ved Galder, troedes at fremkalde Trold (vekja upp tröll) eller oprække Ufode for at raadspørge dem³. Det var især for at udforske det Tilkommende, at denne Trolddom evedes. En Fremmanen af Døde, som just ikke havde denne Hensigt, men som dog skulde opklare en Begivenhed, i hvilken man mistvilede om at faae Lys ved naturlige Midler, beskrives i Færeyinga Saga. Færoboeren den listige Thrond i Gata, der vel havde ladet sig tvinge til at modtage Daaben, men som dog i Hjertet var ramhedensf, vilde efterspore, hvorledes den berømte Helt Sigmund Bresterfson var kommen af Dage, om han var druknet, da han selv tredie ved Svømmen vilde redde sig for Thronds Efterstræbelser, eller om han havde

¹ Laxd. s. 57, 58; Korm. s. 9.

² Heidarv. s. i Isl. s. 1. S. 277; Vemund. s. 5; Fóstbr. s. 14; Kjalnes. s. 9; Korm. s. 1.

³ Snor. Yngl. s. 7, Hák. Herðabr. s. 16.

naact Land og her var bleven dræbt. I denne Hensigt — fortælles der — lod han i Fleres Nærværelse store Ild opstænde i Ildskaalen eller Ild-Huset, lod fire Grinder sætte sammen i en Firkant (om Ilden), og lod riste (i Jord-Gulvet) ni Hffatser (reitar) paa alle Sider udenom Grinderne. Derpaa satte han sig paa en Stol mellem Ilden og Grinderne, og forbød de Tilstedeværende at tale til sig. Da han havde siddet saaledes en Stund, kom Gjenfærdene af Sigmunds to Ledsagere, den ene efter den anden, gaaſte vaade hen til Ilden, varmede sig og gik atter ud. Endelig kom Sigmund selv, blodig og med sit Hoved paa Haanden; han stod en Stund paa Gulvet og forlod saa atter Stuen. Nu reiste Thornd sig stennende af Mødighed, og erklærede sig ifølge Synet overbevist om, at Sigmunds Ledsagere vare druknede, men at han selv havde naact Land og der fundet en voldsom Død¹.

Troldmænd — troede man — kunde ogsaa af visse Dyr hente stor Hjælp. Saaledes omtales hyppig den Kunst at tyde Fuglenes Røst som en Kilde til vigtige Opdagelser². Krægen var i denne Hensende en Fugl af megen Betydning³, og at det samme har været Tilfælde med Ravens, lader sig af Mythen om Odins tidendebringende Ravne slutte. Ratten nævnes ogsaa som et af Troldmænd særdeles elsket Dyr. Den tryllekyndige Islænding Thorolf Stegge i Vatsdalen fortælles at have haft ikke mindre end 20 store sorte Ratter, der tappert forsvarede sin Herre, da han blev overfalden af Ingemunds Søner af Hof, og gave 18 Mænd nok at bestille⁴.

Uagtet det blandt Nordmændene ikke manglede paa Folk, der formeedst et meer end almindeligt Bekjendtskab med Naturrens Kræfter indbildte sine overtroiske Samtidige, at de

¹ Færeying. s. 40.

² Ragn. Lodbr. s. 8; Völs. s. 19.

³ Snor. Ol. Kyr. s. 9.

⁴ Vatsd. s. 28.

vare Tryllekyndige, saa vare dog Finnerne allerede i en fjærn Oldtid anseede for de første Mestere i Trolddom, hos hvem endog undertiden de Nerste, der vilde uddanne sig videre i Kunsten, formelig gik i Skole. Den berøgtede Dronning Gunhild, der i sin Ungdom blev sendt til Himmarnen for at lære Hereri, kan tjene til Exempel. Tryllekyndige Finner bleve ofte hentede og tagne paa Raad, naar nogen vigtig Tryllehandling skulde udføres. Især ansaaes de for dygtige til at paatage sig de saakaldte Hamsfærder eller Tryllerejser under Dmstakning¹.

I Hedendommen bleve tryllekyndige Folk ofte forfulgte², ja tiltalte for Retten og straffede efter Lov og Dom³; dog stede dette ei egentlig, fordi de øvede Trolddom, men fordi man troede at kunne overbevise dem om at have voldet Skade ved deres Trolddom. Det omtales som almindelig Brug at stene skadelige Troldmænd og Troldkvinder.

Det var ikke at vente, at Christendommen strax skulde kunne udrydde den hos Nordmændene dybt indgroede Tro paa Trolddom, og det saameget mindre, som ikke alene de første christne Lærere men ogsaa de Geistlige gjennem hele Middelalderen vare ligesaa overbeviste om Trolddoms Tilværelse som Hedningerne. Forskjellen var kun, at Christendommens Lærere ansaae den for en Ufftyelighed, et Djævelens Værk, som man endog ved de haardeste Midler burde stræbe at hemme; medens Aftroen derimod fremstillede den som en Kundskab meddelte Menneskene af Guderne selv, en Kundskab som selvfølgelig ikkun ved Misbrug blev strafværdig. Om de christne Læreres Tro paa Trolddom og Iver for at faae den udryddet, vidne nok som de Straffebestemmelser, som i saa Henseende findes i de gamle norske Kirkelove⁴. Men hører strengt end Kirkelevene

¹ Snor. Ol. Tr. s. 37; Vatsd. s. 12.

² Lndnb. III. 20; Eyrb. s. 20.

³ Eyrb. s. 16.

⁴ Albre Gulath. F. c. 28, 29, i Norges gamle Love I. S. 17—18; Albre Borgarth. Christenr. c. 16, sammest. S. 350—351.

forbøde al Udvøelse af Trolddom, saa vedblev dog mange Nordmænd endnu en god Stund efter Asetroens Fald at ansee Hexeri for en Kunst, som det var gavnligt at lægge sig efter ¹.

§ 25.

Udforskning af det Tilkommende; Spaadom.

I næste Forbindelse med Trolddom stod Udforskningen af det Tilkommende.

De hedenske Nordmænd troede, at der gaves Midler, hvorved man kunde formaae Guderne til at give deres Villie tilkjende, eller aabenbare, hvad der ellers efter Naturens Orden maatte være skjult for den menneskelige Forstand. Saadan Udforsken benævntes deels: frétt — Fritten, Udspørgning —, og det at foretage den, kaldtes: at ganga til fréttar — at gaae til Udforskning; deels: spá eller Flt. spár — Spaadom —, og det at benytte den: at spyrja spá — at udspørge Spaadom —, eller: at lyða spám — at lytte til Spaadomme ².

Angaaende Maaden, hvorpaa saadan Udfritten af det Tilkommende fandt Sted, give vore Oldskrifter ei synderlig Oplysning. Det synes at have været almindeligst, at den Spørgende, under Paakaldelse af en eller anden Guddom og under Offring til samme, enten udbad sig til Svar et Tegn, som han overlod til Guden selv at bestemme, og som han erkjendte i et eller andet til samme Tid indtræffende mærkeligt Tilfælde, hvilket han da fortolkede saaledes, som det efter Omstændighederne forekom ham rimeligst; — eller han fastsatte selv Tegnet, hvorved Guddommen skulde svare ham.

Den første Maade ser man, at den ivrige Afdyrker

¹ Fóstbr. s. 14.

² Lndab. I. 5, III. 12; Eyrb. s. 4. ælb. Borgarth. Christenret c. 16, i Norges gl. Love I. S. 351; ældre Gulath. L. c. 28, samst. S. 17.

Haakon Jarl har brugt, da han før sit dristige Tog gjennem Götland anstillede et Blot til Odin, og fortolkede det som et Tilsagn af Guden om Held paa Toget, da to Navne under Offeringen kom flyvende og gjaldede høit¹. Da den islandske Høvding Thorkel hiin Høie antraabte Guden Frey om Hævn over sin Fiende Viga=Glum, og tillige forlangte et Tegn paa at Guden havde hørt ham, ansaa han det for et gunstigt Svar af Frey, da i det samme den Dæ, han havde fremledet som Offer, med et stærkt Brøl styrtede ned til Jorden². — Den sidste Maade findes derimod anvendt ved de udvandrende Nordmænds Valg af Hovæl i fremmede Lande efter de hellige Indveges=Eulers Anviisning. De troede nemlig, at den Gud, de i Forveien havde paakaldt, førte Eulerne til et Sted, hvor lykkelig Bosted var dem og derved Alt forundt³.

Af samme Beskaffenhed var ogsaa den betydningsfulde Maalning, som man brugte ved Opførelsen af et nyt Huus, for at udforske, hvad Held der i dette ventede den tilkommende Beboer. Man maalede nemlig Grundvolden gjentagne — almindelig maaskee tre — Gange, og lagde nogle Mærke til, om der blev nogen Forskjel i Maalet (Alnetallet) ved de senere Opmaalinger fra hvad det var ved den første. Blev Maalet større, da troede man det varslende en voxende Velstand for Husets Beboer; men fandt det Modsatte Sted, da troede man, det vilde gaac til agters med ham⁴.

Den anden af de ovennævnte Maader at raadspørge Guderne paa synes i det Hele at have været den almindeligst brugte. Der omtales i Sagaerne to Slags Udforskning, der maac henføres til denne Klasse: ved Blot=Spaan (blótspánn d. e. Offerspaan) og ved Spaadoms Lodder

¹ Snor. Ol. Tr. s. 28.

² Viga=Gl. s. 9.

³ Eyrh. s. 4.

⁴ Korm, s. 2.

(blotar eller hlutar), begge uidentviol i Grunden en Lodkastning, men øvet paa forskjellig Maade.

At raadspørge Guderne ved det første Slags Drakel, blev nævntes at sella blótspánn d. e. at fælde Offer=Spaan¹. Skjønt dette i vore Oldskrifter oftere omtales, saa beskrives dog ingensteds de nærmere Omstændigheder derved. Man maa altså her lade sig nøie med rimelige Gisninger, hvortil det gamle Navn, sammenholdt med Beskrivelser over lignende Maader at raadspørge Guderne paa, anvendte af Folkeslag, der vare nær beslægtede med Nordmændene, kan lede.

Udtrykket fælde Blot=Spaan synes antyde, at Udforskningen er bleven foretagen ved Kasten af indviede Spaaner eller Træstykker.

Man finder Lodkastning (Romernes sortilegium) anvendt som Spaadom hos mange af Tertidens hedenske Folkeslag: hos Grækere, Romere, Skyter, Alaner, Germaner o. fl. Om de med Nordmændene nærbeslægtede Tydskeres Maade at spaae af Lodkastning findes Underretning hos Tacitus: „De (Germanerne) lægge flittig Mærke til Varsler og Lodkastning (sortes). Den sædvanlige Udfærd med Lodkastningen (sortiam consuetudo) er simpel. En af et Frugttræ huggen Green skjæres i smaa Stykker (surculos, Kviste), som mærkes hver med sit Tegn og kastes paa Slump ud over et hvidt Klæde. Derpaa gjør Statens Præst, hvis Raadspørgningen angaaer det Offentlige, men Hønsfaderen selv, hvis den angaaer det Private, en Bøn til Guderne, tager, med Vinene løstede mod Himmelen, hver Kvist tre Gange op, og forklarer dem efter det i Horveien paasatte Mærke“². Om Alanerne heder det hos Ammianus Marcellinus: „De udforske det Tilkommende paa en forunderlig Maade; de samle nemlig Pilekviste (virgas vimineas), der ere nogenledes rette, sprede dem paa en bestemt

¹ Lndnb. III. 8; Herv. s. 11; Gautr. s. 7.

² Tacitus: Germ. c. 10.

Tid under hemmelighedsfulde Tryllefange, og vide nu fuldkommen hvad de betegne." ¹. Meningen af det Sidste er uden tvivl den, at de efter Kvistens Udspredding af deres indbyrdes Stilling spaaede det Tilkommende.

Seer man nu, ved Forklaringen af det gamle norske Udtryk: „at sella blótsþánn,“ hen til disse Beskrivelser, saa maa det vist nok blive høist sandsynligt, at anførte Udtryk netop betegner en Spaadoms=Kodkasting som den blandt Germaner og Allaner brugelige. Lægger man derhos Mærke til de hedenske Nordmands Brug af Runerne og disse Tegns Beskaffenhed, saa vinder den fremsatte Formodning endnu mere Styrke, ja gaaer næsten over til Visshed.

Om Runernes Brug i Trolddom som magiske Tegn er ovenfor talet; at de ogsaa have været anvendte til den med Trolddom saa nær beslægtede Spaadomskunst, kan neppe omtvivles. Enhver Runefigur har et Navn, der tillige betegner en eller anden Gjenstand af Bigtighed i Livet, hvilken man kunde ønske eller frygte, angaaende hvilken man altsaa gjerne maatte ville udforske Guderne. Saaledes hedder f. Ex. 1 (A) ár, Aar, Frugtbarhed; | (I) is, Is; ƒ (F) fé, Fæ, Gods o. s. v. Alle Numer ere desuden dannede ved en Sammensøining af rette Streger; deraf udentviol deres Navn stafir d. e. Stave. Naar man nu udsprebte en Deel rette Træ=Spaaner eller Pinde, da kunde disse meget let komme til at falde i en saadan Stilling mod hinanden, at de dannede Runefigurer, og af disse betydningfulde Navne kunde man igjen udlede en Spaadom. Siden har man udentviol kunstlet lidt mere paa Sagen, idet man har ristet eller tegnet en Rune paa hver af de Spaaner, man til Udforsningen vilde anvende. Ved at udsprede dem og siden, enten efter Germanernes Maade, i Blinde optage dem enkeltviis, eller overflue deres Stilling mod hinanden i det Hele, kunde man lettelig sammensætte

¹ Ammian. lib. XXXI. c. 2.

Spaadomme, hvormed den Tids Overtro maatte finde sig særdeles fyldestgjort ¹.

Saaledes har da uden al Tvivl de hedenske Nordmænds Spaadom ved Blot=Spaan været beskaffen. At de derved tillige have paakaldet Guderne og brugt magiske Sange eller Galdre, ligesom Germanerne og Alanerne gjorde, er høist sandsynligt.

Det andet Slags Udforsknig nemlig ved Spaadoms=Lodder, findes neiere beskrevet i Sagaerne. I de tre udførligste Beretninger, man har, om Jomsvikingerens Angreb paa Norge, fortælles nemlig, hvorledes Haakon Jarl for at vinde Skalden Ginar, senere kaldet med Tilnavnet Skálaglamr, skjænkede ham en kostbar Spaadoms=Begt med tilhørende Lodder. Den tydeligste Beskrivelse af dette Spaadoms=Redskab og Maaden at bruge det paa, lyder saaledes: „Siden tager Jarlen (Haakon) en god Skaale=Begt (skállir góðar), som han eiede; den var gjort af brændt Sølvs og heel forgyldt; med den fulgte to Begt=Lodder (met), det ene af Guld, det andet af Sølvs, paa hvilke begge der var anbragt et Billede (ifølge de andre to Beskrivelser: et Menneske=Billede); de kaldtes hlotar (ifølge de andre: hlutar) og vare i Grunden Lodkastnings=Lodder (hlutir, Latin: sortes), som Folk den Tid pleiede have. En stor Kraft laa heri forborgen, og i alle Tilfælde, der syntes Jarlen at være af Bigtighed, brugte han disse Lodder. Han pleiede da at lægge dem i Skaalerne og bestemte (med det samme), hvad hver af dem skulde mærke for ham; og stedse, naar Lodderne gik godt (naar Lodkastningen løb vel af), og den kom op som han vilde, da var den Lod, der beteguede hvad han ønskede, urolig i Skaalen og væltede sig lidt i den, saaledes at derved fremkom en Klang. Dette Menodie giver Jarlen Ginar, og han bliver glad derover“ ².

¹ Jfr. F. Magnusens Afhandling om Runernes Brug ved Spaadom, i hans Oversættelse af den ældre Edda III. S. 76—96.

² Jomsvik. s. 42, i Fornm. s. XI. S. 128—129; Jomsvik. s. Rbhv. 1821 c. 14; Ol. Tr. s. Skalb. I. 152.

Denne Skildring, skjønt ingenlunde i enhver Henseende fyldestgjørende, giver et Begreb om de hedenfste Nordmænds Spaadoms-Lodder. Man maa uidentviol tænke sig begge Lodderne at have været aldeles lige tunge, og Begten, hvorpaa de kastedes, meget fin og let bevægelig. Den ene Lod man betegne hvad man ønskede, den anden hvad man ikke ønskede. Man tænkte sig sandsynligviis, at det vilde indtræffe, som den Lod, der gik i Veiret, betegnede; og hvilken af Lodderne dette blev, kom da an paa det blotte Tilfælde. Det Menneſte-Billede, som siges at have været præget paa Lodderne, skulde sandsynligviis betegne den Guddom, af hvem man æskede Svar gennem Lodkastningen. Den særdeles Kraft, som laa i Haakon Jarls Spaadoms-Lodder, stal vel meest i den Klang, man indbildte sig at høre i Skaalen, naar det gode Lod kom op.

Man søgte ogsaa Dplysning om det Tilkommende hos Menneſker, der, formedelst en dem given høiere Sands og oftest tillige ved Hjælp af Tryllemidler, troedes at kunne gennemskue Skjebnens skjulte Raad.

Fremsynede Mænd (menn framsýnir, menn forspáir) omtales hyppigen i vore gamle Sagaer. Deres Gave til at forudsee og forudsige visse Ting ansaaes overhoved for medfødt. Hvad der bragte dem i Ny var uidentviol som oftest en skarp Forstand, en mere end sædvanlig Kjendſkab til Naturen, et dybere Blik i Menneſkenes Charakter og en opmærksom Jagttagelse af Fortids og Samtids Begivenheder i deres Aarsager og Folger. Mere udfordredes ikke i hine uoplyste Tider for at komme i Anseelse som Spaamand eller Spaakvinde, helst naar en vis naturlig eller paatagen Gemmelighedsfuldhed og en klog Benyttelse af Omstændighederne kom til. Saa-danne Fremsynede troedes at have en Forudsølelse af vordende vigtige Begivenheder, og at kunne see paa et Menneſtes Anſigtstræk og Lader, hvorledes dets Skjebne vilde blive. At begge disse Slags Spaadomme ofte kunde flaae ind, falder ei saa underligt, naar man betænker paa den ene Side den noie

Forbindelse mellem Fortid og Fremtid, og paa den anden, hvor stærkt i Almindelighed Charakteren hos Folk af mindre Dannelse udtaler sig i Ansigtstrækkene, og hvor sædvanligt det derhos er, at et Menneskes Sindelag bereder dets blidere eller ublidere Skjebne. Hvad der kunde mangle de formeentlige Spaadomme i Nøiagtighed, det udfyldte Tidsalderens Overtro, der tidt, naar Begivenhederne allerede vare indtrufne, derefter uvilkaarligen lempede de Ord, ved hvilke Seeren skulde have forudforkyndt dem; hans Nytte vorte saaledes stundom uden hans egen Medvirken; Samtiden lyttede til enhver Udtalelse af ham som til et Orakelvar, og Eftertiden tillagde ham Spaadomme, som rimeligviis aldrig ere komne over hans Læber¹.

Mange af Hedendommens Fremspnede troede rimeligviis selv formedelt et vist Sværmeri, at de virkelig havde høiere Aabenbaringer; men der gaves uidentvivel ogsaa mange, der vare sig den sande Sammenhæng med deres Spaadoms-gave fuldkommen bevidste. At disse sidste imidlertid sjælden modarbejdede Overtroen med Hensyn til deres overnaturlige Sands, er let at begribe. Deels var den Anseelse, som Nytte om deres Spaadomssevne skjænkede dem, altfor tilløkkende; deels dreves de af lavere Bevæggrunde. En god Spaadom blev nemlig oftest vel belønnet, ligesom en ond Spaadom var et herligt Middel til at indjage Skæk der, hvor Havn og Skadefryd ei paa bedre Maade kunde tilfredsstilles².

De, som gjorde sig sin formeentlige Spaadoms-gave til en Erhvervskilde, toge gjerne sin Tilflugt til Trolddomskunster for at forsøge sin Anseelse. Galder, Seid, Hamsfærd, Ubesiddene og lignende magiske Handlinger vare da de Midler, hvorved de indbildte Folk, og maaskee ofte sig selv, at de fik sine Aabenbaringer. Alle saadanne Kunster troedes at volde den, der foretog dem, ikke liden Anstrængelse, og maatte derfor godt

¹ Niåls s. 1, 128; Viga-Gl. s. 12; Laxd. s. 33, 76.

² Viga-Gl. s. 12; Orv. Odds s. 2.

betales¹. Finnerne og Finnekonerne vare ogsaa i at udforske det Tilkommende ansæde for særdeles dygtige².

Af dem, der blandt Nordmændene i Oldtiden gave sig af med at forudsige det Tilkommende, vare især mærkelige de saakaldte Balaer (vala eller völva, Flt. völur) eller Spaakvinder (spákonur) formedlst den overordentlige Afgtelse, de i Almindelighed nød. Balaer omtales allerede i den ældre Eddas Digte, af hvilke det mærkeligste endog tillægges en saadan Spaakvinde og deraf har sit Navn, nemlig Völuspá d. e. Balaens Spaadom. Det lader som om de undertiden ere blevne kaldte Korner, og ansaaes da vist nok for et Slags høiere, halv guddommelige Væsener, for legemlige Nabenbaringer af de underordnede Korner, der, ifølge Ase-Troen, udsendtes fra de tre store Skjebne-Gudinder ved Urdaer-Brønd for at afmaale de enkelte Menneskers Liv og bestemme deres Skjebne, den de altsaa tillige kunde forudforkynde³. Saa høit et Begreb om Balaerne har man dog neppe altid haft og mindst i Heden-dommens sidste Tider; men alligevel ansaaes de stedse for høist mærkelige Væsener, der i det ringeste troedes at staae under de store Korners særdeles Beskyttelse og af dem at modtage Nabenbaringer. Man lyttede derfor ikke alene med Begjærlighed til deres Spaadomme, men glædede sig ogsaa over deres gode Dnsfer og frygtede deres Forhandelser; thi begge Dele tillagde man en overordentlig Kraft. Man gjorde sig af den Aarsag al mulig Umage for at stemme den Bala, man vilde raadspørge, gunstig for sig og sit Hus. Balacen vandrede efter Jndbydelse om fra Gaard til Gaard, og overalt kappedes man om at vise hende Hæder under hendes Ophold og begave hende rigeligen ved hendes Vortfærd. Hendes Klædedragt og Udfærd var beregnet paa at vække Opmærksomhed. Et udmærket Sæde maatte beredes hende der hvor hun kom,

¹ Orkn. s. 6. 100—102; Ljósvein. s. 21.

² Vatsd. s. 10, 12

³ Norna-Gests s. 11. i Fornald. s. I.

og Tryllehandlinger, som Scid og Galder, bleve øvede som foreløbige-Midler for at aabne hendes Seer-Blik.

Grif Hodes Saga indeholder en meget udførlig Beskrivelse over en saadan Bala og hendes hele Dptog, da hun besøgte Thorkel, en anseet Hovding blandt de norske Nybyggere paa Grønland i Hedendommens sidste Tider. "Paa den Tid — hedet det — var der stort Uaar paa Grønland; de, som havde faret til Ubygderne (paa Jagt og Fiskeri), havde kun faaet lidet formedelst Uveir og Uføre; Nogle vare blevne aldeles borte. Der var en Kone der i Bygden ved Navn Thorbjörg; hun var en Spaa-kvinde (spákona) og blev kaldet den lille Bala (littil-völva). Hun havde hart ni Søstre, af hvilke hun var den eneste gjenlevende. Thorbjörg havde for Skik at fare omkring i Gjæstebude om Vinteren, og de indbode hende mest, som ønskede Underretning om sin Skjebne og om vordende Aaringer. Da Thorkel var den bedste Bonde i Bygden, syntes det at paaligge ham at erhverve sig Kundskab om, naar det Uaar, som herskede, skulde ophøre. Thorkel byder da Spaa-kvinden til sig og bereder hende en god Modtagelse, saaledes som Skik var, naar man ventede en saadan Kvindes Komme. Et Hvide blev beredt for hende; det skulde stoppes med Hønssejjæder; det blev lagt i Høisædet, da hun kom om Aftenen med den Mand, der var udsendt for at modtage hende. Da var hun saaledes klædt: Hun havde over sig en blaa Kaabe til at sammenhegte (tyglarmötull), besat i Manden med Stene fra øverst til nederst (all í skaut ofan). Om Halsen havde hun Glas-Perler. Hun havde paa Hovedet en sort Lamme-kinds Kysse (kofri) indeni foret med hvidt Ratteskind. Hun havde i Haanden en Stav med Knap paa, den var beslagen med Messing og Knappen besat med Stene. Hun var omgjordet med et huiist Belte (hánskan linda), og ved dette hang der en stor Pung, i hvilken hun gjenfandt de Trylleredsfaber (töfur), som hun behøvede til at erhverve sig sin Kundskab. Hun havde paa Fødderne lodne Kalveskinds Sko med lange og stærke Længer, i hvis Gænder der sad store Messing-Knæp-

per (látúns knappar). Hun havde paa Hænderne Rattsflindes Handsker, indvendig hvide og lodne. Da hun kom ind, ansaae Alle det for Skyldighed at hilse hende med Vrefrygt; hun gjengjældte deres Hilsen i Forhold til, hvorledes hun syntes om hver især. Thorkel tog den kloge Kone (vísinda konunni) i Haanden og ledede hende til det Sæde, som var hende beredt. Han bad hende faste sine Dine paa (renna augum yfir) Hjord og Fæ og Huus; hun talede kun lidet om det Hele. Om Kvelden bleve Bordene fremsatte, og nu skal fortæles, hvilke Retter bleve lavede for Spaakvinden. Der blev kogt Grød for hende af Gjede-Mælk (kíða-mjólk); men hendes Mad blev tillavet af Hjertene af alle de Slags Dyr, som der paa Stedet gaves. Hun havde Messing-Ske og Kniv af Kobber med Staft af Hvalrostand og med dobbelt Hølk (knif tannskeptan tvihólkadán af eiri); dens Dd var afbrudt. Da Bordene vare borttagne, gaaer Thorkel Bønde hen til Thorbjerg og spørger hende, hvorledes hun syntes om Huset og om Folkens Opførsel, samt hvor snart hun fik Klæbenbaring om det, som han havde spurgt hende om, og som Folk ønskede at vide? Hun svarer, at hun ei kunde forkynde dette før om Morgenen efter, naar hun havde sovet der om Natten. Siden, tidlig om Morgenen, blev Alting saaledes indrettet for hende, som om hun skulde øve Seid. Hun bad nu, at man vilde skaffe hende Kvinder, som kunde den Trylleformular (kræði), der udfordredes til Seid, og som kaldes vardlokur (Vagt-Kræds); men der fandtes Ingen som kunde den, skjont der blev spurgt efter paa de nærmeste Gaarde. Da siger Gudrid (en ung Pige, som var tilstede): "hværken er jeg tryllekyndig eller nogen viis Kvinde; dog lærte min Fostermoder mig paa Island en Formular, som hun kaldte Vardlokur." Thorkel siger: "Du er visere end jeg troede." Gudrid svarer: "denne Formular og den Udfærd, som hører til den, er saaledes beskaffen, at jeg ei kan være med at udføre den; thi jeg er Christen." Thorkel svarer: "Du kunde hjælpe os dermed, uden dog derfor at flæde dig selv; jeg vilde gjerne skaffe

Thorbjörg hvad hun behøver.“ Han bad nu Gudrid saa længe, indtil hun endelig lovede at opfylde hans Ønske. Nu sad Thorbjörg paa Seidhjallen, og Kvinderne sloge en Ring om den; Gudrid sang Kvadet saa skjont og vel, at Jngen af de Tilstedeværende syntes at have hørt en sagerre Sang. Dog saa Spaakvinden syntes at Sangen var skjøn at høre, og talte hende for den, da den var tilende. “Nu — siger Thorbjörg — “har jeg eftertænkt, hvorledes det vil gaae baade med Sygdommen og Aaringerne; og meget er nu blevet klart for mig, som før var dulgt baade for mig og Andre.“ Hun forudsagde nu — heder det videre —, at Hungernøden og Sygdommen, som rasede, begge Dele vilde forsvinde til Vaaren. Gudrid spaaede hun til Gjengjæld for den beviiste Tjeneste en saare lykkelig Fremtids=Skjebne, og at en berømt *Æt* (Sturlungernes *Æt* paa Island) fra hende skulde nedstamme. Derefter gik Alle, den Eine efter den Anden, hen til Spaakvinden og adspurgte hende om de vordende Ting, som de ønskede at vide; og hun gav dem tydelige Svar. Kort efter blev hun indbudet til en anden Gaard og foer did; men hendes Forudsigelser om Aarfærden opfyldtes aldeles¹.

Sandheden af denne Beskrivelse bestrækes ved de — rigtig nok langt ufuldstændigere — Beretninger, man i andre Sager finder om Balaer. Saaledes fortæller Drvar=Odds Saga om Balaen og Seidkoneu Heid i Norge, at hun foer omkring i Gjaestebude ledsaget af 15 Dreuge og 15 Piger; hun forudsagde Aaringernes Beskaffenhed og Mennekestenes Skjebne. Da hun efter Indbydelse kom til Bonden Jugjald, gik denne hende selv imøde med alle sine Mænd. Efter Aftenmaaltidet, da Husets Folk vare gangne til Sengs, gav Balaen og hendes Led= sagere sig i Færd med den natlige Seid (før til nåttfars=seids). Om Morgenen efter traadte Husets Folk, den Eine efter den Anden, for hendes Sæde og lyttede til hendes Spaa=

¹ s. af Eiriki Rauða 5.

domme. Efter tre Dages Ophold førte hun bort med rige Gaver¹. Man ser heraf, at det har været Skik at øve Seid om Natten, førend den heitidelige Spaadom skulde gaae for sig om Morgenen. De mange Dreng og Piger, der ledsagede Seid, skulde uden tvivl danne Kredsen om Seidhjallen og afspynge Seidsangen (vardlokur). En Valas Antog i Norge har naturligviis kunnet være langt prægtigere og mere ærefrygtkydende, end i det fattige og lidet bebyggede Grønland. — Vatusdola = Saga skildrer den islandiske Spaakvinde Thordis som saa høit anset, at hun endog ofte paa Thingene valgtes til Veldgiftsmand i de vigtigste Sager. Hendes Dragt var en sort Hætte-Kappe (kull), og hendes Stav Hangnuðr, troedes at have den Kraft, at naar man med den tre Gange berørte en Mands venstre Kind, da vakte den Glemsomhed hos ham, men skjænkede ham Mindet tilbage, naar man siden slog med den paa det høire Kind². Staven (seidstafr, völr) synes i det Hele at have været en Valas fornemste Værdigheds-tegn, der endog skulde følge hende i Graven³. Noget have ogsaa formodet, at Navnet Vala staaer i Forbindelse med völr, en Stof⁴.

Endnu maa til Slutning tales noget om de hedenske Nordmænds Tro paa Drømme og Varsler.

Alle Drømme, der syntes noget usædvanlige, gaves en Betydning, og de Mennesker, som ansaaes for at besidde særdeles Gaver til at fortolke dem, kaldtes: draumspekingar d. e. Drømviser. Fortolkningen var imidlertid som oftest saare vilkaarlig, og sandsynligst er det vel, at største Delen af de betydningsfulde Drømme, som Sagaerne vide at berette om, ere opdigtede, eller i det mindste meget udpyntede, efterat den Be-

¹ Örv. Odds s. 2.

² Vatsd. s. 44.

³ Laxd. s. 76, hvor Varianten seidstafr synes at være en rigtigere Læsemaade end den i Texten optagne seidstaðr.

⁴ F. Magnusen: Overt. af b. æ. Edda I. S. 5.

givenhed, som de siges at have vardslet, allerede var indtruffen¹. Om Fylgjernes betydningssfulde Aabenbarelse i Drømme er ovenfor talet². Man var ofte meget uenig om, hvorledes en Drøm skulde fortolkes; et Exempel kan tjene til at oplyse, hvor vakkende Drømmetydningen som oftest var. En islandsk Hovding Thorkel Silfra drømte Natten før et Møde, paa hvilket han ventede at blive valgt til Gode i Vatnsdalen, at han red igjennem Dalen paa en rød Hest saa hurtig, at Hestens Been neppe rørte Jorden. Han fortolkede Drømmen, som om den sigtede til den nye Værdighed, han havde i Vente. Hans Kone derimod var af en anden Mening: "En Hest — sagde hun — kaldes med et andet Navn mar, men mar betegner ogsaa en Mand's Fylgje, og det som er blodigt synes rodt." Hun forklarede ifølge heraf Drømmen saaledes, at Thorkel vilde blive dræbt paa Mødet, hvilket ogsaa skede³. Det var ellers en meget gammel Overtro, at man ikke paa alle Steder havde lige betydningssfulde Drømme. Hvad der bares En fore, naar han sov i et ganske nyt Hus, troedes at fortjene særdeles Dymarkshedsomhed⁴. Nogle pleiede ogsaa, før at faae Aabenbaringer i Drømme, at sove i en Svinsti. Fortællingen om Kong Halfdan Svarte, som paa denne Maade fik Underretning om sin Ets vordende Storhed, er bekjendt⁵.

Om Vardsler (fyriurbudir), der skulde have baarets Folk fore i vaagende Tilstand baade i Syner og paa andre Maader, findes ligeledes mange Fortællinger i Sagaerne. Nogle Vardsler, meente man, ajentog sig for Begivenheder af samme Art. Saaledes troedes det at betegne en nær forestaaende voldsom Død, naar man saa sin egen Fylgje blodig. Den vise

¹ Laxd. s. 33; Ol. Tr. s. Skalb. I. 37, 72; d. æ. Edda: Atlam. 11—25, o. m. fl. St.

² Jfr. § 18.

³ Vatsd. s. 42.

⁴ Ol. Tr. s. Skalb. I. 72.

⁵ Snor. Hælf. Sv s. 7.

islandske Høvding Nial sagde til sin Arbejdskarl Thord, da denne syntes at see en Gædebuf ligge blodig paa Gaarden: „Dette er hverken en Gædebuf eller noget andet; men du er en feig Mand (en Mand, som snart skal døe), og du mon have seet din Fylgie“¹. Det samme var Tilfældet, naar En syntes at see Blod istedet for Mad paa Bordet, eller naar den ham tiltænkte Deel af Maden forsvandt². Det var en almindelig Tro, at der, som Varsel for en nærførestaaende blodig Strid, stundom dryppede Blod af Døer, Sværd eller Spyd, eller at det da sang høit i diskeBaaben, i det man vilde gribe dem for at væbne sig³. Til dette Slags Varsler kan man og henregne den saakaldte Urdarmanne (urðarwáni), der troedes at forudforkynde en stor Dødelighed paa det Sted, hvor den viste sig. Dette Syn beskrives i Eyrbyggja-Saga: „En Kveld — heder det her — da Folket paa Frodaa (en Gaard i det vestlige Jøland) sad om Ilden, blev man var paa Huusveggen en halv Maane. Alle, som vare i Huset, kunde see den. Denne Maane gif baglæns og mod Solen omkring Huset, og forsvandt ikke, saalænge Folket sad ved Ilden. Theroðd (Huusbonden) spurgte Thorer Træfod, om hvad dette vel bebudede? Thorer svarede, at det var Urdarmanne, og at den varslede Mandes-Død. Hver Aften en heel Uge igjennem viste denne Maane sig“⁴. Navnet Urdarmanne synes vise, at man har anseet den for et Tegns fra Nørnerne, eller fra den første af disse, Urd.

Andre Varsler, troede man, vare egne for enkelte mærkelige Begivenheder. Saadanne omtales idelig i Sagaerne, og det hører som oftest til ved Beretningen om ethvert noget meer end almindeligt Tilfælde i det offentlige eller private Liv, at et eller andet Varsel anføres som forudgaaende. Snart om-

¹ Níals s. 41.

² Heidarvíga s. 1—2.

³ Níals s. 73, 80.

⁴ Eyrb. s. 72.

tales Aabenbaringer af overnaturlige Væsener, der i betydningsfulde men forblommede Kvad forudsforlyndte det, der skulde indtræffe. Snart bestode Varslerne blot i mærkelige Synet i Luften eller paa Jorden¹.

Endelig tog man ogsaa ofte Varsler af ganske naturlige Tilfælde, hvilke man da udtydede efter visse faste Regler med Hensyn til de Omstændigheder, hvori man befandt sig. Saaledes, naar man drog ud i Strid, ansaa man det for et godt Varsel, hvis man saa en Ravn følge sig, eller man blev tvende Mænd var, der stode i Samtale, eller man hørte en Ulv tude; hvis man derimod, i det man gik til Kampen, snublede, da ansaaes det for at varsle Uheld². Naar En faldt for Vaaben og faldt forover, da antog man dette for et Varsel om, at han skulde blive hernet; og Hevnen, troede man, vilde ramme den, som stod lige foran ham, i det h faldt³.

§ 26.

Anden Dvertro.

Foruden Troen paa Trolddom og Spaadom herskede ogsaa megen anden Dvertro blandt de hedenske Nordmænd, hvilken stod i nærmere eller fjærnere Forbindelse med Religionen.

Først maa i denne Henseende lægges Mærke til de forskjellige Slags overnaturlige Væsener, hvormed deres Jubbildningskraft befolkede Fjældene, Jordens Indre og Havet, Væsener, der kun for en Deel ovenfor ere omtalte, nemlig for saavidt som de enten i Alselæren forekomme i en høiere mythisk Betydning, eller de vare Gjenstande for Folkets Dyrelse.

De frygteligste og kraftigste af disse Væsener vare Jot-

¹ Laxd. s. 67; Nials s. 126, 128, 134, 158; Eyrh. s. 61; Viga-Gl. s. 19.

² D. α. Edda; Sigurd. kv. Fafn. II. 20—24.

³ Eg. s. 21.

nerne, som ogsaa kaldes Riser, Thurser, Trolde, Bergboere, og hvis Kvinder benævnes Troldekoner og Syger. Om disse Væsners mythiske Betydning er allerede talet i det Foregaaende¹. Man forestillede sig dem som uformelige Kjæmper af et mørkt og sælt Udsende. Deres sædvanlige Bolig, meente man, var i de vilde Fjælde. Ofte forestillede man sig dem vist nok som Menneskenes Fiender, hvilken Forestilling nærmest stemmer med Maaden, hvorpaa de fremtræde i Afelæren; men stundom, troede man ogsaa, kunde Menneskene gjøre sig dem til Venner, og disse Bergboere vare da trygge Beskyttere for Gaard og Fæ². De troedes at fke Solens Lys, og naar Solen overraskede dem, medens de vare udenfor deres Fjældboliger, forvandlede de til Steen³. Troldekonerne forestilledes oftest at aabnbare sig ridende paa Ulve med Orme til Bidjel⁴.

Et eget Slags Thurs eller Trolde omtales under Navnet Brunomigi, der troedes at opholde sig ved Kilder eller Bække, som vældede ud af Fjældet⁵. Navnet betegner: En som lader sit Vand i Brøndene, og synes saaledes antyde, at man har tilskrevet dette Slags Trolde Oprindelsen til mineraliske, ilde smagende og ilde lugtende Kilder. Dette stemmer ogsaa med Mythen om Havets Saltbed, som frembragt ved Jotunvæsener⁶.

Man antog, at Thurser og Mennesker kunde indgaae ægtefælig Forbindelse med hinanden, og heraf en blandet Slægt opstaae, de saakaldte *Blændinger* (blendingar, *Eft.blendingr*), der da beholdt noget i sin Charakter og sit Udsende, der mindede om den dobbelte Herkomst⁷. Ved siden gennem flere

¹ Jfr. §§ 12 og 18.

² Lndnb. IV. 12.

³ D. α. Edda: Helgakv. Hjörv. s. 30; Gret. s. 68.

⁴ D. α. Edda: Helgakv. Hjörv. s. i det profaiske Tillæg; d. γ. Edda: Gylfg. 49.

⁵ Håls. s. 5.

⁶ D. γ. Edda: Skálda 43.

⁷ Gret. s. 61.

Slægter at forenes med Mennesker kunde disse Blandingers Thursevæsen meer og meer tabe sig. En saadan Herkomst har man uden tvivl tillagt de Mennesker, hvem man gav Tilnavnet Halvtrolde (hälfröll) ¹. Et kjæmpemæssigt, fælt Udseende og et vildt Sindelag kan have givet Anledning til en saadan Forrestilling, helst naar disse Egenstaber ligesom vare arvelige gjennem flere Led i en Slægt.

En umiddelbar Affledning af Afselæren var ogsaa Troen paa Dverge som Beboere af Jordens Indre og især af store eensligtaende Stene. De ansaaes for at være store Kunstnere til at bearbejde Metallerne. Udmærket gode Vaaben sagdes at være udgangne fra deres underjordiske Værksteder ². Dvergene taalte ligesaalet Sollyset som Jotnerne; de bleve til Steen, hvis de udenfor sine Boliger naaedes af det Straaler ³. Man troede ligeledes, at naar man traf en Dverg udenfor hans Steen, da kunde man ved Hjælp af Staal, som man vel skulde kaste mellem ham og Stenen, spærre hans Bolig for ham, og derved sætte sig istand til at afstvinge ham hvad man vilde ⁴. Da man i det norske Oldsprog benævnte Echo Dvergmaal (dvergmål), saa er det høist sandsynligt, at man antog den for bevirket ved de i Hjelddet boende Dverge, der efterabede den Lyd, de hørte udenfor.

Ekjent Dvergene i Afselæren have en saare vigtig mythisk Betydning, saa synes de dog ligesaalet som Jotnerne i Almindelighed at have været Gjenstand for de hedenske Nordmænds Dyrkelse. Kun forsaavidt, stundom en Jotun eller Dverg ansaaes for en vis Gaards eller et vist Landstabs Skytzaam, kunde han blive dyrket i Egenstaber af Landvætte ⁵.

¹ Eg. s. 1; Ket. Hængs s. 1.

² Hervar. s. 2.

³ D. æ. Edda: Alvism. 36.

⁴ Hervar. s. 1. c.

⁵ Lndnb. IV. 12; Snor. Ol. Tr. s. 37; Krist. s. 2, sft. med Ol. Tr. s. 181 i Fornm. s. I.

Det samme kunde ogsaa være Tilfælde med Væsener af Dværgeægt, naar de betragtedes som enkelte Menneskers eller Slægters Diser¹.

Med Hensyn til andre overnaturlige Væsener, der levede i Folketroen, lader Forbindelsen med Aislæren sig ikke bestemt paavise. Saadanne ere: Havmænd, Havfruer, Nøt, Finngalku og Drager.

Havmanden benævntes Marmenuill. Hans Skabning findes ei beskrevet. Det mærkeligste ved dette Væsen var dets Spaadoms gave. Man troede nemlig, at naar man var heldig nok til at opfiske en Havmand af Soren, da kunde man tvinge ham til at forudsige Ens Skjæbne. Marmenuillen kunde ogsaa — troede man — leve en Tid lang paa Landjorden, men den fandt intet Behag i dette Liv, og stundede efter sit Hjem i Havet².

Havfruen — Margygr — beskrives af Skabning som Krinde til Beltestedet men som Fisk nedentil. Den troedes at varsle Held eller Uheld for de Søfarende. Naar den nemlig, efterat have hævet sig over Havfladen, atter dukkede under, saaledes at den vendte sig mod Skibet, da bebudede det Uheld; vendte den sig derimod fra Skibet, idet den dukkede, da bebudede det Held³. Hvad Overtroen med dette Væsen imidlertid angaaer, da maa bemærkes, at den muligen er af en fremmet og syblandsk Oprindelse, og at det er Sirenen, som deri fremtræder, dog paa en Maade formet efter Nordmændenes Begreber.

Nøtten — Nykr — beskrives som en Hest af abildgraa Farve, der havde sit Tilhold i ferske Vand, paa hvis Bredder den undertiden viste sig. Den skulde være overmaade stærk og lod sig undertiden tage af Mennesker og bruge til Arbejde om Dagen; men naar Solen gik ned, sled den sig af Sælcloiet og søgte igjen ud i Vandet. Saaledes fortælles om en af Island's Landnamsmænd Audun Ballesøn, at han en Gøst saa

¹ D. y. Edda: Gylf. 15.

² Hálfs s. 7; Lndnb. II. 5.

³ Ol. Hel. s. 35 i Fornm. s. IV.

en abildgraa Hingst løbe fra Hjarðarvatn til nogle af hans Heste. Audun tog den graae Hest, spændte den for en Slæde, der ellers droges af to Drer, og førte alt sit Hø sammen med den. Hesten var god at behandle midt paa Dagen, men da det led mod Aften, steg den i Jorden lige til Hovstjæget, og efter Solens Nedgang sled den alt Sætoiet, løb til Vandet og saacs ei mere siden¹. Det lader ellers, som om man, i det mindste i den christelige Middelalder, har forestillet sig Rokken som et Væsen, der kunde paatage sig mangehaande Stikelser². Baade i Norge og paa Island troer man endnu paa dette Væsens Tilværelse, og beskriver det i Almindelighed ligedan som det beskrives af de Gamle. Paa Island kaldes det nu for Tiden foruden Nykr ogsaa Vatnbestr eller Nennir³.

Finngalkn er et Uhyre, som oftere nævnes⁴, men ikke nærmere beskrives uden i de yngre æventyrlige Sagae. Det skulde ifølge disse have haft Menneske-Hoved med store Tænder, en Dyre-Krop med svær Hale, forfærdelige Kløer og et Sværd i hver Klo⁵. Men disse Beskrivelser synes mere at være udgangne af Sagafriverens Indbildningskraft, ledet ved Udmalningen af lignende Uhyrer i sydligere Folkelags Myther, end at være støttede paa noget gammelt fra Hedendommen bevaret Sagn, thi vistnok allerede Hedningerne have tænkt sig et overnaturligt Væsen af dette Navn at være til.

Dragerne vare efter de ældste hedenste Forestillinger intet andet end uhyre store Drme, med hvilket Navn — ormar, Gtt. ormr — de ogsaa i ældre Skrifter oftest benævnes. Man havde den Dvertro, at Drmen, især den saakaldte Lyngorm — lyngormr — (udentvivl svarende til Lindormen i de danske og tyske Sagn og Sange fra Middelalderen) ved at

¹ Lndnb. II. 10.

² D. y. Edda (Rasts Udg.) S. 317.

³ Olafsens og Povelsens Reise S. 55.

⁴ f. Ex. Nials s. 120.

⁵ Örvar-Odds s. 19—20.

lægges paa Guld vorte tilligemed Guldet. Saaledes forholdt det sig med den Dm, der efter Sagnet omslyngede den gotiske Kongedatter Thoras Borg, og som Ragnar Lodbrok dræbte ¹. Hyppig antog man disse indbildte Uhyrer for Dmstablinger af gjerrige Menneſker, der selv havde iført sig denne Trylleſtikkelse for i Sikkerhed at ruge over ſit Guld. De ſagdes da tillige at bære Nædſelshjælmen — *Egishjálur* —, hvormed de bortſtræmmede fra ſig alle Bevende. Saaledes beſkrives Faſner i det gamle Sagn, hvilket et af Edda-Digtene behandler ². Saaledes ſiger ogsaa et noget yngre Sagn om Jomsvikingen Duc Digre, der i Slaget i Hjerungavaag ſtyrtede ſig overbord med ſine to ſvære Guldliſter, „at han forvandlede ſig til en Dm paa Havets Bund, og rugede der over ſine Skatte“ ³. I ſenere Tider tænkte man ſig diſe Dmme ſom vingede Drager (flugdrekar), rimeligviis efterat man i jydligere Lande havde hørt Sagn om ſaadanne Uhyrer.

Dybt indgroet hos de hedniſke Nordmænd var Troen paa Gjengangere og deres Spøgeri (*aptrganga*, ſlt. *aptrgöngur*, *reimleikar*), og denne Tro ſtod aabenbare i den nøieſte Forbindelse med deres Foreſtillinger om Tilſtanden efter Døden. Hvad man maa antage for Aſetroens egentlige Lære herom, er ovenfor udviklet. Sjælen tænkte man ſig at vende tilbage til ſit Udspring, til Himlen og de der boende Guder, medens Legemet og det dermed forbundne grovere Liv vandrede til Hæls eller Dødens Boliger. Hermed forbandt ſig ganſke naturlig den Tro, at den Afdødes Sjæl kunde fra Gudernes Verden igjen beſøge Jorden, for ved Nattetider at forene ſig i Gravhauſen med den fra Hælheim løsgivne legemlige Skygge. Den Afdøde kunde ſaaledes ſtundem viſe ſig i den ſig aabnende Gravhauſ i ſamme Stikkelse, ſom han havde hørt i Livet.

¹ Ragn. Lodbr. s. 1—2.

² D. æ. Edda: *Faſnismál*, jfrt. m. *Völsunga* s. 18.

³ *Jomsvik.* s. 49 i *Fornm.* s. XI.

Det gamle Edda=Digt om Helge Hundingsbane lader denne Helt, kaldet ved sin efterladte Hustrus, Sigruns Sorg, om Natten komme fra Valhal. Sigrun seer ham med alle hans Dødsbaar i den aabne Gravhaug; hun gaar ind til ham, og de dvæle der sammen Natten over. Men ved Daggry rider han igjen paa sin blege Hest tilbage til Valhal; han skal være der for Hænens Galen vækker Einherjerne¹. Naar de Døde saaledes ved Nattetider lode sig see i de aabne Gravhaug, stundom omgivne af Jdsfluer, eller af et klart Lys uden Skygge, — da jagdes Hells Port at være aabnet; da havde Hel løsladt det Legemlige, for at forenes med den fra Valhal til Gravhaugen ankomne Sjæl². Saadanne Gjengangere troedes udentvivl i Almindelighed at være uskadelige og kun at vise sig for at troste kjære Gjenlevende eller give dem gode Raad. Naar Drukne viste sig som Gjengangere ved det Gravøl, som de Efterlevende holdt til deres Minde, da ansaa man endog dette for et godt Tegn; de Utdøde havde da fundet en venstabelig Modtagelse hos Ran³.

Underledes troede man derimod det forholdt sig med de Mennesker, hvis Sjæl Foragt for Guderne forenet med Dandskab og en nedrig Tankemaade havde gjort uværdige til Gudeverdenens Glæder. Deres hele Væsen blev ved Døden Hells Bytte, og de bleve, naar de forlode Gravhaugen, frygtelige Gjengangere, hvis Lyst det var at plage de Levende. Det hed, at naar de saaledes viste sig, da vare de stærkere og langt fælere, end de havde været i levende Live. De viste sig kun om Natten, naar Solen ei lyst. Om Dagen laa det userraadnede Legeme blaat og opsvolmet, men dødt og roligt i Graven. Den eneste Kraft, som det da troedes have, var den, at det kunde gjøre sig saa tungt, hvis man vilde flytte det,

¹ D. æ. Edda: Helgakv. Hundb. II. 38—47.

² Hervarar s. 7; Níals s. 79.

³ Eyrb. s. 54.

at der behøvedes Løstestænger for at hæve det i Veiret, og stærke Dyrer sprængte sig ved at drage det bort. Ved Midvinter, i Juletiden huserede alle Gjengangere værst; ved høieste Sommer derimod mærkede man intet til dem. De dræbte — troede man — de Menneſker, ſom de under deres Gjengangervandring kunde faae fat paa, eller ſkræmte dem i det mindſte fra Forſtanden; og kun ſaa Levende vare modige nok til at vove, og kraftige nok til at udholde en Kamp med dem. Selv om den Levende gik af med Seieren, kunde dog ſiden den blotte Grindring af det ſæle Syn gjøre ham for hele hans Levetid mørktræd, i hvor ſtor Helt og Kjempe han end for øvrigt kunde være. Det bedſte Middel til at blive af med ſaadanne ſlemme Gæſter — meente man — var at opgrave deres Lig, brænde det til Aſke og ſprede Aſken i Søen; eller at afbugge Ligets Hoved og lægge ſammen mellem dets Been¹. Man troede identviſt, at Legemet var ſaadanne Døde nødvendigt, for at de kunde fremtræde blandt de Levende; naar man berøvede deres Sjæl dette Middel at virke med, da kunde den ei mere volde Menneſkene nogen Skade, men maatte forblive i ſin Solig i Helheim.

Der findes ogsaa omtalt en anden Maade at blive beſværkelige Gjengangere kvit, nemlig at ſagsøge dem med alle lovlige Formaliteter for den Uro, de voldte, og bortviſe dem ved en ordentlig Dom. Retten blev da ſat i Hoveddøren paa det Huus, hvor Eſogeriet fandt Sted. I Eyrbyggja Saga, ſom er meget rig paa Træk af den hedendiſke Døvtro, findes Beſkrivelse over en ſaadan Rettergang, der ſkal være holden paa den iſlandſke Gaard Frodaa, hvor en heel Flok af Gjengangere i længere Tid indfandt ſig hver Aften og ſkræmte Huſets Folk bort fra Ilden, for ſelv at faae Sæde ved den. Udviſnings Dommen — heder det — blev fældet over hver

¹ Laxd. s. 24; Eyrb. s. 34, 63; Gret. s. 34—37; Svarfd. s. 30; Ans. Bogsv. s. 5.

af Gjengangerne især, idet man udtryffeligen nævnte ham ved Navn, og Gjengangeren maatte da affted ud gennem den modsatte Dør, ihvor nødvendig han end vilde.

Det var en Følge af de Begreber, man gjorde sig om Tilstanden efter Døden, at man medgav den Døde i Graven ei alene nyttige Redskaber, hvormed han kunde sykle, naar ved Nattetider Anden hjemsogte Legemets Bolig og for en Stund isorte sig sin aflastede jordiske Skikkelse, men ogsaa Guld og Prydelser, hvormed han kunde gliure i Høls Haller, eller herlige Baaben, med hvilke Anden, der aldrig tænktes ganske berøvet al legemlig Form, kunde fremtræde paa en værdig Maade i Valhal. Disse Kostbarheder, som, naar de vare meget rige, troedes at robe sig ved natlige Jde brændende over Haugen (haugeldar) ¹, loffede ofte dristige Menneſker til at opbryde og rane Gravene. Men da maatte ogsaa disse Haugbrydere være belavede paa en haard Strid med Haugboen (haugbúi) eller den Begravedes Gjenfærd, der sjælden troedes at unde nogen Levende sine Kostbarheder. Først naar man var saa heldig at faae Gjenfærdets Hoved afhugget og lagt mellem dets Been, erholdt man Rolighed til at bemægtige sig Gravhaugens Skatte. Den store Fordeel, som et saadant Haugbrud lovede, gjorde imidlertid, at man luffede Dinene for Faren ved Foretagendet, og vel tillige for det Urigtige, som man uden tvivl troede der laa i, saaledes at forstyrre den Dødes Ro ². Flere Beskrivelser over frygtelige Kampe med Haugboere findes i Sagaerne ³, der i det Hele indeholde en Mængde mærkelige Træk af de gamle Nordmænds Tro paa Gjengangere.

En meget gammel Dvertro maa endnu til Slutning nævnes, den nemlig, at Menneſker kunde gjenfødes, (vera endrhornir), at Anden kunde flytte fra et Legeme, naar dette var dødt, ind i et andet for med det at fødes paa ny. Saa-

¹ Eg. s. 88; Gret. s. 20.

² D. α. Edda: Sigdrifum. 33—34.

³ Hørd's s. 14; Gret. s. 20.

ledes troede man, at Helten Helge Hjørvardesøn var gjensødt i Helge Hundingsbane, og den Førstes Kjæreste, Svafa, i den Sidstes Elskede, Valkyrjen Sigrun; saaledes troede man og, at den hellige Olaf var den gjensødte Olaf Geirstada-Alf¹. Betslægtet hermed og ligeledes af hedensk Dyrindelse synes den Tro at have været, at tvende Meuncster kunde have een Mand's Liv; at altsaa begge maatte døe i samme Stund².

§ 27.

Njetroens Indflydelse paa Nordmændenes
Folkeaad.

Alt Njetroen har øvet en mægtig Indflydelse paa alle de Folketsfærds Charakterer, som have været dens Tilhængere, er aabenbart. Hvad Nordmændene angaaer, da behøves blot til Dverbviisning herom et sammenlignende Blif paa Troeslæren og paa Folkelivet i Hedendommen, saadant som Sagaerne skildre os det. Hermed er det dog ikke sagt, at Folke-Charakteren i Et og Alt er skabt af denne Tro, at Folkets Dyder og Lyder i den ene have sin Grundkilde. Da maatte man nemlig tænke sig de germaniske Følkesfærd og navnlig den norrøne Stamme at have modtaget Afslæren som et saa at sige fuldfærdigt Religionsystem. Men dette er vist nok ikke den rigtige Forestillingsmaade. Den har ved sin Udsøndring fra et større Heelt ikkun omfattet Troen i dens Grundspire, hvilken siden har udviklet sig videre i eieendommelig Retning, paavirket af Folkelivet, og dettes ved ydre Omstændigheder fremkaldte Kærelser, men til samme Tid ogsaa tilbagevirkende paa det, og dette i stedse høiere Grad, efter som Troen selv i sin Udvikling antog et skarper Præg. Man maa altsaa her tænke sig en levende

¹ D. æ. Edda: Helgakv. Hjörv. s. og Helgakv. Handb. II.; Ol. Hel. s. 63 i Fornm. s. IV.

² Har. Harðr. s. 123 i Fornm. s. VI.

Berevirkning mellem Religion og Folkeliv paa samme Maade som mellem Sjæl og Legeme.

Naar man saaledes til Exempel finder med Rette, at Aftroens Lære om Odin som Balfader, om Balhal og om Einherjerne indeholder en kraftig Bækk til krigerisk Daad, saa maa man ikke derfor tænke sig, at den krigeriske Aand, der saa kraftig aabenbarede sig hos de germaniske Folkesfærd i Almindelighed og hos de norrøne i Sædeleshed, netop af denne Lære har sit Udspring, og at denne Lære selvselig hører til Religionens egentlige Grundlag. Snarere maa man forestille sig, at den diæse Folkesfærd iboende legemlige Kraft, sat i Bevægelse ved tilfældige ydre Omstændigheder, ved fiendtlig Rivning med andre Folkesfærd og mellem dem selv indbyrdes, har fra først af fremkaldt den krigeriske Aand, at denne igjen har afpræget sig i Troeslæren, og at endelig Troen, efter at have modtaget dette karakteristiske Indtryk, atter har virket tilbage til at vedligeholde og end mere opflamme hiin Aand.

Aftroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaad maa altjaa sees fra et ganske andet Standpunkt end senere Christendommens. Aftroen var den enkelte Klasse af Folkesfærd og det enkelte Folk saa at sige medfødt, i det den fra visse Grundspirer havde udviklet og formet sig med selve Folkelivet, dette saagodtjom ubevidst. Christendommen derimod meddelees Folket som en i sig fuldendt Religionslære, bestemt for alle Jordens Folkesfærd, hvilken ved sin egen guddommelige Kraft banede sig Vej til Overbeviisningen og gennem denne virkede paa Folkeaadnen i en af selve Religionens oprindelige Bæsen udpeget Retning.

Da Aftroens Lærebygning har reist sig uden noget bevidst Niemed at virke paa Sæderne, omfatter den ikke heller nogen egentlig Sædelære i høiere Betydning. Aftelæren udtaler ikke i bestemte Udtryk, hvad der er Dyd og hvad der er Last; Følelsen heraf forudsætter den hos sine Tilhængere. Den fremstiller kun i Almindelighed Dyden som medførende sin Løn, Lasten som medførende sin Straf, om ikke her paa Jorden, saa

ganste vist hiinsides Graven. Dette ligger i Læren om Valhal og Helheim, om Gimle og Nastrond. Forresten udgjøre de Anviisninger for Livet, hvilke fremsættes som guddommelige i flere af Eddendommens Digte, især i den ældre Eddas *Hávamál* og *Sigrdrifumál*¹, snarere en Klogskabslære end en Dydslære. Men denne Klogskabslære, i det den tænkes udgangen fra Guderne eller fra høiere, med Guderne nær forbundne Væsener, knytter sig til Asetroen og udtaler de Begreber om en fornuftig og værdig Wandel, som under dens Indflydelse udviklede sig hos Nordmændene.

Gråd disse Leveregler, der ere udtalte i Tankesprog, overhovedet indskærpe, er i Korthed følgende: — Erkjendelse af Menneskets Ufuldkommenhed, hvilken maa opfordre til Kamp mod egne onde Tilboieligheder og Overbærenhed med Andres Svaghed. "Laster og Dyder bære Menneskets Sønner blandede i Bryst; Ingen er saa god, at ei Lyde ham følger, Ingen saa ond, at til Intet han duer"². — Mod og Kraft baade i at taale Skjebnens haarde Tilfælelser og i at bekjempe sine Fiender. "Uklog Mand vaager alle Nætter og grukler over Alt; da er han modig naar Morgenens kommer, og Sorgen som den var." "Taus og betænksom bør Fyrstens Søn være, og djærv i Kamp." "Frygtløs Mand troer sig at skulle stedse leve, naar han vogter sig fer Kamp; men Alden gæder ham ingen Fred, om end Snydene spare ham,"³. — Stræben efter Selvstændighed i Livet, saavel med Hensyn til Kundskaber som til Formue, en Selvstændighed, som altjaa skulde erhverves ved Lærelyst og Arbejdsomhed. "Trofastere Ven faaer En aldrig end meget Mandevind." "Lyffelig er den, som

¹ I *Hávamál*, hvilket Navn betegner enten den høies Tale, eller den høie Tale, fremstilles egentlig Odin selv som den Talende. I *Sigrdrifumál* er det Valkyrjen Sigrdrifa, som giver Sigurd Fafnersbane Raad for Livet.

² D. æ. Edda: *Hávam.* 131.

³ Est. 22, 14, 15.

selv besidder Lov og Bid, medens han lever; thi onde Raad
 har Mand ofte hentet af Andens Bryst." "Eget Bo er bedst,
 skjont lidet det er; Enhver er Herre i sit Hjem. Gjer man
 kun to Gjeder og et vidjetækt Huus, det er dog bedre end Bon." "Blodigt
 er Hjertet hos den, som skal tigge sig Mad i hvert
 Maal." "Aarle skal den opstaae, som Arbeidere har faa, og
 see til sit Værk; Mangt hindrer den, som Morgenen bortsever;
 den halve Rigdom beroer paa Raffhed"¹. — Stræng Over-
 holdelse af Ed og Ord. "Det andet jeg dig raader, at
 Ed du ei sværger, uden sand den er; grumme Baand Tryg-
 hedsbrud omispænde; elendig er den, som bryder sit Ord"². —
 Oprigtighed og Trofasthed men tillige Forsigtig-
 hed i Venstab og Kjærlighed; Opoffrelse for den prø-
 vede Ven, men Forstillelse mod den falske, og Kamp til Dø-
 den mod den uforsonlige Fiende. "Sin Ven skal man være en
 Ven, ham og hans Ven; men Ingen bør være sin Vens Fi-
 endes Ven." "Har du en Ven, hvem du vel troer, og vil
 du godt af ham nyde, dit Sind skal du blande med hans,
 Gaver med ham vexe og tidt ham besøge." "Men har du en
 Anden, som du ei troer vel, og vil du dog godt af ham nyde,
 fagre Ord skal du tale, men falskelig tænke og Logn med løs
 Tale gjengjælde." "Bryd aldrig ubefindigen med din Ven;
 Sorg æder Hjertet, hvis du ei har En, hvem du kan aabne
 din hele Hu." "Alt er bedre end utro at være; ei er den Ens
 Ven, som Alt efter Munden ham snakker." "Gjør din Vens
 Ulykke til din egen; men giv ei dine Fiender Fred." "Væl-
 ger du dig en god Kvinde til forlystende Samtaler og til at
 have Glæde af, fagert skal du love og fast lade blive." "Mø-
 ens Ord bør Ingen troe, ei heller Konens Tale; thi paa rul-
 leude Hjul deres Hjerte blev skabt, og Ustædighed lagt i deres
 Bryst"³. — Afgjelse for Alderdommen. "Ad den graa-

¹ Est. 5, 6, 9, 10, 35, 36, 58.

² D. æ. Edda: Sigdrifam. 23; jfr. Völuspá 43.

³ D. æ. Edda: Hávam. 41—45, 83, 120—122, 125, 128.

haarede Taler aldrig du lee! ofte er godt hvad de Gamle tale; ofte fra den skrumpne Belg komme fornuftige Ord¹. — Gjæstfrihed, Gævmildhed og Belgjørenhed mod den Fattige. "Jld behøver den, som ind er kommen og er kold om sine Knæ, Mad og Klæder har den Mand behov, som ever Hjelde har fareet." "Vand behøver den, som til Maaltid kommer, Haandklæde og gjæstfri Indbydelse, et velvilligt Sind, Ord og Gjenivar." "Med Vaaben og Klæder skulle Venner hinanden glæde. Givende og Gjengjældende ere længst Venner, hvis Alt gaaer godt." "Udsjæld ei Gjesten og jag ham ei paa Dør! Gjer vel mod de Fattige"². — Klog Forsigtighed i Ord og Handling. "Den varsomme Gæst, som til Maaltid kommer, odsler ei med Ord; lytter med Ore, fluer med Die; saa søler den Kloge sig for." "Fuldnot taler den, som aldrig tier med ufornuftige Ord; fremsjæsende Tunge, hvis den ei tømmes, tidt galer sig selv til Fortræd." "Fra sine Vaaben paa Marken man et Fodsbred ei vige; thi uvist er at vide, naar paa Beie ude Spydet behøves"³. — Maadehold ikke alene i Nydelsen af sandfælige Goder men ogsaa i Brugen af sin Magt. "Værrer Byrde paa Beien Ingen bærer, end umaadelig Drif." "Glemsels Heire over Drickelag svæver og stjæler Mænds Forstand." "Hjorden veed, naar hjem den skal, og gaaer da fra Græsning; men uklog Mand aldrig kjender sin Maves Maal." "Sin Magt hver klog Mand bruge til Maade! Det han finder, naar blandt Tappre han kommer, at Ingen er raffest af Alle"⁴. — Tilfredshed og Munterhed. "Glad og gævmild skulde hver Mand være indtil sit Livs Ende." "Jugen Set er værre, end den, med Intet at være tilfreds." "Hjemme glad bør Husbonden være, gjæstfri og Klog"⁵. — Erbarhed og Elebenhed i Dngang.

¹ Est. 135.

² Est. 2—4, 40, 47, 136.

³ Est. 7, 28, 37, jfr. ogsaa: 6, 23, 30, 61, 64.

⁴ Est. 11, 12, 19; jfr. 13, 18, 20, Sigdrn. 24; Håvam. 63.

⁵ Est. 14, 94, 102.

“Si No skal Du loffe, eller Mand's Kone, eller til Raadhed dem egge.” “Taaben gloer, naar til Gjaest han kommer, mumler eller hænger; saaer han sig en Drik, hans hele Sind er aabent.” “Teet og mæt bør til Thing man ride, om man end ei er stadfelig klædt; ved Sko og Brog bør Jungen sig skamme, ei heller ved sin Hejt”¹. — Omhu for at vinde sine Medmenneskers Velvillie, især for at omgive sig med en fast Kredts af hengivne Frænder og troe Venner. “Det Træ hentorrer, som i Torpet staaer, ei dækker det Bark eller Bar; saa er den Mand, som Jungen elsker, hvi skal han længe leve?” “Sjælden Bautasteen staaer Veien nær, med mindre Frænde den reiser efter Frænde.” “Mod dine Frænder ulastelig vær! hevn dig ei, om de dig Uret gjøre; det siges de Døde at gavne”². — Omhyggelig Behandling af den Dødes Lig. “Dødes Lig du bjærge, hvor paa Jord du dem finder, hvad enten de ere jodøde eller fødøde eller vaabendøde Mænd. Gang man opføre for den Hedenfarne, toe Hænder og Hoved, kjæmme og tørre, før i Kiste han lægges, og ønske ham sæl at sove”³. — Ihukommelse af de jordiske Gøders Forgjængelighed, og i Forbindelse hermed Stræben efter et godt Lov og efter en Berømmelse, der kan strække sig ud over dette Liv og bevares i et kjærligt og æret Eftermæle. “Saa er Rigdom, som Diets Blii, den er ustadigst af Venner.” “Gøds forgaaer, Frænder doe, selv doer man ogsaa; men et hædret Navn doer aldrig for den, som det erhverved”. “Gøds forgaaer, Frænder doe, selv doer man ogsaa; men eet veed jeg, som aldrig doe: Demmen om enhver Død”⁴.

Disse Leverejler have naturligviis været forskjellig opfattede og paa forskjellig Maade bragte i Udøvelse. Men i det Hele finde vi dem at afspeile sig i Nordmændenes Folkecharak-

¹ Sigdrdm. 32; Håvam. 16, 60; jfr. 29, 32, 34.

² Håvam. 49, 71, jfrt. m. 1, 62; Sigdrdm. 22.

³ Sigdrdm. 33—34.

⁴ Håvam. 75—77.

teer, saadan som Historien lærer os den at kjende under Hedensdommen. Tapperhed, Klogskab og Uafhængighedsfølelse ere dens lysende Træk, skjønt Tapperheden ofte udartede til Kriger-vildhed, Klogskaben til Forstillelse og Uafhængighedsfølelsen til Selvraadighed. Finder man paa den ene Side ophøiet Selvbeherfskelse, opoffrende Trofasthed i Vennskab og Kjørlighed, ædelmodig Gjæstfrihed og Gævmildhed, Sands for Ret og retslig Orden, saa seer man ogsaa paa den anden ubøielig Haardhed, grum Hovngjerrighed, frastødende Overmod, vidtberegnende Egen nytte og overdreven Hængen ved Rettens Former. Et koldt og ubevæget Ydre dækkede ofte det af de bitterste Sorger sønderrevne, af de vildeste Lidenskaber oprørte Sind. Lydelige Udbrud af Glæde som af Smerte ansaaes for uværdige. Haa'rd, men kraftig Handlen pristeds, og Klagen taug for at Hoven kunde ramme des sikkrere og tungere. Under en rolig, ligegyldig Mine skjultes de meest indgribende og dybt lagte Planer, og den sande Mening kom først i det afgjørende Dieblit for Dagen. Overhovedet hvilede vistnok et Præg af Stivhed, Ufølsomhed og Selvgodhed over Folkarakteren; men dette Præg gjaldt mere dens Yderside end dens indre Væsen, var mere Frugten af en overveieende Klogskab end af et ondt Sindelag; og gjennem alle dens Feil fremlyser en Høihjertethed, der forædlede Kraften og stillede Hæder i Livet og i Eftermælet som den menneskelige Virkens høieste Maal.

§ 28.

Njetroens Forfald.

En historisk Fremstilling af Njetroens Udvikling lader sig ikke give. Ligesom dens Oprindelse er indhyllet i fuldkommen Dunkelhed, saaledes er ogsaa dens høieste Glandsstid os ubekjendt, og det er egentlig kun i dens Forfald og Undergang, at Historien lærer os den at kjende som fremtrædende i Folkelivet og virkende paa samme. Hvilke Omvæltninger og Forandringer dens Lærebygning i de mange Aarhundreders Løb, medens

Troen af Nordmændene hyldees, muligens har undergaaet, vide vi ikke; men at disse Forandringer ei have været ganske ubetydelige, og end mere at Troen til forskjellige Tider har været høist forskjellig opfattet, snart med større Varme og mere Hensyn til dens dybe Grundideer, snart med mere Kulde og med nærmere Hensyn til dens ydre Form, til dens billedlige Indklædning, — dette lader selve Troens Væsen formode.

Den Tro, der hendirager Mennesket til dybsindig Grublen, der ligesom stræber at affondre det fra den endelige Verden for at nedjænke det i Beskuelsen af det Evige, kan holde sig gjennem Martufinder i usvækket Kraft endog under voldsomme udvortes Hystelser. Men en saadan Tro var ikke Aistroen. Det er tværtimod klart, at denne, i den Form vi kjende den, nødvendig maatte hendirage sine Tilhængere til et bevæget Liv, eller meget mere rive dem saa godt som uvilkaarlig ud i Verdens vildeste Tummel. Historien viser os ogsaa, hvorledes de tydske Folketsærd tidligere, og senere hen Nordmændene, opildnede af denne Tro, udviklede en krigerisk Kraft og Djærvhed, der rystede Europas ældre Samfundserden i dens Grundvolde; — hvorledes store Skarer af Nordmænd ved denne Tro dreves til et Vikingeliv, der intet Hjem, ingen No og kun saa blidere Føllelses kjendte; og hvorledes Krigeraanden hos dem mod Hedendommens Slutning opblusede til en Vildhed, der saa at sige fortærede sig selv.

Men i dette bevægede Liv, som Aistroen, om end maaffec ikke fra først af fremkaldte, saa dog kraftig nærde, laa en virksom Spire ikke alene til Forandringer i selve Troeslæren, men fremfor alt til Omvæltninger i dens Tilhængeres religiøse Anskuelser, — Omvæltninger, der i Tidens Løb maatte drage dens Forsald og Undergang efter sig.

Vikingelivet og den uafbrudte Krigersærd fjærnede mange af Folkets Hovdinge og store Skarer af dets Mænd i lange Tider fra Hjem og Folkehelligdomme, og gjorde dem efterhaanden fremmede og ligegyldige for disse, medens de imidlertid kom i Berøring med Folketsærd af anden Religion og andre Sæder.

Mange vendte tilbage med Foragt i Hjertet for sin Fædreneuro, og som Tritænkere, der havde vant sig til at stole paa egen Kraft alene. For hver ny Slægt, som opvorte i det vilde Vikingeliv, blev Troen kraft- og betydningløbere. Man fremturedede i sin Krigervildhed af Bane og ved Exemplets Magt, men ikke længere umiddelbart drevet af Længsel efter Aernes Samfund og Valhals Glæder. Og lod man end ikke Troen ganske fare, saa var det dens ydre Væsen, dens sandselige Form, hvorpaa man hæftede Opmærksomheden. Det var til Gudebilleder og Blot, Spaadomskunst og Trolddom, man satte sin Lid, og det var den tykkeste Dvertro, som dannede Modsetningen til Tritænkriet. Det vilde og af allehaande Lidenskaber oprørte Liv, som ogsaa forplantede sig til Hjemmet og med Hedendommens Slutning vandt Overhaand overalt i Norden, kunde ikke være nogensemhelst velordnet Religionsforfatning gunstig; og Aftroens Grundvold undergravedes saaledes af den samme Aand, som den selv havde hjulpet til at vække, og som den selv kraftigen havde næret.

I denne Tilstand finde vi altsaa Aftroen i det Tidrum, da Historien først ret lærer os den at kjende, — i dens sidste Tilværelsesperiode. Det er Tritænkri og dyb Dvertro, som vi her finde stillede ligoverfor hinanden. Medens man paa den ene Side dyrkede Stof og Stern, Dyr og afdøde Mennesker, troede Afguds billederne belivede og ødslede med blodige Offere endog af Mennesker, saa gaves der paa den anden Side Mange, der levede uden Gud og letsindigen satte al sin Fortrosthing til egen Kraft og Styrke¹. Vist nok tænkte Enkelte dybere. De forkastede Flerguderiet og satte sin Lid til et eneste høieste Væsen, "til den, som havde skabt Solen og Alt hvad der var til." Paa dette høieste Væsen troede Norges første Enkonge, Harald Haarfager². Den islandske Førding Thorkel Maane led

¹ Færey. s. 23; Lndnb. I. 7, 11; Ol. Tr. s. 235 i Fornm. s. II. S. 265; Laxd. s. 40; Snor. Ol. Hel. s. 227.

² Snor. Har. Hárf. s. 4.

sig i sin Banejot bære ud i Solens Straaler og anbefalede sig til den Gud, som havde skabt Solen. Han havde og, heder det, ført et ligesaa dydigt Liv som den bedste Christen¹. Islændingen Thorstein Ingemundsson sagde til sine Brødre, at deres afdøde Fader vist vilde komme til at nyde godt for sin Fromhed "hos ham, der har skabt Solen og al Verden. i hvo han saa er;" og dette samme Bæsen, hvilket han ansaa for "det mægtigste," paakaldte han, for at hans Broder skulde werde befriet fra Beriselsgang². Afslæren selv, med sine ikke utydelige Anelser af et Bæsen høiere end alle Aser, maatte vække saadanne Forestillinger hos den fromme og dybsindige Tænkter, der sølte Ledet ved Samtidens grove Overtro uden derfor at ville give Slip paa enhver Religionens Trost. Men disse Enkelte kunde intet bidrage til at opretholde den falskefærdige Afetro; de vare tvertimod de, som hastigst forlode den, da de lærte Christendommen at kjende.

Det hjalp ikke, at ivrige Afedyrkere fremstillede de Ulykker, der kunde ramme En eller Anden af hine Fritænkere, som Straf, fordi han ikke ydede Guderne den skyldige Dykkelse³. Det hjalp ligesaaalidet, at man fornegtede den Overbærenhed med anderledes Troende, som ellers synes at have været et Særkjende for Afslærens Tilhængere, og skjærpede Lovens Strængighed mod dem, som viste Ringagt mod Guderne⁴. Paa den Tid Christendommen naaede Norden, fyldestgjorte Afetroen ikke længer den dybere tænkende Deel af det Folk, som i Navnet var dens Tilhængere, og den kunde derfor ikke længe bestaae Kampen mod den nye Tro, da denne først med Kraft og Jær blev forkyndt.

¹ Ludnb. I. 9. — ² Vatsd. s. 23, 37, 40. — ³ Ludnb. I. 7.

⁴ Ol. Tr. s. 142, 217 i Forum. s. I. og II.

89094609013

B89094609013A

89094609013

b89094609013a